

Szín

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET LAPJA

2/5

TARTALOM

Editorial 1

Megkérdeztük

Heribert Hinzent 1

Striker Sándor: A felnőttoktatás ma: ablak és/vagy tükör 6

T. Kiss Tamás: A felnőttoktatás törvénybe foglalásának kísérleteitől a közművelődési törvény megalkotásáig 10

Földiák András: Az 1997. évi kulturális törvénytervezet közművelődési fejezeteiről 18

Hazag Mihály: Kistelepülések Közművelődési Szakembereinek Országos Tanácskozása Encs, 1997. június 25-26-27. 20

Kitüntetettek augusztus 20. alkalmából

Intézetünk kitüntetettje:

Angyal Mária 23

A kitüntetettek közül még:

Szakáll Judit 23

Kiss László 24

Könyvismertetés

Beke György: A nemzetiségi kulturális autonómiáról

A Balatonalmádiban 1994. április 14-16-án rendezett tanácskozás előadásai. Kiadta a Magyar Művelődési Intézet 1997. (Szerk.: Halász Péter) 26

Augusztus 20-i kitüntetettek listája

A SZÍN a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelenik meg.

SZÍN - országos közművelődési folyóirat. Megjelenik kéthavonta. A Magyar Művelődési Intézet lapja.
Szerkesztő bizottság: Bóka Mária (Székesfehérvár), Gyulai Lajos (Miskolc), Jagasics Béla (Zalaegerszeg), Kary József (Eger),
Slézia Gabriella (Budapesti Művelődési Központ), Szabados Péter (Kaposvár), Szelestey Zsuzsanna (Veszprém).

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ. Kiadja a Magyar Művelődési Intézet.

Felelős kiadó: FÖLDIÁK ANDRÁS. A szerkesztőség címe: 1251 Budapest Corvin tér 8. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764

Ára: 90 Ft.

Borítóterv: Szűts Eszter

E számunkat Forgách András fró rajzaival illusztráltuk.

A Batthyány téren a metróban egy hajléktalan az újságot ajánlja. Az ára ötven forint, de annyit adjak érte, amennyit akarok. Egy százast fizetek, a helyzet szabályos és nem vesz el energiát. A lap címe: Fedél nélkül. A lapra ráírva, hogy az újság ára árusát illeti. Sőt, hogy: „A lapért felajánlott pénzüsszeg adomány, mely teljes egészében a terjesztőé.” Legális a megszerzés, a vásárlókör felderítésére irányuló tájékoztató-ismerkedő aktus. Legális a pénzszerezés és annak módja. Egy hajléktalan egy kulturális terméket, egy újságot használ fel eszközként, hogy pénzhez jusson. Egy objektiváció egy helyzetre legalizálja egy hajléktalan helyzetét.

A Fedél nélkül egy újság, ISSN számmal. Megjelenik négy oldal terjedelemben, 500 példányban, van kiadója, főszerkesztője. A szám, amit megvettem, a 85. A benne megjelenő írások javíthatatlanok, formailag, helyesírásukat tekintve egyaránt. A lap alaphangja a büntudaté. A hajléktalanok verseikben, prózai írásaikban, beszámolóikban egy állapotról szólnak, a lecsúszott, lekérült, alul levő emberéről. „Megy az élet a maga útján/ És én kint vagyok az utcán/ Ne haragudjatok érte/ De azt hiszem meg nem érte”. ...”idáig süllyedtünk... Innen már sajnos nagyon nehéz fölállni. Pedig szeretnénk még egyszer újra emberek lenni. Emberként újra odaállni az emberek elé.” Ez a hang keveredik a szentimentalizmussal és a csodavárással. „Kívánom minden hajléktalannak, hogy minél hamarabb jöjjön helyre és békében éljenek e kegyetlen világban.” A példa is megvan a lapban a várt szolidaritásból: „Kivert kutyák egy kivert kutyáért! Tösgyökeres hajléktalanok vagyunk, nem is kevesen. Éppen ezért hasonozó társaink sorsát teljes szívvel át tudjuk érezni. Legyen akár kutya, akár macska, akárki, Isten teremtménye. Kóborolunk nappal, téren próbálunk aludni éjjel. Történt minap, hogy leltünk egy hasonozó társat. Igaz, Ő négy lábbal rendelkezik... sors társunkká lett. Közös az életünk, közös az ételünk. Ami a legszebb az egészben, hogy Ő - nagy Ő, igen - ezt meg is becsüli, értékelni tudja.”

Találkoztam már társadalmi csoportokkal, amelyekkel hatásosan sikerült elfogadtatni, hogy létrehozói és nem elszervezői helyzetüknek. Annak idején a vidékről a fővárosba, iparba és leányszállásra került lányok is ilyenek voltak. Őket is társadalmi mozgások vitték-hozták az országban, amiről tudásuk nem volt, viszont az élethelyzetükből következő problémáik megoldhatatlanná válásakor agyonnyomta őket a büntudat.

A hajléktalanok lapja azt látszik igazolni, hogy a „fedél nélküliek” magukra vállalták már a bűnt, a lecsúszást, az emberi életből való lemondást. Amivel együtt jár, hogy erő-vesztett helyzetbe kerültek, azaz mindannak híjával vannak, ami változtatáshoz szükséges. A lapban egy hangfoszlány maradt még valami épségből. „Saját magunknak kellene ezt az egészet megoldani, de hogyan és miképpen. Kicsúszott a talaj a lábunk alól.” És még magyarázat is van hozzá. „Rendszerváltáskor olyan sokan voltak a jóakarók. Nem tudom ezek hova lettek, mi lett velük. De úgy néz ki, hogy elfogytak. Biztos belefásultak, belefáradtak ebbe az egészbe, akár csak mi. Joguk van ehhez - ők is emberek, ők is elfáradhatnak.”

Aztán majd jönnek a szegények, az elszegényedők, aztán sorban azok az értelmiségiek is, akik arra lennének hivatottak, hogy új generációkat neveljenek, mind-mind a maga büntudatával, mert minden társadalmi csoporton belül csak a meglévő sikereseket kell bemutatni, s az elég, hogy a többiek azt érzék, amit kell.

Zavarban vagyok az emlékeim előtt. Párizsban a fedél nélkülieket nem nyomta ilyen teher?

MÁTYUS ALIZ

Kell egy jó zenekar!

DR. HERIBERT HINZEN

1977-ben csatlakozott a Német Népfőiskolai Szövetséghez /DVV/, 1991-1995 között a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézetének /IIZ/DVV/ igazgatója volt, jelenleg a IIZ/DVV/ budapesti hivatalának igazgatója. Oktat a Kossuth Lajos Tudományegyetemen Debrecenben és a pécsi Janus Pannónius Tudományegyetemen.

K.: Hogyan fogalmazható meg a felnőttoktatás célja, feladata?

H.H.: A felnőttoktatás az egész felnőttképzés rendszeréhez tartozik. Számomra a felnőttképzés éppen olyan fontos, mint az iskolai oktatás, a szakmai és az egyetemi képzés. A felnőttoktatás mindenre kiterjed, amit nálunk /Németországban/ továbbképzésnek jelölnek meg, függetlenül attól, hogy a hallgatók milyen oktatási formában vesznek részt; általános iskolában, középiskolában vagy egyetemen. A felnőttoktatás nagyon fontos része az egész életen át tartó tanulásnak. Az élet hosszú tartó tanulás a születéssel kezdődik és a halállal végződik. Mindenesetre mi a felnőtt korra koncentrálnunk. A felnőttoktatásnak orientáló és kvalifikáló funkciója van. Bármilyen területen dolgozunk, egész életen keresztül mindig újat kell tanuljunk, akár továbbképezzük magunkat, akár más, új szakmát sajátítunk el.

K.: Mit jelent az, hogy a felnőttoktatásnak irányító funkciója van? Ez a szakma saját cél- és feladatmegjelölése, vagy megfogalmazott társadalmi, gazdasági elvárásokból következik?

H.H.: Én azt gondolom, hogy ez kölcsönhatásban történik. Vegyük példának a politikai rendszerváltást Magyarországon. Nagyon sok változást a politika határozott meg, ebben közrejátszott a hazai politika és a világpolitika. De nagyon sok változás bizonyos automatizmus alapján történt. Az emberek formálták gyakorlatilag ezt a fejlődést. Születtek ötleteik, ők irányították a kívánságaikat és az álmaikat, ezért akarták a változást és ezen dolgoztak is. Bizonyos területeken konfliktusok keletkeztek a politika és az emberek között. Volt ellenállás is a rendszerváltás alkalmával. Mindenesetre, ha egy rendszerváltásnál az emberek változtatni akarnak valamin, akkor új irányokat kell megszabni és más minőségben kell fejleszteni. Ebben a folyamatban a felnőttképzésnek döntő szerepe van, vagy kellene legyen. Ugyanezt mondhatjuk, hogy a jövőben is ilyen hajtóerőre van szüksége a felnőttoktatásnak.

K.: Eddig beszéltünk arról, hogy mi a célja a felnőttoktatásnak. De mik azok a konkrét feladatok, amiket a felnőttoktatás vállalhat?

H.H.: Akkor közelítjük meg helyesen ezt a kérdést, ha a felnőttképzés különböző területeiről beszélünk. Én egyaránt azonos jelentőséget tulajdonítok az általános képzésnek, a szakképzésnek, a kulturális és a politikai képzésnek. Azoknak az embereknek, akik a felnőttoktatás területén tovább akarják képezni magukat, gyakorlatilag mind a négy képzési területen részt kell venniük.

K.: Ezek a képzési irányok egymást feltételező vagy egymástól független, jól elkülöníthető feladatok?

H.H.: Az lenne a kívánatos, ha ezeket integrálnánk. Illetve, ha ezeket az irányokat az egyes intézeteken belül is integrálnánk. De ennek ma még számtalan akadálya van. Hogyan pl. a Művelődési és Közoktatási Minisztérium /MKM/ ezirányú tevékenységét vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy az MKM el-

sősorban az általános és a kulturális képzésekkel foglalkozik. A Munkaügyi Minisztérium saját, kiemelt feladatának pedig a szakképzést, valamint az át-és továbbképzéseket tekinti. Más minisztériumok is foglalkoznak a felnőttképzéssel. Sajnos nagyon kevesen vannak, akik a politikai képzést, illetve a civil társadalom képzését tűzik ki célul. Például a regionális átképző központok csak az átképzéssel, a szakmai továbbképzéssel foglalkoznak. Nagyon sok művelődési ház meg csak a kulturális ismeretek elsajátítását segíti, és nagyon sok civil és privát szervezet pedig csak a maga szűkebb területén kínál képzési programot. Egyesek csak nyelvi képzéssel, mások meg csak pl. számítógépes oktatással jelennek meg a képzési "piacon".

Arra kellene törekedni, hogy egy intézményben integráltan, egyidőben szervezzék meg a négy képzési területet: az általános, a szakmai, a kulturális és a politikai képzést. Az lenne a hatékony, ha az országban olyan központok alakulhatnának ki, amelyek egy fedél alatt tudják biztosítani a civil szervezetek, az átképzési központok, a művelődési házak stb. munkáját. Ezeket az irányítói és a minőségi fejlesztő feladatokat kellene tudatosítani a művelődési házak és a felnőttképző intézmények és a szervezetek vezetőiben.

K.: Egy felnőttet mi motivál arra, hogy tanuljon?

H.H.: Többféle motivációs szint van. Nagyon sok ember nem felejtette el a tanulás örömét, a pozitív benyomásokat, s ezt továbbra is szeretné megkapni. Mondhatjuk, hogy ezek az emberek megtanultak tanulni. De nagyon sok ember kényszer hatására tanul. El kell nekik sajátítani pl. egy új szakmát. Sokan nem tudják, hogy az embereknek ma már három szakmát is meg kell tanulni ahhoz, hogy boldogulni tudjanak. Süssmuth asszony, a Német Népfőiskolai Szövetség /DVV/ elnöke azt mondta egy interjúban, hogy vége van az önkéntességnek. Az élet hosszú tartó tanulásnak valóban élet hosszú kell tartania. Muszájból kell tanulni, nem csupán a tanulás örömeért. A munkanélküliek képzése esetén itt Magyarországon is érvényes ez a megállapítás. Mert azok számára, akik munkanélküliek, és több év munkanélküliek, és 40-50 évesek, azok számára a tanulás már kényszer. Ennek ellenére mégis szüksége van az egyénnek arra, hogy tanuljon, mert csak ezáltal tudja a saját-maga egzisztenciális boldogulását biztosítani. Abból indulunk ki, hogy a felnőttképzésnek gyakorlati hasznú ismeretet kell közvetítenie. Csak akkor sikerül továbbképezni sok embert, ha az élményekkel, felismerésekkel, pozitív megerősítéssel is szolgál. Ezért kell az életet folyamatosan végigkísérő tanulásról beszélni.

K.: Hatékony-e az általános és a szakmai képzés különválása? Véleményem szerint éppen az általános képzés adhatja meg a lehetőséget az embereknek, hogy készek legyenek a szakmai képzésekre.

H.H.: Én is nagyon fontosnak és döntőnek találok az általános képzést. Ma két tendenciát lehet megfigyelni Európában. Ezt Németországban a következőképpen fogalmazzuk meg: "A szakképzés egyre általánosabb képzés." Mi, akik a szakmában dolgozunk, magunkat is állandóan tovább kell képezzük és éppen az általános képzés területén. De ezzel egyidőben azt is el kell mondanunk, hogy az általános képzés egyre szakmaibbá válik. Mi történik pl. azzal, aki részt vesz egy nyelvtanfolyamon? Ez általános vagy szakképzés? Vagy pl. a számítógépes képzés? Tulajdonképpen ezeknek az ismereteknek az ember számára most, a XX. század végén olyan eszközöknek kell lenni, mint régen a toll volt. Mi történik pl. a menedzserrel, aki vállalkozói tréningre megy, vagy mi történik azzal a titkárnővel, aki joga tanfolyamon próbálja oldani a stresszhelyzeteit. El lehet-e ezeken a tanfolyamokon tisztán határozni, hogy a képzés meddig szakmai és mennyire általános? Tehát az általános képzés sok vonatkozása átmegegy a szakmai képzésbe és fordítva. Ezáltal már eljutunk egy magasabb szintre, ahol az ál-

talános és a szakképzést integrálni lehet.

K.: Nyugat-Európában már megtörtént ez az integráció?

H.H.: Nagyon sok jele van annak, hogy a folyamat elindult. Már empirikus módon, a kutatásokban is ezt fogalmazzák meg. Olyan helyzetbe kerültünk, hogy Németországban a felnőtt lakosság fele már részt vesz a felnőttképzésben. Ha ezt az adatot tovább differenciáljuk, akkor látjuk, hogy ezen hallgatók fele az általános, fele a szakképzésben tanul. És azt hiszem, hogy az a folyamat, ami Németországban tapasztalható, hasonló az Európai Unió országaiban is.

Sajnos még nem rendelkezünk kutatási eredményekkel ebben a vonatkozásban Közép-Európában. De számomra minden esetre két tendencia a fontos. Egyrészt, hogy a gazdasági, a társadalmi és a technológiai fejlődés elindult, másrészt pedig, hogy a művelődésen belül a felnőttképzés aránya is egyre növekszik. Mindcsegy hasonlósági folyamatot jelez Nyugat-Európával.

Abból kell kiindulnunk, hogy vannak olyan dolgok, amelyek különbözőek maradnak, így például a nyelvek, de ha pl. a számítógép használatát nézzük, akkor számos hasonló folyamat megy végbe Európában, Amerikában, Japánban. Az autotechnikában is ilyen tapasztalatok vannak.

K.: Hogyan jelentkezik a felnőttképzés integrációja konkrétan a Frankfurter Felnőttoktatási Intézetben?

H.H.: A frankfurter Intézet az általános és a szakmai képzéssel egyaránt foglalkozik. Erre már csak azért is szükség van, mert a népfőiskolán, amelyeknek képzési, kutatási központja az Intézet, maguk is foglalkoznak az általános és a szakmai képzéssel ill. továbbképzéssel. Gyakorlatilag ez egy jelentős integráló szempont, ugyanakkor kialakult a szervezetek között a munkamegosztás is. Egy másik integrációs szempont, hogy az intézményeket több fenntartó működteti. Ilyenek pl. a népfőiskolák: gyakorlatilag ezek az intézmények minden faluban és minden városban megtalálhatók, a képzések rendkívül széles kínálatával. A képzések lefedik a felnőttoktatás fent említett négy fő területét, s mintegy 10 millió ember vesz részt a tanfolyamokon. Az ismeretsajátításnak és a készségfejlesztésnek ezt a funkcióját Németországban helyi szinten a népfőiskolák tudják a legjobban biztosítani. Végül pedig elmondható, hogy az állam a népfőiskolákat mint közösségi intézményeket támogatja. Az állam véleménye, hogy a népfőiskoláknak függetleneknek kell lenni, nem szabad pártbefolyás alá kerülni. Emellett vannak speciális képző intézmények is. Az egyházaknak is megvan a saját képzési hálózatuk, illetve a mezőgazdasági szövetkezetek is rendelkeznek ilyenekkel. Hasonlóan a kamarák, az üzemek, a pártok is működtetnek képzési szervezeteket. Tehát sok intézmény foglalkozik a felnőttek oktatásával. Tulajdonképpen Németországban már beszélhetünk a fenntartók pluralitásáról.

A népfőiskolákéhoz hasonló szerepet tölthetnek be itt Magyarországon a művelődési házak is. Több művelődési ház az utóbbi években már új célokat is megfogalmaz, jelentős számú tanfolyamot is meghirdet pl. a szakképzés, a nyelvoktatás területén. Úgy gondolom, hogy ez igen pozitív tendencia. Ezáltal hiánypótló igényeket elégítenek ki. Ebben az esetben egy új szempont szerint kell nézni a felnőttképzéssel foglalkozó intézményekben a kooperációt és a konkurenciát. A kérdés tehát, hogy az élethosszig tartó tanulást hogyan lehet kooperációval megoldani helyi szinten. Természetes, hogy ezek az intézmények konkurenciát is jelentenek egymásnak, hiszen mindannyiuk állami költségvetésből is él. Úgy gondolom, hogy ez egy nagyon nehéz helyzet, és az önkormányzatoknak nem is lehet mindennél egyformán megoldani a jelentkező konfliktusokat. Másrészt azonban ez egy történelmi feladat, egy történelmi esély. Mert meg is fordíthatjuk. Az állam sokat investál ebbe a területbe. Tulajdonképpen az önkormányzatoktól keresztyül biztosítja az állam a művelődési házak épületét és a személyzetet is.

Talán kisebb, s nem elégséges mértékben támogatja a programokat is. Nagyon fontos, hogy a befektetést a szakemberek jól kezeljék, jól használják ki az intézményeket.

K.: Milyen Németországban az intézmények támogatási aránya a bér, a fenntartási költségek és a programok finanszírozásában?

HH.: Általánosan fogalmazva azt mondhatjuk, hogy Németországban egyharmados arányban fedezik a programok költségeit az állam, a tartomány és a résztvevők. A gyakorlatban azonban a tartományi rész folyamatosan csökken. Egyre kevesebb a pénzüik, és a keletkező hiányokat az önkormányzatok sem tudják kompenzálni. Ez alulfinanszírozást eredményez. Választani kell, hogy az intézményeket visszafogott mértékben üzemeltetik, a személyzetet elküldik, vagy pedig - amit itt is tapasztalok a művelődési házaknál -, a programot a bevételes rendezvényekkel és újabb, gazdaságosabb kínálatokkal bővítik. Ezáltal már olyan helyzet alakul ki, hogy a résztvevők a költségvetés felét fizetik. Ugy tapasztalom, hogy Magyarországon is élnék a bevételes rendezvények lehetőségével. Ez is mutatja azt a folyamatot, hogy nagyon sok tendencia közelít egymáshoz Európában. De ezzel nem azt akarom mondani, hogy a német népfőiskolák ugyanolyanok, mint a magyar művelődési házak, de strukturálisan hasonlítanak. Mindkét országban hiánypótló struktúráról van szó, gyakorlatilag professzionális felnőttoktatók végzik ezt a munkát /kvalifikált személyzet, intézmények, költségvetés/ azzal a kényszerrel, hogy gazdaságosan gondolkodjanak és cselekedjenek, hogy megkeressék a piacot.

K.: A felnőttképzés területén milyen szervezeti keretek működnek Németországban? Mi az állam, a nonprofit szervezetek, és a vállalkozások szerepe a képzésben?

HH.: Ennek egy nagy zenekarnak kell lenni, ahol mindenki a saját szolamát a tőle telhető legjobban játssza. Ha azt várjuk, hogy az állam minden feladatot magára vállal, ez ugyanúgy nem megy, ahogy a hegedűsök sem játszhatnak el minden szolamot. És ha csak a vállalkozók és a kft.-k trombitálnak, az sem lesz egy jó zenekar, s ha a főiskolák és egyetemek furulyáznak, akkor sem sikerülhet a zenekari összprodukció. Mindenkinek megvan a saját feladata, s a célkitűzéseket együttesen kell megoldani. De ha az állam nem állít megfelelő normatívát és törvényi keretet, akkor nem sikerülhet az együttműködés sem. Ha az intézményeket nem a legszínvonalasabban és nem a legeredményesebben működtetjük, ha az államtól, az önkormányzatoktól kapott támogatásokat, a „befektetéseket” nem kreatív módon használjuk föl, akkor ez pazarlás lesz.

K.: Németországban a népfőiskolák nonprofit szervezetek?

HH.: Nehezen lehet ezt megfogalmazni. Én inkább azt mondom, hogy közhasznú intézmények. Ha a profitot halljuk, mindig a vad kapitalizmus jut az eszünkbe. Mindenesetre abból kell kiindulnunk, hogy a felnőttoktatási intézményeknek kell legyen saját bevétele. Ezek a bevételek pedig azért szükségesek, hogy azokat az intézmények újból fel tudják használni a szakmai tevékenységükre. /Megjegyzem már arra is törekedniük kell a munkatársaknak, hogy a bevételek egy részét a fenntartási költségekre is vissza tudják fordítani./ Tehát arra kell a saját bevétel, hogy a felnőttoktatási feladatok megvalósíthatók legyenek. A szakképzés keretében pl. számítógépes oktatáson lehet pénzt keresni, de pl. politikai képzés szervezésével nem. Egyre közelebb jutunk a költségvetés felhasználásához. Ha az önkormányzat azt mondja, kaptok 1 milliót, s hogy ebből hogyan boldogultok az a ti dolgotok, hogyan lehet az intézmény működőképességét biztosítani. A kérdés, hogy kell-e a kínálatot szűkíteni illetve hogyan lehet olyan irányba bővíteni a szakmai munkát, ami bevételt eredményez. A költségvetés finanszírozásához tulajdonképpen két problémát kell önmagunk számára tisztázni. Az egyik, hogy hogyan tudjuk a minőség elvét,

illetve a célokra megfelelő minőséget biztosítani. A másik, hogy szembenéznünk-e a veszéllyel, hogy csak az intézmények képzési vállalkozók lesznek és csak azokat a képzéseket szervezik, amelyekkel pénzt lehet szerezni és más elvárások és célkitűzések kiesnek a tevékenységrendszerükből. Ez tulajdonképpen felveti az identitás kérdését.

K.: Mit segíthet ebben a folyamatban a közművelődés területét szabályozni kívánó törvényi szabályozás Magyarországon?

HH.: Én úgy látom, hogy ez az új közművelődési törvénytervezet elsősorban a művelődési házakra vonatkozik. Az egész kultúra szabályozása ebben nincsen benne. A nonprofit törvénytervezet a civil szférát szabályozza. És hol van a felnőttképzési törvény? Egyik sem igazából felnőttképzési törvény. A MKM integrációs szerepe ebben fontos lenne, mert tulajdonképpen a Minisztériumnak kell ebben kezdeményezni, és kidolgozni a törvénytervezetet.

K.: Milyen ismerete volt a magyarországi felnőttoktatási rendszeréről Hinzen Úrnak, amikor 1996. elején átvette a budapesti Programiroda vezetését?

HH.: Nem sok mindent tudtam, de amit ismertem, az egy pozitív kép volt. Azt tudtam, hogy a szocialista országokban szerepe volt a felnőttoktatásnak, továbbképzésnek. Tudtam arról, hogy volt üzemi felnőttképzés, és hallottam néhány dolgot a magyar népfőiskolákról, ismertem a TIT szervezeteket, s tudtam, hogy a TIT partner szervezete volt a német Uránia szervezetnek. És a művelődési házakról is tudtam. Ezeket a tapasztalatokat tulajdonképpen más kelet-európai országokban szerzettem meg, többször voltam Lengyelországban és Moldáviában. Azonkívül arról is tudtam, hogy Magyarországnak érdekében áll a modernizáció. Tudtam arról, hogy a gazdaságban és a társadalomban végbemenő változásokhoz hasonlóan a kultúra területén is változásokat akarnak. Az pedig világos volt számomra, hogy ezek a nagy változások nem mehetnek végbe a felnőttképzés segítségével nélkül. Nyugat- és Kelet-Németország egyesítése után átéltem a népfőiskolák integrációját. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a volt NDK-ban is azonos vagy hasonló folyamatok mentek végbe mint Magyarországon, de mégis voltak hasonlóságok. Mindenesetre a legfontosabb közös cél, a változtatás iránti igény volt.

K.: Az volt a benyomásom, hogy Ön nagyon rövid idő alatt rendkívül részletes ismereteket szerzett a magyarországi felnőttoktatás gyakorlatáról.

HH.: Mindenesetre megpróbáltam. Egy kiváló irodát örökölttem, amely öt éven keresztül ugyanabban a felállásban működött. Ezáltal is lehetőségem volt arra, hogy az ismerkedés még hatékonyabb legyen. Az első félévben majdnem minden megyébe ellátogattam. Nagyon sok művelődési házat ismertem meg, TIT egyesületet, regionális és helyi népfőiskolákat, számos főiskolát és egyetemet. Néhány parlamenti képviselővel és polgármesterrel is találkoztam vidéken is, néhány regionális továbbképző központot is meglátogattam. Így építettem fel az ismereteimet.

K.: Mi volt a különbség az otthon kialakított kép és a megtapasztalt állapot között?

HH.: Szerencsére én nem alakítottam ki magamnak előre egy képet, tehát előítéleteim sem voltak. Ez olyan volt, mint az összerakós játék. Az első elemeket egészítettem ki a tapasztalattal. Még érdekesebb volt, hogy ebben a félévben egy évvel később újra meglátogattam a megyéket. Ekkor már a régi kapcsolatokra építettem, és azokat egészítettem ki újakkal.

K.: Történtek-e ez alatt az idő alatt lényeges változások?

HH.: Óvatosan akarok fogalmazni, de mégis azt mondhatom, hogy pozitív változásokat tapasztaltam. Meglátásom szerint a TIT szervezetek, a népfőiskolák, a művelődési házak jobban állnak, mint öt évvel ezelőtt. Gyakorlatilag a pécsi és a

debreceni egyetemen a szakok is stabilizálódtak. Mindezek ellenére újból és újból fel kell tenni azt a kérdést, hogy mit tesznek a minőség biztosítása érdekében. Az kétségtelen, hogy a túlélés döntő kérdés, de még nagyon sok más fontos szempont is van. Ugyanakkor megismertem olyan kollégák véleményét is, akiknek rosszabb a hangulatuk, mint volt egy évvel ezelőtt. És olyan kollégákat is megismertem, akik belefáradtak a harcba. Illetve olyan intézményeket, amelyek nagyon rossz helyzetbe kerülnek, ha nem változtatnak sok mindenen. A másik oldal, hogy országos vonatkozásban felerősödött a vita a felnőttoktatás néhány kérdésében. Ezt tapasztallhattuk pl. a TIT Stúdióban /1997. május 27-én/ lezajlott konferencián is. Az ország minden területéről és a legkülönbözőbb szakterületekről jöttek össze emberek 300-an. Megállapíthattuk, hogy nagyon sok közös dolgunk van. A kérdés, hogy ezt hogyan lehet képzéspolitikai vitává alakítani, illetve hogyan lehet lobby-munkává tenni a döntést hozók részére. De ez nem volt egyedülálló konferencia ezekről a kérdésekről, hiszen ezt megelőzően Szolnokon /1997. május 22-23-án/ is volt egy jelentős szakmai összejövetel 250 fő részvételével, vagy Szombathelyen is a szakképzés problémáiról tanácskoztunk, szintén jelentős számú szakemberrel. Gyakorlatilag nagyobb az érdeklődés a közös problémák iránt. Egyúttal a készség is nagyobb abban a vonatkozásban, hogy közösen gondoljuk végig, hogy mit tehetünk és mit kell tennünk.

K.: Éppen a TIT Stúdióban lezajlott tanácskozáson a művelődési házakban dolgozók azt állapíthatták meg, hogy míg a felnőttoktatási tevékenység a mindennapi munka részét képezi, nagy súllyal van jelen a napi munkában, arra nem fordítottunk elég hangsúlyt, hogy terminológiailag is megfogalmazzuk a gyakorlatot. Szerintem ezt a feladatot is el kell végezni.

HH.: A DVV Budapesti Projektirodában párhuzamosan dolgozunk egy lexikonon. Vannak nagyon jó előmunkák, ugyanakkor a terminológiákat is összhangba kell hozni a változásokkal. Mindenesetre fontos, hogy megtanuljunk egy közös nyelvet. Pl. ha azt a két szót értelmezzük, hogy kooperáció és konkurencia. Ezeket a fogalmakat másként értettük 20 évvel ezelőtt, mint ma. Amikor beszéltem Jakob Hornnal (a DVV Budapesti Iroda első igazgatójával), ő mindig azt hangoztatta, hogy túl sokan vannak a felnőttoktatás területén, akik egymás ellen dolgoznak. Azt gondolom, hogy ezen a téren az elmúlt hónapokban vagy években változások történtek.

K.: Én inkább azt érzem, hogy elvisz bennünket az át, a teendők sokasága a mennyiség irányába. A lényeg pedig az lenne, hogy ez a mennyiség minőségig változzon. Én nem érzem azt, hogy a folyamatok átgondoltan szerveződnek, hanem mindig csak az éppen legszükségesebb feladatra tudunk figyelni. Szervezettség nélkül viszont nem lesz meg az esély az integrációra, a napi gyakorlatban az együttműködések is csak csetlecsétek.

HH.: Itt az DVV Projektirodában a munkatársakkal röviden próbáltuk értékelni az elmúlt hónapok tevékenységét. Ez alkalommal találkoztunk két olyan kifejezéssel, amit érdekesnek találtam. Az egyik ilyen fogalom a mozgalmasság, hogy a felnőttoktatás mozgásba jött. A másik viszont a versenyszellem gondolata volt. Mert a verseny és a konkurencia között különbség van. Ez azt jelenti, hogy sok intézmény új kihívások előtt áll. Tehát a felnőttképzés területén másként kell tervezni, dolgozni mint öt évvel ezelőtt. Különösen akkor, ha pl. ez a nyomás a helyi művelődési házaktól indul a megyei művelődési központokba és a Magyar Művelődési Intézetbe /MMI/. Felmerül a kérdés, hogy hogyan tudunk ennek a mozgásnak irányt adó szerepet adni, s hogyan próbáljuk a munkatársaknál a minőséget fokozni. Egy jó folyamat kezdetének lehetünk a tanúi. Most itt elérkeztünk azokhoz az új kihívásokhoz, amelyek előttünk is állnak. S ez a továbbképzés lényege. Tehát azokat a személyeket, akik a felnőttképzés területén dolgoznak, minden-

képpen továbbképzésben kell részesíteni. Régebben igazgatóknak hívták a vezetőket, ma pedig kulturális menedzsernek nevezzük őket. A mai feladatokat csakis a saját továbbképzéssel lehet elérni. Tehát az általunk vezetett intézmény átalakulását meg kell terveznünk. Ugyanakkor pedig nem csupán a most felnőttképzésben tevékenykedők továbbképzéséről van szó, hanem a jövő generáció képzéséről is, azokról, akik ma a felnőttképzést tanulják az egyetemeken. Ha pl. megnézzük, hogy hogyan értelmezik a főiskolai, egyetemi hallgatók és a művelődési házakban dolgozók pl. a közönséggel való kapcsolatot, a PR-munkát, akkor itt különböző felfogások vannak. A művelődési házak munkatársai közül sokan azt mondják /mondták néhány évvel korábban/, hogy ez terhes, felesleges, sokba kerül, régebben nem is csinálták, az egyetemisták ezt kulcskérdésnek tekintik. Az egyik kiadásként, a másik beruházásként értelmezi ugyanazt.

Néhány fontos pontot érintettünk. Az egyik az integráció kérdése volt. A másik probléma a kooperáció és a konkurencia kérdése volt, hogy hogyan tudjuk a közös dolgokat a különböző feladatok mellett, illetve a különböző pénzügyi feltételek mellett megvalósítani. A harmadik, hogy nagyobb támogatásra lenne szükség az államtól is. Nagyon sok képzésnek jobb feltételekre /pénz, törvény/ van szüksége. Az alapintézményeknek pedig némely esetben jobban meg kell felelni a szolgáltató funkciónak. Tehát el kell gondolkodni az országos intézményeknek arról, hogy hogyan tudnak jobb szolgáltatást biztosítani a megyei és a helyi képzések részére. Például az MMI mit tehet még többet a megyei művelődési központok munkájának a segítésére, és csak a megyei központok hogyan tudják még jobban szolgálni a helyi intézményeket, milyen konkrét szaktanácsot, szolgáltatást nyújthatnak az át- és a továbbképzések területén, vagy a kommunikációs eszközök és segédanyagok területén, vagy a kutatás és a kiértékelés vonatkozásában. Gyakorlatilag ezt a vitát, amit az MMI, a megyei művelődési központok és a helyi művelődési házak esetében le kellene folytatni, a TIT vonatkozásában is el kell végezni, ugyanúgy az országos, a megyei illetve az egyes helyi szervezetekben is. Szakmai szolgáltatásról van szó, de egyúttal lobby-munkáról is. Végül is ezt a vitát a Magyar Népfőiskolai Társaság vonatkozásában is végig kellene gondolni. Gyakran azt látom, hogy a helyi szervezetek magukra hagyottan dolgoznak, nem kapnak konkrét, gyakorlati támogatást. A napi munkát, a feladatmegosztást tehát vertikálisan kell átgondolni - országos, regionális, helyi szinteken. De ugyanakkor ezt fordítottan is elemezni kell, hogy mit tehetnek ezek a szervezetek helyi, illetve megyei és országos szinten is. Mindenesetre létre kellene hozni egy erős felnőttoktatási szervezetet. Az a baj, hogy most mindenki csak a saját céljai megvalósítására helyezi a hangsúlyt. Ebből következhet az a probléma, hogy a felnőttoktatás iránya nem mindig pozitív. Hasonlóan matematikus az is, hogy az egyetemeken folyó felnőttoktatás-tudomány kutatása is stagnál. Mert az egyetemnek főleg csak a képzéssel foglalkoznak, a kutatással nem. Az egyetemek között is szünetel a tudományos élet. Ehhez is szükséges lenne egy erős felnőttoktatási szervezet.

K.: Melyek az elkövetkező időszak megkerülhetetlen feladatai?

HH.: Az előbb beszéltünk gyenge pontokról, ezeket újra vitára kell bocsátani. Gyakorlatilag a jelen kritikája perspektívát nyit a jövő feladatai számára. A minőség és a továbbképzés szintén a jövő feladata. A minőségi kutatás hiánya is mutatja a jövő feladatát. Ha a felnőttképzési tudomány hiányairól beszélünk, akkor ez a jövő feladata. Ha a kooperáció és a konkurencia kérdéséről beszélünk, akkor ez is a jövőben tisztázandó kérdés. Az innováció és a lobby munka javítása szintén megkerülhetetlen. De a többitől is beszélhetnénk. A lobby-munka javítása érdekében nagyon szükséges lenne a felnőttoktatási hét

megszervezése. Gyakorlatilag az embereket informálni kell arról, hogy a felnőttoktatásra milyen nagy szükség van. Egyáltalán tudatosítani kellene, hogy mit jelent a felnőttképzés. Ha a szükségességét és lehetőségeit megyei, helyi, országos szinten jól be tudjuk mutatni, akkor megkaphatjuk a feladatot is, hogy mit kell tenni. Ez egy igen fontos rész lenne annak a funkciónak, amit a kormány felé kellene közvetíteni. Be kell bizonyítani, hogy az a beruházás, amit most az állam nyújt, az nem elveszett, hanem nagyon értékes ráfordítás. Többet sok-sok feladat vár ránk! A partnereknek definiálni kell, hogy mit akarnak. A mi Irodánk gyakorlatilag ebben a nagy koncertben csak egy kis szerepet vállalhat.

K.: Milyen terveket fogalmazott meg az IIZ/DVV Budapesti Programiroda az elkövetkező öt évre?

H.H.: 1996. közepén egy programcsomagot nyújtottunk be a németországi Szövetségi Gazdasági Együttműködési- és Fejlesztési Minisztériumnak a budapesti Programiroda eddigi tevékenységének az elemzéséről és az előtűnik álló tervekről.

A program megfogalmazását a jelenlegi magyarországi helyzet elemzésével kezdtük. Abból indultunk ki, hogy az átalakulási folyamat még mindig tart, és eddig csak nagyon kis mértékben tapasztalhatók mérhető sikerek, ezzel szemben a lakosság széles rétegének rosszabbodik az életkörülménye. A helyzet részletes értékelése nyilvánvalóvá teszi a fejlődésorientált felnőttoktatás szükségességét és ugyanakkor a lehetőségét is. Hiszen ha szociális szempontból figyelmen kívül hagyják a folyamat megvalósítóit, az emberi tényezőt és azt nem vonják be aktívan a termelési, politikai, gazdasági, technológiai, kulturális és művelődési területeken végbemenő átalakulási folyamatok megvalósításába, akkor maga a célként megfogalmazott átalakulás szenved csorbát.

K.: Melyek voltak azok a célok, amelyeket ebben a programtervben megfogalmaztak?

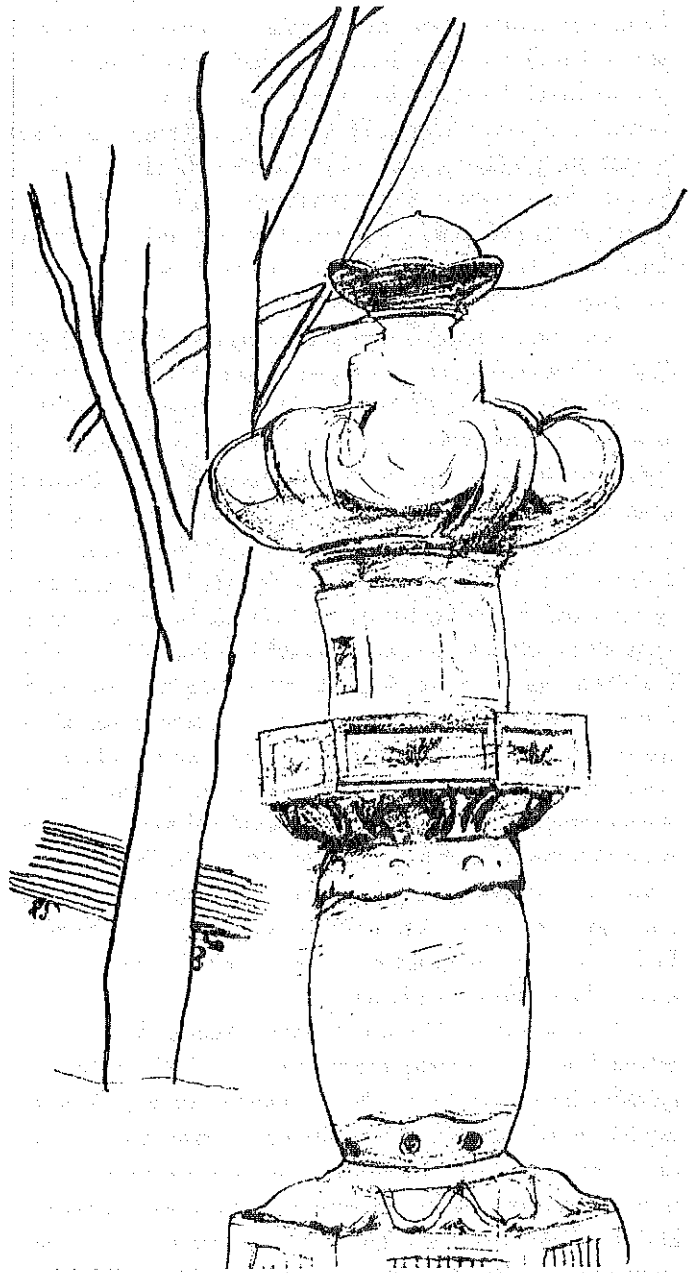
H.H.: A projekt fő célkitűzése, hogy az állami, civil, magán és egyetemi szintű magyar partnerekkel együttműködve erősítse és minőségileg fejlessze a fejlődésorientált felnőttoktatást, hogy a magyar felnőttoktatást szaktanácsokkal és pozitív segítőkézséggel figyelemmel kísérje és speciális kezdeményező akciók révén hatást gyakoroljon rájuk. Ebben a vonatkozásban két szintet kell megkülönböztetnünk; közvetlenül az állami-, civil-, magán-, és egyetemi partnerszervezetek, azok személyi ellátottsága és programjainak támogatása a cél, közvetve pedig a helyi partnerek programjaiban és kínálatában, a gyakorlati továbbképzéseken résztvevő valamennyi személyre kiterjedően, és főleg azokat a programokat hivatott segíteni, amelyek a szakképzés, a mezőgazdasági-, környezetvédelmi- és egészséges életre neveléshez, az idegennyelvi programkínálatokhoz valamint kulturális témákhoz kapcsolódnak. A feladatok megvalósítására olyan partner-pluralizmust szeretnénk biztosítani, amely a felnőttoktatás valóságának egyre nagyobb területeit fedi le. /Önkormányzatok, művelődési házak, ITI szervezetek, egyesületek, alapítványok, vállalkozások, népiskolák, egyetemek, tehát mindazok akik a civil, a magán, az állami és az egyetemi szektorban országos, regionális és/vagy helyi szinten a felnőttoktatásban dolgoznak./

Súlypontosan a következő feladatcsoportokat alakítottuk ki: oktatáspolitikai, információs és lobby munka, a szakmai fejlődéssel kapcsolatos feladatok, az intézmények erősítését célzó intézkedések, a programkínálatok szakmai minőségi szintjének emelésével kapcsolatos feladatok. A munkában az alábbi együttműködési munkakapcsolatokat kívánjuk kialakítani: folyamatos tanácsadás és a programok figyelemmel kísérése, szemináriumok és konferenciák keretében történő képzéseken és továbbképzéseken való aktív részvétel, oktatási- és tananyagok készítése és terjesztése, kutatások végzése és az értékelések közreadása valamint infrastrukturális támogatások nyújtása. Ezen

belül számtalan konkrét programpont megvalósítását tervez-
zük. Munkánkban számítunk a magyarországi partnerek aktív
együttműködésére.

(Köszönöm Horváth Istvánnának és Basel Péternek a
IIZ/DVV Budapesti Programiroda munkatársainak, az interjú
elkészítésében nyújtott segítségét.)

Az interjút készítette: Borbáth Erika

A FELNŐTTOKTATÁS MA: ABLAK ÉS/VAGY TÜKÖR*

Tisztelt Konferencia, Kedves Barátaim!

Udvözlöm Önöket a TIT Stúdióban rendezett felnőtt-
oktatási tanácskozáson. Konferenciánk - ha egyszer visszate-
kintünk - talán nem tölt majd be különleges szerepet a ma-
gyar felnőttoktatás történetében, azonban a kezdeményezők
és szervezők, köztük a minisztérium Közművelődési Főosztá-
lya mégis egy fontos folyamat elindításának szándékával
kérte fel Önöket a részvételre és vitára.

Az elmúlt időszakban több ízben vetődött fel javaslat-
ként, hogy néhány más ország példája nyomán Magyarorszá-
gon is "kerüljön megrendezésre" a felnőtt művelődés vagy
felnőttoktatás hete, országos és szektorok közötti esemény-
ként. A július első felében Hamburgban megtartandó V. Fel-
nőttoktatási Világkonferencia közelsége is katalizátorként
hatott e kezdeményezés mentoraira. A javaslat szerint egy
hétre mintegy ki kellene tenni az ablakba mindazt a kínála-
tot, melyet a felnőttoktatás nyújt a lakosságnak, felszillant-
va az ügy fontosságát.

Országos mozgalmat elindítani azonban felelősségteljes
lépés, főként akkor, ha annak pusztán külföldi példái állnak
rendelkezésre. Meg kell tehát vizsgálni a magyarországi fel-
tételteket, a kezdeményezés céljának hazai indokoltságát, va-
lamint általában az adaptáció lehetőségességét, a potenciális
rendező szektorok érdekeltségét, és minden, sikert vagy ku-
darcot sejtető érdemleges tényezőt. Röviden összefoglalva
tehát jobban tesszük, ha azt a bizonyos ablaküveget, mely-
ben portékánkat felkínálnánk kissé befoncsorozzuk, hogy a
nagy akció előtt előbb saját magunkkal szembesülhessünk a
tükörben. A mostani tanácskozás ezt az önmegismerő folya-
matot, a felnőttoktatás önnön helyzetét tisztázó lépések so-
rozatát kívánja elindítani. Nincs messze, mint mondtam, a
hamburgi UNESCO Világkonferencia, s ezt terveink szerint
követi majd egy értékelő találkozó, majd a debreceni KLTE
Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszékének szer-
vezésében októberben egy felnőttoktatás történeti, majd Pé-
csent egy szabadtanítási tanácskozás várható. S nem feled-
kezhetünk meg a hagyományos felnőttoktatási nyári akadé-
mia gyulai rendezvényéről sem.

Ezen szakmai találkozók folyamán kellene feltárni -
többek között - az esetleg megrendezésre kerülő országos
esemény lehetőségességét is. Mert a most itt összegyűlt, mint-
egy háromszáz szakember jelenléte ugyan egyértelműen mu-
tatja a szakma érdeklődését, azonban egy konzultatív ta-
nácskozás és egy országos mozgalom között bizony sokszoros,
léptékbeli különbség van. Így tehát engedjék meg, hogy egy
kicsit az ördög ügyvédje legyek, s következőkben felsoroljam
a felnőttoktatás kérdéskörének néhány olyan, csetenként
speciálisan hazai sajátosságát, amelyen el kell gondolkoz-

nunk bármiféle országos akció vagy kampány elindítása
előtt.

A felnőttoktatás néhány állandója

A felnőttoktatás világa, úgy tűnik rendelkezik néhány
olyan konstanssal, amelyekkel számot kell vetnünk. E kons-
tansok közül olyanok is felemlíthetők, amelyek bár önma-
gukban kedvezőtlen sajátosságok, azonban éppen e minősé-
gük folytán generálják a felnőttoktatás iránti igényt. Ugyan-
akkor magának a szakterületnek is vannak külső szemlélő
számára eredendően "nemszeretem" jellemzői. (Zárójelben
azonban meg kell azt is jegyezni, hogy Magyarországon
olyan különlegesen pozitív, élő "konstansai" is vannak a fel-
nőttoktatásnak, akik több mint három évtizede hűségesen
és el nem csüggedve állnak ki mellette, mint a mai konfe-
rencia résztvevői közül is oly sokan, például a generációk
sorát felnevelő tanáraink: Durkó Mátyás, Maróti Andor és
Csoma Gyula.) Az említett állandók közül a következőkben
hármát sorolnék fel.

Az első két nagy rendszer statikájának és dinamikájá-
nak dichotómiája: az iskolarendszerű köz- és felsőoktatás
önnön óriási méreteiből fakadó (kénytelen-kelletlen) stati-
kája - melyet előadásában Benedek András inerciának ne-
vezett - s vele szemben a társadalmi változások dinamikája,
mely lehetetlenné teszi, hogy a nagy oktatási rendszerekben
12-17 éven át megszerzett tudás ugyanezen időtartam alatt
érvényes maradjon, mire tanulmányait befejezi. Megkérdezhet-
ném, hogy az itt ülők abból a mintegy tizenhét év alatt meg-
tanultból ma, holnap, holnapután vajon mit és mennyit
használnak? Iskolai ismereteinket felnőttként általában ak-
kor próbáljuk meg ismét használni, amikor a gyerekeinket
akarjuk megtanítani ugyanarra, amit mi tanultunk - mint
ahogy Karinthy is oly emlékezetesen leírta számtan-tanítási
kísérletét - azonban akkorra már minden más lesz, és több-
nyire semmit sem sikerül hasznosítani abból, amit ifjúko-
runkban matematikából megtanultunk. Egyrészt túl nagy a
szórása a köz- és felsőoktatásnak, azaz kénytelen jóval bő-
vebb merítést nyújtani a majd később specializálódó tanu-
lóknak, azonkívül a társadalom tudásigénye óriásiat változik
azalatt a másfél évtized alatt, amíg tanulmányainkat elvé-
gezzük. Így tehát a felnőttoktatás, mint diszciplína, örök,
minthogy maga a tudás-elavulás teszi azzá. Ez triviális, de
kemény tény.

A másik állandója a felnőttoktatásnak az a Gauss-gör-
be, amelyiket több helyen említettek a kollégák. A személy-
re szóló Gauss-görbe, az egyéni adottságok statisztikai szóró-
dása. Mindig állandó számok szerint születnek tehetséges,
közepesen tehetséges és tehetségtelen emberek, mindig lesz
lemorzsolódás. A tehetségek szóródása általában állandó.

* A budapesti TIT Stúdióban 1997. május 27-én elhang-
zott előadás átdolgozott változata.

Nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy egyszer csak mindenki kellőképpen tehetségesnek születik, és elvégzi az éppen kötelező 8, 10, 12 vagy éppen 17 "osztályt", és a továbbiakban nem kell vele foglalkozni. Hasonló képet mutat a szociális háttér megoszlása: az önhibáján kívül hátrányos helyzetet teremtő szociális háttér is újratermelődik, sohasem leszünk egyszerre mindnyájan gazdagok, olyan háttérrel, amely lehetővé tenné, hogy mindenki anyagi erőfeszítés nélkül z-el tudná végezni az "összes iskolát" a családi háttér forrásából.

A fenti tényezőkön kívül még egy konstans, egy rendkívül stabil faktor is befolyásolja a felnőttoktatást: ez nem más, mint a társadalom közönye. Folyamatos közöny azok iránt, akik - képtelenek akár saját "hibájukból", akár születési adottságuk folytán, akár pedig külső, szociális háttérük miatt - nem képesek befejezni ilyen vagy olyan szintű tanulmányukat. A társadalom ezt általában kudarnak ítéli meg, s így van bizonyos stigma jellege a felnőttoktatásnak. Erről még nem volt szó, de Önök előtt közismert az, hogy ez tulajdonképpen a sikertelen, újratekintő emberekkel foglalkozó diszciplína. Tehát azokkal foglalkozik a felnőttoktatás, akiknek valamikor valami nem sikerült. Akiknek végig minden sikerült, azokkal általában a felnőttoktatás nem foglalkozik. Így elmondható az, hogy e tevékenységek magukon hordozzák az elesetteket általában is akaratlanul és mégis kegyetlenül megjelölő stigmát. Ilyen szempontból eleve van a felnőttoktatásban valamely szociális és karitatív aspektus is, s e tekintetben egyet tudok érteni Durkó tanár úrral, tudniillik hogy a lelki tényező bizonyos aspektusa minden tudásátadásban ott van. A lélek nevelése, a lélek kezelése a felnőttoktatás karitatív, szociális mozzanatai miatt valóban eleme lehet az oktatásnak, ám épp ez a momentum az, ami külső szemlélő számára esendőnek, az egész tekintetében, mint mondtam, stigmatizálóknak tűnhet.

A felnőttoktatás gazdasági háttere

Felmerül annak kérdése, hogy vajon általában szociális, karitatív szerepvállalás-e a felnőttoktatás, és ha az, akár csak részben is az, akkor mi határozza meg ennek mértékét? Csatlakozva a Heribert Hinzen úr által említettekhez el kell ismernünk, hogy a foglalkoztatottsági arányok bizonyan nagyon stabilak a nyugati hemiszférában. (Japánról most egyelőre nem beszélek, bár az is a "nyugathoz" tartozik, csak ott más a történet.) Vajon kötelező-e nekünk - és ezt most nem Önöktől kérdezem, de ezt a kérdést nekünk is föl kell vetnünk - kötelező-e nekünk ugyanabba az irányba menni, hogy nálunk is stabilá váljon egy 500-800 ezres léptékű munkanélküliség? Ez most nem felnőttoktatási kérdés, ám a felnőttoktatás szerepét alapvetően befolyásoló gazdasági probléma. Azt kell mondanom, hogy egy társadalmat többféleképpen lehet "megemelni". A szocialisztikus elgondolás az, hogy mindenki éljen egy kicsit jobban. Margaret Theacher nem ezt választotta 17-20 éve, hanem azt, hogy a társadalom egy része éljen jobban, a többi meg egy kicsit - vagy az előzőekhez képest kifejezetten - rosszabbul. 20-30% jobban kezdett élni és a többi kezdett lecsúszni. Nálunk ez a

töréspont nem ilyen arányoknál jött létre az 1989/90-es változások után, hanem sokkal "feljebb": 5-10% emelkedett fel egzisztenciálisan és 90-95% süllyedt lejjebb. Mi ez a bűvös töréspont? Véleményem szerint amit a pont alatt termeltek és termelnek, azt nem lehet eladni - ha tanult, ha nem, ha jól dolgozik, ha nem az, aki termeli, -mivel olyasmit termel, ami a világpiacon nem eladható. S nemcsak a világszínvonal "töréspontja" fölé kell feljutni annak érdekében, hogy valami eladható legyen, de szükséges egy erős belső felvevőpiac is, ami meg tudja vásárolni a belföldi szolgáltatásokat. Mi nem tudtuk és még ma sem tudjuk olyan mértékben egymásnak eladni szolgáltatásainkat, mert nálunk nincs olyan vásárlóképes belső felvevőpiac. Így ez a változás hirtelenjében óriási különbségeket teremtett s ezt kísérte a monolit foglalkoztatási struktúra szétदारabolódása. A hetvenes években 4,9 millió ember dolgozott Magyarországon, csak az volt a baj, hogy ennyien sem tudták eltartani a lakosság másik felét: hiány volt lakásból, autóból, de könyvnek való papírból és estefelé a boltokban már tejből és kenyérből is. Az ország fele dolgozott és mégsem tudta eltartani a másik felét - nem tudom megszületett-e erre már ilyen távlatból a magyarázat. Most pedig a számok azt mutatják, hogy a munkaképes lakosságból 2,5 millió ember dolgozik, 1 millió ember azt mondja magáról, hogy vállalkozó - és vagy megél belőle vagy nem. A többiekéről, a munkanélküliekről pedig azt mondjuk, hogy csak 500 ezren vannak, és nem tudjuk, hogy van az a 800 ezer, aki sehol sincs besorolva. A munkanélküliek között sem és a foglalkoztatottak között sem. Hazudunk magunknak. És akkor megkérdezem, hogy vajon az-e a gazdaság érdekeltisége, hogy ez tartós legyen? Mert akkor bizony nemcsak a felnőttoktatás néz szembe hatalmas feladatokkal, hanem az egész társadalom, hiszen konfliktusok egész sorát kell igen gyorsan megoldania. Nem tudni egyelőre tehát sem azt, hogy miben érdekelt a gazdaság, sem pedig azt, hogy miben érdekelt a politikai szféra. Hiszen ha enyhítő intézkedések történnek is, ám döntően az a trend érvényesül, hogy legyenek tartósak ezek az arányok, akkor vajon ez a tízmillió lakosú ország el tudja-e majd viselni ezt a feszültséget, és vajon a felnőttoktatás szerepe az lesz-e, hogy ezt a paradigmát elfeledtesse az emberekkel?

Eltérő célok és ütköző érdekek

A gazdaság nagy kontextusán kívül is számos érdeklentéget észre lehet és észre kell venni a felnőttoktatásban. Ilyen például az oktatók és oktatottak érdekülönbsége. Az oktatók, már saját egzisztenciájuk miatt is azt kívánják, hogy legyen minél több iskolai vagy iskolarendszeren kívüli szisztematikus oktatnivaló. Az emberek, a potenciális "fogyasztók" azonban rengeteg mindent tanfolyamokon kívül tanulnak meg a vegyszermentes kertészkedésen át a gázkonvektor és lefolyó-szifon szerelésig, a fél kézzel pelenka-hajtogatáson át a számítógép-kezelésig. Ezeket a legtöbben nem tanfolyamokon tanulják meg. El kell ismerni, hogy élethelyzeteinkben a felnőttoktatás, az öntanulás jelentős része nem tanfolyami formákban történik - a szükség "viszi rá" az embert a gyakorlat közbeni tanulásra, s ilyenkor nálunk még a

kézikönyvek igénybevétele sem annyira jellemző, mint a "do it yourself" világban. Amit - mintegy ennek ellentétjeként - viszont tisztázni kellene, hogy az öntanuláshoz képest a tanfolyami formák hogyan hasznosulnak. Vajon melyik félnek az érdeke kimutatni, hogy a tanfolyami oktatás, a bizonyítvány hogyan hasznosul?

Az érdekeltségnek még olyan alapvető kérdésekben is ellentétjeit találhatjuk, mint amilyen a funkcionális analfabétizmus, korunk egyik leginkább terítéken lévő felnőttoktatási kérdésköre. Vajon funkcionális-e ma maga az olvasni-tudás? Szüksége van-e ma Magyarországon mindenkinek a mindennapi élet során az olvasásra? Vajon nincs-e a napi meggazdagodási- és létharcban egy hallgatólagos megállapodás a munkáltatók világa és a munkavállalók között, hogy bizonyos munkákért a lehető legkevesebb "papírmunkára" se legyen szükség, annak érdekében, hogy mindenki jobban járjon - s hogy így egyetlen sort se kelljen hozzá elolvasni vagy kitölteni. Bizony ez százévek életében van így nap mint nap, s akkor tehát az ő egzisztenciájuk fenntartása szempontjából vajon nevezhető-e egyáltalán funkcionálisnak az olvasni-tudás?

S nem beszéltünk még a kiszoruló százévek ellentetteiről, a pozitív gondolkodású karrier-építőkről, akik tanfolyamot tanfolyamra halmoznak s végeznek el, hogy előbbre jussanak, vállalva a legsúlyosabb anyagi terheket is. Az ő tanfolyamaikat vajon kell-e és kinek kell támogatni? Hiszen az ő tanulásuk rendkívül funkcionális - előbbre jutnak általa, ha máshogy nem, de anyagilag.

S a két szélsőség között ott vannak, akik "érdek nélkül" tanulnak felnőtt korukban. Kell-e szolgálni őket a felnőttoktatásnak szabadegyetemmel, TIT-előadásokkal, kézműves vagy egyéb alkotóköriekkel? Hiszen ők megmagyarázhatatlanul diszfunkcionális okból kívánnak tanulni - pusztán mert homo sapiensnek születtek.

Oktatás vagy nevelés

Mindmáig vitatott kérdés az is - s e ponton vitatkoznék Durkó tanár úrral - hogy feltétlenül része-e a nevelés a felnőttoktatásnak. A mindennapi élethez hasonlóan a tanulási folyamatok is individualizálódtak, céljait mindenki saját magának választja meg. Úgy érzem, hogy mint személyiségek - s itt életstratégiákról próbálok beszélni -, úgy érzem, hogy különböző hangyabolyokban bolyongunk. Saját hangyabolyban, amelynek rengeteg elágazása van, s néha együtt haladunk társainkkal, néha pedig szétválunk. Amikor arról beszélünk, hogy hogyan járul ehhez hozzá a felnőttoktatás, akkor nem feltételezünk minden fordulónál egy felnőttoktatót, de tudnunk kell azt, hogy az illetőnek bármikor segítségre lehet szüksége, s tudnia kell, hogy azt merre keresse. Sőt, hozzá kell tennem, és ez a nevelési aspektus, hogy egy személyiség több hangyabolyban bolyong egyidejűleg: különböző vágyai, különböző motivációi szerint, különböző aspektusai szerint. A materiális vágyaink szerint egy hangyabolyban bolyongunk, a szexuális vágyaink szerint egy másik hangyabolyban, a családi életünk szerint egy harmadikban stb. És minden esetben találkozhatunk azzal, hogy segítségre van

szükségünk az eligazodásban - felnőttoktatás jellegű segítségre. A nevelés igénye korántsem ennyire általános, s az lehetséges, hogy ez az egyik aspektus, amikor igényünk találkozhat egy nevelővel, de a kettő harmóniája mára mára, úgy vélem, megbomlott.

Korszakok és életstratégiák

A felnőttoktatás világának zavarba ejtő vonása az is, hogy a különböző korszakok és az egyéni életstratégiák folyamatosan, s egymástól gyakran eltérő sebességgel változnak. A készség és a tudás különböző korszakokban más és más jelentőséggel bír. A készség és tudás, - azaz a techné és a logosz - a jártasság és a tanult tudás nem azonos, s eltérő korokban hol az egyik, hol a másik hirdeti a kor szellemét. S nem mindig a tanult tudás "a nyerő". A felvilágosodás, majd a múlt századi polgárosodás hosszú időszakaival ellentétben a jelenlegi történelmi szakaszban, a jelenlegi korszakban szinte közhely, hogy nem az jut előbbre, aki többet tanult. Gyorsan strukturálódnak át a vagyoni viszonyok, ezt nem kell bizonygatnom. A felnőttoktatást mérlegelve, minden korban el kell döntenünk, hogy jót okozunk-e valakinek azzal, ha tanulni kezd. Emlékezzünk a "szakmunkások az egyetemre" akcióra, amikor a szakmunkás elment közvetlenül az egyetemre és elkezdett tanulni. Aztán pedig, - meglehetősen szabályszerű volt ez - elvált, mert a felesége nem viselte el, hogy ő éjszakánként tanul. Teljesen mások lettek az aspirációik s végül teljesen szétszakadt a család. És ha befejezte a tanulmányait, még a fizetése is kevesebb lett, mert mint szakmunkásnak több volt a fizetése, mint egy kezdő mérnöknek.

A másik, félig-meddig komoly felvetésem az, hogy Magyarország sok szempontból egy külön paradigma. Nálunk a 21. századhoz nemcsak kulcsok vannak, - miként azt a hamburgi felnőttoktatási konferencia szlogenje a felnőttoktatásról meghirdeti - hanem álkulcsok is. S azt hiszem, hogy az álkulcsok népszerűsége nálunk rendkívül nagy, főleg a megélhetés álkulcsai kelendőek és ezt figyelembe kell venni a felnőttoktatási stratégiáknál is, ami bizony nem kevéssé a tanulók (sőt, éppenséggel a nem-tanulók) és az álkulcsot kínáló oktatók bizarr egymásra hatásából fog végül kifomálódni.

Sebességkülönbségek

A felnőttoktatás és általában a tanulás - és társadalmi környezetének - korszakai nem egyenletes és korántsem azonos sebességgel változnak. Sőt, a változások sebessége, egy adott korban belül is, más és más lehet az adott társadalmakban. Egy korszak társadalmi maguk is külön világokat alkotnak - ezeket akár önálló kulturális galaxisoknak is felfoghatjuk. Kár tagadni, hogy a mai globalizált kor egyszerre ad otthont az amerikai, az európai, a dél-amerikai, az iszlám, az afrikai, az ázsiai és a távol-keleti galaxisoknak. Különböző galaxisok vannak tehát a világban, különböző társadalmak, és ezek a galaxisok különböző módon forognak, más-más sebességgel. A felnőttoktatási igény is - ennek megfelelően -

különböző. Az, hogy mit tanulnak Amerikában és hogyan, hogy hétszer változtatnak-e szakmát vagy nyolcszor, az rájuk jellemző, mert ott más a spirál sebessége. Nem lehet ilyen mintákat példaként más sebességű kulturális galaxisokba ültetni. A nyugati világgal ellentétben az ázsiai spirál egyik pontján létezik egy olyan felnőttképző alapítvány, amelynek vezetőjével sikerült találkoznom s bizony a hölgy kimonóban volt. Munkájukat is más hagyomány keretében végzik, hiszen Japánban nem úgy képzelik, ahogy mi vagy az amerikaiak, ők bizony nem a kilökötteket, az utcán élőket kívánják felkarolni és tovább képezni majd magukra hagyni, hanem igyekeznek családként integrálni a dolgozókat, akiket maga a vállalat képez tovább. Nincs meg az oktató és oktatott közötti stigmatizáló távolság, igaz, a távolságokat saját galaxisukon belül bizony szigorúan betartják.

Ezen kívül a személyes életben is vannak galaktikus pörgésváltások. Van, amikor hosszantartó időszakokban nem szükséges tanulnunk, és van, amikor hirtelen meg kell valamit tanulnunk. A felnőttoktatásnak erre is oda kell figyelnie, hogy ezek a fajta személyes életsors sebességek is változnak, és van amikor egyszerűen nincs idő arra, hogy egy hároméves tanfolyamot elkezdjek, mert az rajtam nem segít.

Ugyanakkor pedig a rendelkezésre álló eszközrendszernek mégis tartósnak és alkalmazhatónak kell lennie és ezen kívül elérhetőnek is - nem mondom, hogy önmotogatónak, de legalább önmegmutatónak. S természetesen sokféleképpen kell lennie tartalmilag és a megfizethetőség szempontjából is, tehát egyszerre kell piacinak és szociálisnak lennie.

Célok és megoldások

Végezetül a jelszavakról és valóságokról. Össze kell, hogy vesse a harmadik világ - mert Hamburgban nagyon sok szó lesz a harmadik világról - és az első világ oktatottságát. Vajon annyira szuper, annyira mindent meghalad az első világ oktatottsága a harmadik világhoz képest? Itt most az oktatottságról, az oktatásról ismét úgy is kell beszélni, mint a teljes személyiséget létrehozó, létrehozni kívánó célfolyamatról. Vajon az első világban teljesebb a személyiség, mint a harmadik világban? És vajon mindenkinek az első világ személyiségtípusa felé kell haladni oktatási és mindenféle eszközökkel? Tehát a számítógépen való pötyögtetés és a virtuális valóság, mint valóság, az vajon fejlettebb státuszállapot az egyén szempontjából, a társadalom szempontjából, mint a való világ átélésének elsajátítása?

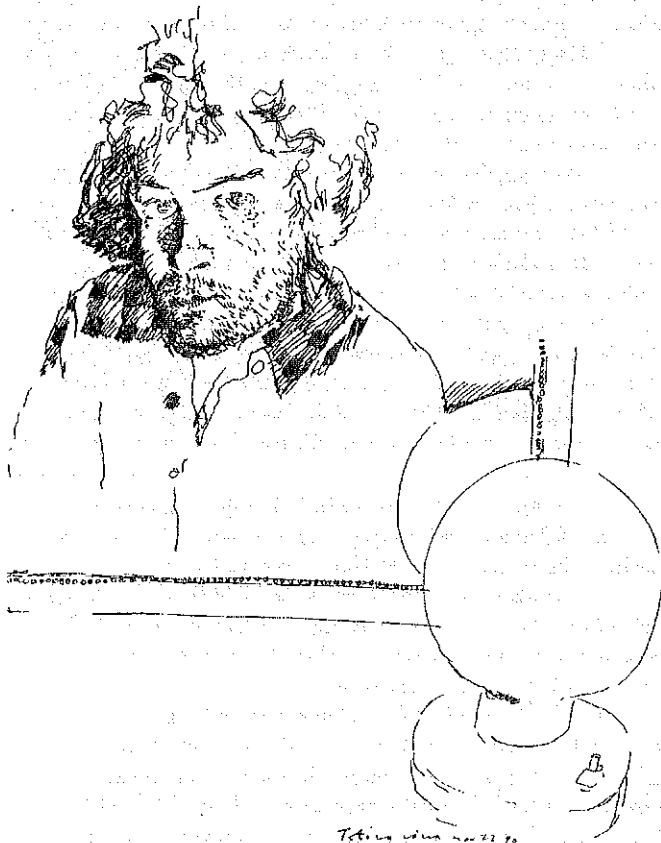
Az élethosszig való tanulásban nem csak "a jó pap holtig tanul" közmondás az érvényes, hanem az is, hogy "gyakorlat teszi a mestert". Alighanem mind a két paradigmát figyelembe kell vennünk, s azt a fajta gyakorlatiasságot is kell tudnunk követni, ami a gyakorlaton keresztül hat, ott segít, ahol az ember, a tanuló él és nem emeli ki, nem ragadja ki környezetéből. Biztos kitűnőek az oktatási központok, de azért nem tud 500 ezrenyi munkanélküli beköltözni 8 oktatási központba. S ha számszerűleg lenne is elég központ, másként a mi realitásaink, mint mondjuk Észak-Európáé, hiszen nálunk nem tud beköltözni egy bentlakásos központba senki

egy teljes tanévre, hiszen nincs senki, aki ezt országos méretekben finanszírozná. Ott helyben, ahol van, ott kell rajta segíteni - ha egyáltalán meg vagyunk arról győződve, hogy segítségre szorul és hogy ez a segítség számára éppen a továbbtanulás.

Összefoglalva: vajon a fenti kényszerhelyzetek tömege-e a felnőttoktatás, s vajon valóban stigmatizál-e? S ha igen vajon meg kell-e ilyennek maradnia, vagy pedig van lehetőség arra is, hogy egy hétköznapi, mindennapi eszközrendszerre váljon, amit mindig és mindenütt biztosítani kell, mintegy mindennapi gyakorlatként? Remélem, hogy lehetőség nyílik egy pragmatikusabb felfogás kialakítására, míg végül a felnőttoktatás nem kelti sem a stigmatizáltságot, sem pedig a mindenre gyógyírt ígérő panacea benyomását.

Egy darabka tükör

A fenti állapot azonban kissé vágyálomnak tűnik, s magam meglehetősen szkeptikus vagyok sok felnőttoktatási kérdést illetően. Most azonban átnyújtunk Önöknek egy úrlapot, amelyen kitölthetik saját felnőttoktatási szervezetük vagy intézményük adatait, s ha igénylik, főosztályunk megkezdi egy felnőttoktatási regiszter kiadásának előkészületeit annak érdekében, hogy az a bizonyos tükör önmagunkról egyszer rendelkezésünkre álljon. Ez pusztán egy kezdő lépés, de remélem hozzájárul a felnőttoktatás önszerveződő, önmagát - talán újra - felépítő folyamatának elindításához.

A FELNŐTTOKTATÁS TÖRVÉNYBE FOGLALÁSÁNAK KÍSÉRLETEITŐL A KÖZMŰVELŐDÉSI TÖRVÉNY MEGALKOTÁSÁIG

A kulturális értékek mind szélesebb körű terjesztésének kérdése és problematikája a magyar társadalmat és az állami törvényhozást már több mint kétszáz év óta foglalkoztatja.

Az elmúlt történelmi korszakok, ha eltérően is értelmezték a célokat, funkciókat és tartalmakat, fejlettségüktől függően különféle eszközökkel rendelkeztek, két közösnek mondható tanulságot (és mércét) mégis megfogalmaztak. Egyrészt olyan kulturális értékterjesztő-értékfejlesztő struktúrára van szükség, amelynek a kialakításában és korszerűsítésében a társadalomnak és az államnak egyaránt érdekeltnek kell lennie. Másrészt éppúgy tereket és feltételeket szükséges biztosítani, ennek a szerkezetnek az alulról kibontakozó kezdeményezéseknek és mozgalmaknak, mint a felülről indított reformoknak.

A közművelődés az állam és/vagy a társadalom ügye

Magyarországon a kulturális értékek széleskörű terjesztésének az igénye először a felvilágosodás korában jelentkezett. Az egyéni kezdeményezések nyomán a közösségekben helyenként kibontakozó népművelési kísérletekből társadalmi léptékű mozgalom a reformkorban válik.

Cél (kezdetben spontán módon, később egyre tudatosabban) az új polgári társadalmi rend megteremtésének elősegítése, elsősorban hasznos és praktikus tudnivalók terjesztése útján: a tömegek felvilágosítása, s tudatának formálása. Ehhez a törekvéshez az adott történelmi periódusban szervesen kapcsolódott a nemzeti függetlenségért indított küzdelem előkészítése.

A Magyarországon kibontakozó, népet felvilágosító mozgalom a védekező feudális világ konzervatív képviselőitől és az abszolutizmushoz ragaszkodó Habsburg-adminisztrációtól nem várhatott, de nem is kapott támogatást.

Az országgyűlés kezdetben kisebb célokra adott csekély összegeket. Csak később a reformországgyűlések veszik elő az 1790/91-es "rendszeres munkálatok" javaslatát. PÁZMÁNDY Dénes (1816-1858) 1837-ben - többek között - foglalkozott a felnőttek oktatásának kérdésével, és munkálatok kezdődtek egy törvény megalkotására is. (Hogy mennyire nem volt közömbös az országgyűlés a kérdés iránt az is bizonyítja, hogy például a Magyar Gazdasági Egyesület ismeretterjesztő munkájának a támogatására 1844-ben több megye segélyt szavazott meg.) Döntésre azonban nem került sor. A körülmények követ-

kezében (az iskolák ügyének a rendezése is későbbre halasztódott) a felnőttoktatás állami segélyezésének törvény általi rendezése már nem történhetett meg.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukása utáni (önkényuralmi) u.n. Bach-korszakban THUN und Hohenstein, Leopold Leó gróf (1811-1888), aki 1949. augusztusától 1860. október 20-áig volt kultuszminiszter, a magyar oktatási rendszer elhímetesítésére törekedett. A társadalom létező kulturális szervezetei pedig önmaguk megőrzésére törekedve viszonylag szűk körben fejthették csak ki hatásukat.

A kiegyezést (1867 XII. tc.) követően került előtérbe ismét a nép művelődését segítő törvény megalkotásának a szükségessége. Ehhez adottak voltak a körülmények. Létezett a független magyar kulturális törvényhozás, a társadalom kulturális kezdeményezései olyan fokot értek el, amelynek fejlődéséhez állami törvényhozásra volt szükség. Végül a művelődési intézmények fejlesztésével lehetett csak felzárkózni a nyugat-európai társadalmak műveltségi szintjéhez.

Báró EÖTVÖS József (1813-1871) vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (1867.II.20.-1871.II.2.) és az elenzék (PULSZKY Ferenc (1814-1897), IRÁNYI Dániel (1822-1892), TÜRRE (Thier) István (1825-1908) egyaránt vállalta a tömegek kulturális felemelkedésének gondolatát. Csupán az állam feladatainak és szerepeinek megítélésében volt közöttük nézeteltérés³.

EÖTVÖS szerint a felnőttek oktatása egyedül a társadalomra tartozik. Az állam feladata az anyagi támogatás és legfeljebb a támogatás felhasználásának az ellenőrzése⁴.

Az 1869 és 1871 között megszületett törvényjavaslatok csak a felnőttoktatásra és ezen belül is csupán az analfabéták oktatására, valamint az elemi ismereteket pótló tanfolyamokra terjedtek ki. IRÁNYI első, három pontból álló javaslata (1869. november 30.) azt tartalmazza, hogy az állam törvény által biztosított tételt állítson be a költségvetésbe "a felnőtt személyek elemi tanításának elősegítése végett".⁵ Az 1870. március 19-én előterjesztett második javaslata is csak erre az egy kérdésre terjedt ki azzal a különbséggel, hogy aprólékosan részletezte a feladatokat. Például, hogy milyen jegyzékeket kell vezetnie a tanítóknak a felnőttekről, milyen kérdésekre szükséges felelniük stb.

IRÁNYI és PULSZKY azért szorgalmazta a törvény megalkotását, hogy a felnőttek oktatása a liberális törekvések szel-

¹A történelmi áttekintés során különféle elnevezéssel lehetett találkozni, attól függően, hogy az adott korban mit soroltak, illetve mi tartozott ebbe a fogalomkörbe.

²A széleskörű kulturális értékterjesztésen egy társadalmi művelő és művelődő tevékenység-szerkezetet értek. Nem sorolom ide az alap-, közép- és felsőfokú oktatás, valamint a szakképzés intézményrendszeit.

³EÖTVÖS és IRÁNYI véleménykülönbsége csupán egy-egy mondat erejéig jelentkezett a parlamenti vitákban és a cikkeikben. A nézetkülönbséggel, ha nem is részletekbe menően - MARÓTI Andor foglalkozott. Lásd: DURKÓ Mátyas- MARÓTI Andor: Népműveléscsémélet I. (Egységes jegyzet) Bp. 1966. Tankönyvkiadó, 42-47.p. IRÁNYI Dániel törvénytervezetét lásd. A Szabadoktatás Országos Szervezete,

Bp. 1909. Franklin Kiadó, 22-25.p. Továbbá: Dr. TAR Károly: Fejezetek a magyar népművelés történetéből, Tankönyvkiadó, Bp. 1977., 81-82.p.

⁴Ez a felfogás a liberalizmus szelleméből következően a személyiség teljes szabadságát vallotta s szinte végig megmaradt a dualizmus időszakában. Csekély módosulásában csak külső politikai okok játszottak közre. Eötvös körlevelét lásd SIPOS Orbán: A Biharvármegyei Népművelési Egyesület Története. 1909. Nagyvárad, Láng József Könyvnyomdája.

⁵Dr. JANCsó Benedek előadó tanácsos Emlékirata az iskolán kívül eső oktatás országos szervezésének tárgyában. A Szabadoktatás Országos Szervezete, Franklin Kiadó, Bp. 1909., 23.p. Egyébként JANCsó saját törvénytervezetét a kötet 130-146. oldalán fejté ki. A továbbiakban JANCsó... im.

lemében bontakozhasson ki. Az állam törvényvel avatkozzon be a népművelésbe.

Az 1868. évi XXXVIII. tc. és valamennyi az iskolák államosítását célzó törekvés ellen az egyházak - elsősorban a katolikus -, a konzervatív irányzatok képviselői, sőt gróf ISSZA Kálmán (1830-1902) pártjának prominens tagjai is éles támadásokat intéztek. A néptanítók nagy része szívesen vállalt feladatokat és szerepeket a felnőttoktatásban, jóllehet erőteljes támadásoknak volt kitéve. IRÁNYIÉK arra a jelentkező veszélyre hívták fel a figyelmet, hogy amennyiben az állam csak anyagi támogatást nyújt, de különben a társadalomra bízza a felnőttek oktatását, az adott helyi erőviszonyok között az egyházak fogják irányítani a népművelést. A "társadalom ellenállása" az 1874-es tanítógyűlésen jelentkezett is. A tanítóegyesületek nagy része szorgalmazta, hogy szüntesse meg a minisztérium a felnőttoktatást, vagy legalábbis ne olyan formában folytassák, ahogy a miniszteri rendelet előírta.⁶ Az akkori kultuszminiszter TREPERT Ágoston (1817-1888) sem tartotta tárcája (1872.IX.4.-1888.VII.22.) feladatának és hasznosnak a felnőttek oktatását - visszaélésekre hivatkozva - le is vette napirendről. Jóllehet PAULER Tivadar (1816-1886) a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter (1871.II.10.-1872.IX.4.) 1871. december 4-én megpróbálta lefektetni azokat az alapokat, amelyekkel korszerűsíteni lehetett volna a felnőttek oktatását.⁷

A felnőttoktatás törvényvel történő szabályozása és állami támogatása hosszú ideig lekerült a parlament napirendjéről. Ismét csak 1907-ben kezdtek el foglalkozni a kérdéssel a honatyák. Ennek részint az volt az oka, hogy a XX. század első éveiben a mindennapi gyakorlatban a felnőttoktatás mellett számos új művelődési forma is megjelent. A népoktatás fogalmaköre népművelésre bővült. A népiskola - megtartva kiemelt és centrális szerepét - együttesen szolgálja az ismereteket terjesztő törekvésekkel, szervezetekkel és intézményekkel a nép - korabeli szóhasználattal az alsóbb néposztályok - művelését.

Részint pedig az játszott közre, hogy elkerülhetetlenné vált az általános választójog megadása.

Gróf APPONYI Albert (1846-1933) kultuszminiszter (1906.IV.8.-1910.I.17.) felkérésére JANCsó Benedekkel emlékiratot készített a törvény előkészítése céljából.

JANCsó Benedek (1854-1930) "a szabad oktatásnak nem csak ellenőrzését, támogatását, hanem annak vezetését, irányítását, hivatalos apparátussal való szervezését az állam kormányára bízza s céljaira a társadalmi tényezőket használja fel."⁸

Az emlékirat nagy vitát váltott ki, amelyben egész sor kiváló közéleti ember vett részt. Szinte valamennyi hozzászóló a "szabad tanítás", a szabadság, a társadalmi mozgalom mellett állt ki.⁹

A vitában elhangzottakat hasznosítva SCHNELLER István (1847-1933) foglalta össze a századforduló utáni liberális felfogás lényegét.

SCHNELLER arra hívta fel a figyelmet, hogy a társadalom tevékenysége az elsődleges és ennek "intenzív vé tétele" kell a törvényes úton egységesen megszervezni a szabadoktatást. Erre nemcsak a társadalmi érdek, hanem az erkölcsi törvény is kötelezi az államot. (SCHNELLER azt vallotta, hogy erkölcsi

kötelesség megtanítani írni és olvasni az analfabétákat, márcsak azért is, hogy a törvény által megszabott iskola-kötelezettség elve érvényre jusson).

SCHNELLER szerint "az állami létünk, sajátos magyar állami rendeltetésünk, megköveteli a magyar kultúrának lehetőleg intenzív terjesztését, így kötelességévé teszi az állam kormányának minden e célra irányuló intézmény vagy törekvés hatásos támogatását", ezért az állam "kötelezve van arra, hogy a szabad tanítás körül kifejtett társadalmi munkát országos törvény útján rendezze..."¹⁰

A "társadalmi munkát" vezérlő központ egy demokratikusan és szabadon - megyénként, városonként és községenként - választott "autonóm jogú" testület a "szabad tanítási tanügyi bizottság" látta volna el. SCHNELLER úgy vélte, hogy ez a szervezet tudná képviselni az állampolgárokat és felekezeteiket mindenféle "rendi különbség nélkül".

A tanulmány írója úgy látta, az államnak az lenne a feladata a törvény betartatásával, hogy a magyarországi kulturális mozgalmak kapcsolódjanak a "többi kultúrállamok mozgalmához", haladjanak a humanizmus jegyében az egyetemes kultúrával, anélkül, hogy elveszítenék nemzeti jellegüket. Cél, hogy az állam a törvény erejével támogassa a szabad tanítást erkölcsileg és anyagilag is.

SCHNELLER elég világosan meghatározta, hogy szerinte mi az állam s mi a társadalom feladata és szerepe a szabadoktatásban.

Az elkészült APPONYI-féle 1908-as törvényjavaslat-tervezet végül az alábbi fontosabb kérdésekre tért ki:

- az iskolán kívül eső oktatás tagozatokra való osztása;
- az iskolán kívüli oktatást szervező, irányító és koordináló szervek azok szervezete, teendői és jogai;
- a központi szerv, a felállítandó "Országos Iskolán kívül eső Oktatási Tanács" szervezete, feladatai, jogai;
- a tananyag, amelyet minden fokon a minisztérium szab meg és hagy jóvá;
- az anyagi fedezet, a költségek biztosítása.

Érdeemes a törvényjavaslat-tervezettel kicsit részletesebben is foglalkozni.¹¹

A tervezet szerint a községek, rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal rendelkező városok kötelesek népkadémiái tanfolyamokat szervezni (3.§), s ha erre anyagi erejük részben vagy egészben hiányzik, kötelesek a tanfolyamokat vállaló államot, erkölcsi testületeket, társadalmi egyesületeket vagy magánosokat tőlük telhetően "helyiség, fűtés, világítás, tisztogatás, kiszolgálás stb. biztosításával támogatni" (4.§). A tanítók és előadók tiszteletdíját a miniszter rendeletileg szabja meg, s ha ezt - részben vagy egészben - nem tudják kifizetni "e tiszteletdíjakat illetően igényt tarthatnak az állami segítségért" (5.§). Az erre a célra szükséges összeget évről-évre biztosítani kell az állami budgetben. (7.§).

Az állam - a tervezet szerint - szigorúan felügyeli és irányítja a szabadoktatást, mindenbe beleszólása van, a bizottságok választott tagjai tőle függenek, negyedrészüket kinevezi, az anyagi területek azonban még a felekezeti jellegű szabadoktatásban is jórészt a községekre és a városokra hárította át, arról vi-

⁶A Magyarországi Néptanítók második Egyetemes Gyűlése. Kiadja a Rendező Bizottság, Bp. 1874. Atheneum Kiadó Rt. 68-80.p.

⁷Lásd: JANCsó ... im., 27.p. jegyzetben.

⁸SCHNELLER István. A szabad tanításról. Erdélyi Múzeum, XXVI.k. új folyam IV.1909.1. füzet. 8.p.

⁹Többek között ANTAL Gábor dunántúli református püspök, BÁRCZY István Budapest polgármestere, BEKE Manó egyetemi tanár, BERZEVICZI Albert a M.T.A. elnöke,

EÖTVÖS Loránd egyetemi tanár, VESZELY Ödön főreál-iskolai igazgató. Legértelmezesebben talán JÁSZI Oszkár foglalt állást az állami befolyás ellen. Lásd: JÁSZI Oszkár: Merénylet a tanítás szabadsága ellen. = Huszadik Század, 1908. IX. évf. 165-179. p.

¹⁰Lásd: SCHNELLER István ... im., 8.p.

¹¹Dr. NOVÁK József: Törekvések a magyar népművelési törvény megalkotására. Előadás a népművelési oktatók és kutatók szombathelyi tanácskozásán. Stsz: 17463/67.

szont nem intézkedett, hogy a fedezetet hogyan teremtsek elő.

A tervezetben szereplő korlátozott állami segítséget sem igényelhet mindenki. "Állami segítségben csak magyar tanítási nyelvű tanfolyamok és sorozatos előadások részesülnek, - de ezek is csak abban az esetben, ha a jelen törvény követelményeinek megfelelnek és az illető vármegyei népakadémiai bizottság által állami segítségre ajánlatnak". (6.§)

A szabad líceumi és népszerű főiskolai tanfolyamoknál nem szerepelt ilyen kikötés, alapvetően azért, mert a gimnáziumok és főiskolák tanárai magyarok voltak. APPONYIRA jellemző ez a szemlélet. Az 50%-nál nagyobb nemzetiségi lakosság adójából még az analfabéták oktatása sem történhet másképp, mint magyar nyelven.

A tervezet ugyan megemlítette, hogy társulatok, egyesületek, magánosok szabadon rendezhetnek előadásokat, tanfolyamokat, ha nem veszik igénybe az állami támogatást (36.§). Az állam azonban főfelügyeleti joga alapján, melyet a kultuszminiszter gyakorol, bármikor ellenőrizheti a foglalkozásokat. Ha az ellenőrzés során kiderül, hogy a tanítás erkölcsbe, az alkotmányába, vagy törvénybe ütköző, akkor betilthatja azt.

A tervezetről folytatott vitában találóan mondta BÁRCZY István (1866-1943) azt "... ha egy ilyen rendelkezés a régi zsidó törvényekben benne lett volna, ma kereszténység sem volna, mert akkor Krisztus urunktól már kezdetben megvonták volna az előadási engedélyt."¹²

Az APPONYI-féle 1908-as törvénytervezet-javaslat ugyan szélesebb tevékenységi kört ölelt fel, mint a korábbiak közül bármelyik de mégis megmaradt a szabadtanítás keretei között. Miután a tervezetet nemcsak tekintélyes egyetemi tanárok utasították el, a hivatalnokok egy része szintén ellenezte, a tanácskozmányon maga a kultuszminiszter - ha kétértelműen is - vette le a napirendről. APPONYI a következőket mondta: "az eddigi vita anyagából nem tartom érettnak a kérdést, hogy t.i. törvényhozásilag rendeztessék-e vagy nem. Én részemről nem nyilatkoztam sem a törvényhozási rendszer mellett, sem ellene". Az ügy megvitatása különben is "tisztán kormányzati kérdés, sőt a kormányzati taktika kérdése".¹³ Az 1908-as tanácskozmányon nyíltan felvetette a minisztérium a kérdést: "Törvénnyel szervezendő-e az iskolán kívüli elő oktatás, vagy miniszteri rendelettel?"¹⁴

A kiegészítés és a XX. század első évtizede között megjelenő egymással szembenálló nézetek és vélemények mögött különböző érdekek húzódtak meg.

Az EÖTVÖS és IRÁNYI közötti ellentmondást nem lehet azonosítani JÁSZI és JANCSÓ nézeteltéréseivel, mint ahogyan IRÁNYI és JANCSÓ látszólag megegyező álláspontját sem szabad azonosan értékelni.

EÖTVÖS rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a népnevelésnek, hiszen a művelődést a nemzeti fejlődés meghatározó erejének tekintette. EÖTVÖS szerint azonban "egyedül" ott fejlődhet ki önálló és a polgárságot kialakítani segítő művelődés, ahol a "művelődés szükségességének érzete a nemzet lelkiületében" ébred fel. Mindez természetesen helyes és szükséges is, azonban a társadalmi művelődésnek csupán egyik oldala. Ugyanis csak az egyének kezdeményezésére épített társadalmi formációk önmagukban még nem biztosítják az igények és szükségletek felismerését és megteremtésének érvényét. IRÁNYI tehát jogosan helyezte előtérbe a népművelés állami irá-

nyítását, amely éppen a meghatározók egyikének szerepét akarta növelni. A társadalmi fejlődés és a műveltségi viszonyok különösen indokolták a külső feltételek előtérbe helyezését.

EÖTVÖS és IRÁNYI közötti nézeteltérés - mint már említettük - nem jelentett abszolút szembenállást, hiszen az állami segélyezés szükségességét EÖTVÖS is elismerte és IRÁNYI sem korlátozta a társadalmi tevékenységet.

Egészen más a véleménykülönbség JÁSZI Oszkár (1875-1957) és JANCSÓ Benedek között. Az eddigi társadalmi irányt képviselő állami szerveket, a XIX. század végi munkásszerveződések és megmozdulások szerepcserére kényszerítették. Most JÁSZIEKKAL szemben JANCSÓÉK magyarították az állami irányítás szükségességét. Az ok nyilvánvalóan az volt, amit gróf APPONYI Albert kultuszminiszter is számos alkalommal megemlítet, hogy az állami befolyás növelésével, a nép "helyes irányú felvilágosításával" ellenálljanak az erősödő szocialista tanításoknak és a nemzetiségi törekvéseknek. JÁSZI viszont éppen ettől az államapparátustól akarta megvédeni a szabadtanítást.

Az tehát nyilvánvaló, hogy az állami irányítást képviselő JANCSÓ-féle javaslat nem hasonlítható össze az IRÁNYI-féle tervezettel.

"... a népművelésnek, ahol mihelyt egy számottevő reform kezdődik ... igen nagy összegekre van szükség..."

Az első világháború, a forradalmak és a trianoni békediktátum után Magyarországon gyökeresen új gazdasági, társadalmi és politikai helyzet állt elő a dualista időszakhoz képest.

Amíg a kiegészítést követően a liberálisok törekedtek törvényt alkotni a felnőttoktatásról (analfabéta kurzusok szervezéséről) illetve a szabadoktatásról, addig az 1920-as években a konzervatív kormányok igyekeztek törvénnyel szabályozni az iskolán kívüli népművelést. Gróf KLEBELSBERG Kunó (1875-1932) kultuszminiszter (1922.VI.16.-1931.VIII.24.) nyíltan ki is mondta, hogy a liberális szellem megszüntetése érdekében szervezi át az iskolán kívüli népművelést. A központosításra irányuló reformjaival, az állami szerep erősítésével kívánt részt venni az alsóbb néposztályok műveltségének az emelésében, a több mint egymillió analfabéta írni és olvasni megtanításában.

KLEBELSBERG 1923 júliusában szakértekezletet hívott össze és az ott elhangzottak alapján jelentette be a parlamentben 1924. január 29-én, hogy "Mihelyt a testnevelési törvény végrehajtásának munkálatai alól felszabadulok, ki fogom dolgozni az iskolán kívüli népművelésre vonatkozó törvényjavaslatot".¹⁵

A szakértekezlet nemcsak arról hozott határozatot, hogy "Az iskolán kívüli népművelési törvény megalkotása elengedhetetlenül szükséges"¹⁶ hanem azt is megszabta, hogy mit tartalmazzon. A résztvevők megfogalmazták, hogy mit értenek népművelésen. A felnőttoktatáson (az analfabéta tanfolyamon) kívül ide sorolták a műkedvelő színháztársulatokat, a leveletünnepségeket, a népfőiskolákat, és a nyári egyetemeket egyaránt.

Az 1923-as tervezetben¹⁷ megmaradt a miniszter főfelügyeleti joga. A tervezet azt is javasolta, hogy központi végrehajtó szervként, közvetlenül a miniszternek alárendelt - szakemberekből álló - Iskolán kívüli Népművelési Felügyelőség alakuljon meg. A tárca vezetője pedig "az iskolán kívüli népművelés céljaira a mindenkorai szükségleteknek megfelelő összeget tartozik a költségvetésbe beállítani". Ehhez az összeghez természetesen a törvényhatóságok, városok és községek is kötelesek

¹²Lásd: JANCSÓ ... im., 185.p.

¹³Lásd: JANCSÓ ... im., 250-251.p.

¹⁴Lásd: JANCSÓ ... im., 147.p.

¹⁵Gróf KLEBELSBERG Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916-1926. Bp. Atheneum Kiadó Rt. 1927. Az indemnitásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor tartott beszédéből 395.p. A továbbiakban beszédei, cikkei ... im.

(Indemnitás latin szó 1. a büntetlenség biztosítása, mentesítés a felelősségvonnás alól; 2. az országgyűlés adta felhatalmazás a kormánynak arra, hogy az új költségvetés elfogadásáig az állam pénzügyeit az előző év költségvetésének keretén belül intézze; 3. kártérítés, hiánypótlás, kártalanítás; 4. rég. napidíj, költségmegtérítés. Lásd: BAKOS Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára. Akadémiai Kiadó, Bp. 1976. 363.p.)

hozzájárulni.

Továbbá a tervezet azt is rögzítette, hogy minden megye köteles öt éven belül bentlakásos népfőiskolákat felállítani, az 5000 lakoson felüli községekben pedig "hivatásos népoktatói állásokat" megszervezni. Sőt a gyári, ipari üzemek és nagybirtokosok "külön szabályozással kötelesek az iskolán kívüli népművelést alkalmazottaik részére biztosítani".

A tervezet lényegében három jelentős szempontot tartalmazott. Most először mondják ki azt, hogy a törvényben a cél megjelölése mellett szerepeljen: "az iskolán kívüli népművelés az állam és a társadalom együttes feladata".

Másodszor: a tervezet elismeri a szabadoktatás szabadságát, természetesen a minisztérium ellenőrzése és felügyelete mellett. Leszögezte, hogy "politikai pártoknak, ezek szervezeteinek tilos a huszonnégy éven aluli ifjúságnak szabadoktatás címén bármilyen előadást tartani".

A fentiekkel függ össze a harmadik, ebben a formájában új javaslat. Az iskolán kívüli népművelés a 15-21 éves korig kötelező (a nőknél ez csak a hajadonokra vonatkozik) és az analfabéta oktatáson 35 éves korig kötelezően részt kell venni.

A törvénytervezet megtárgyalására 1924-ben került volna sor. A tervezet napirendre tűzésétől nemcsak a szociáldemokraták és a liberálisok, de az agráriusok is elzárkóztak. Az ország anyagi helyzete miatt a törvénytervezet tárgyalása még a kormánypárti képviselők körében is nagy ellenállásba ütközött.

Gróf KLEBELSBERG Kunó négy évvel később ismét napirendre tűzte a törvény megalkotását.

Az 1928 júliusában megrendezésre kerülő Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus igen behatóan foglalkozott a kérdéssel. A július 3-án a Vigadó nagytermében megtartott előnői megnyitótán JÓZSEF főherceg és KLEBELSBERG is üdvözölte a kongresszus résztvevőit. A megnyitót az együttes ülés követte, ahol ILOSVAY Lajos (1851-1936) "A népművelés korszerűsége, jelentősége és törvény útján való rendezésének szükségessége" címen előadást tartott. Az előadó kiemelte: "ha arra gondolok, hogy a népművelés egyes ágazatainak célja még nincs kitűzve és hogy az egyes ágaknak egymáshoz és az egészhez való viszonya nincs megállapítva: ha tudjuk azt, hogy a népművelési titkarság felelősséggel teljes munkalkalmat ad, de az állással járó jövőt nem biztosítja s végre ha tudjuk, hogy a megyékben, a vátosokban, a községekben a népművelés sorsa egyes kitűnő, vezetőállásban lévő férfiak tevékenységétől függ s ha ők helyükről - bármiféle ok miatt - eltávoznak, nélkülük a népművelés ügyének sorsa kérdésessé válik: akkor arra a következtetésre jutunk, hogy az iskolán kívüli népművelés, mint nemzetalakító tényezőt, az elsorvadás ellen intézményesen kell biztosítani. Ezt a nagy célt szolgálná a magyar iskolán kívüli népművelés ügyének törvényhozás útján való rendezése, tanácskozás szerűül a népműveltség ágazatai szerint létesített szakosztályokkal, Országos Népművelési Tanács alakítása, a népművelés költségeinek kizárólag a törvényhozás útján való fedezése, a népművelés alkalmazottai számára, sürgősen, külön népművelési testület szervezése és az ügy fontosságához mérten, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban, a tokonzsza- kok egyesítésével, külön népművelési ügyosztály létesítése."¹⁸

Az egyhangúan elfogadott határozat ennél kevesebbet mondott: kijelenti a törvény megalkotásának sürgősségét: az Országos Népművelési Tanács alakításának, a finanszírozásról

törvényhozási úton való gondoskodásnak, a népművelési alkalmazottak számára státusok létesítésének, a minisztériumban népművelési ügyosztály megszervezésének fontosságát.

A kongresszuson megfogalmazott elképzelés csak részben emlékeztet az 1923/24-es tervezethez.

A javaslat messzemenően figyelembe vette az iskolán kívüli népművelés intézményeinek és formáinak megerősödését s differenciálódását, a felnőttnevelés önálló ágazattá válását. A tervezet kitér a gyermekek iskolán kívüli nevelésére is. A dokumentum például tartalmazta, hogy a gyermekek számára a törvényhatóságok, községek és gyártelepek napközi otthonokat és játszótereket létesítsenek. Pártok és politikai szervezetek nem foglalkozhatnak a gyermekek iskolán kívüli nevelésével.

A javaslat szerkesztői az ifjúsági egyesületek számára terszerűbb népművelési munkát tanácsoltak és azt is hangsúlyozták, hogy szorosabb kapcsolat alakuljon ki a testnevelés és a népművelés között.

A dokumentumban olvasható, hogy az ország kulturális értékeinek alaposabb megismerése érdekében az "... ifjúság részére olcsó és minden tekintetben egészséges, állandó szállást", vasúti kedvezményt is kellene biztosítani, mert ez a tevékenység is részét képezi az iskolán kívüli népművelésnek.

A javaslat kiemelten foglalkozott a felnőttnevelés ágazataival. Az analfabéta tanfolyamok szervezésén túl kiemelte a pedagógiaiilag megalapozott nyelvi képzések fontosságát, kitért a magánfestő iskolák mellett a tánciskolák nevelő értékeire.

A javaslatok között - hasonlóan az 1923/24-es tervezet- hez - most is megtalálható, hogy a gazdasági szakoktatás színvonalának emelése érdekében népfőiskolákat szükséges létesíteni. A szerkesztők arra is kitértek, hogy ahol középiskola van, ott vezessék be a szabadoktatást, a főiskolákon a szabadegyetemi formákat, a megfelelő infrastruktúrával rendelkező városokban pedig rendezzünk nyári szabadegyetemeket.

A dokumentum tartalmazta azt is, hogy ahol mozik, múzeumok és színházak működnek ott ezek az intézmények nagyobb szerepet vállaljanak a népművelésben. A Magyar Rádió műsorszerkesztői vegyenek részt a nép művelésében. A tervezet kiemelten foglalkozott a "népművelési otthonok", a népházak és a népkönyvtárak létesítésének fontosságával.

A javaslathoz fűzött ajánlások között figyelmet érdemel a népművelés szakmává formálására való törekvés. "... A népművelői munka ... szakszerű elméleti és kellő gyakorlati előkészülést kíván ... - ezért - kívánatos, hogy az egyetemeken, a főiskolákon ... továbbá közigazgatási tanfolyamokon és a tanítóképző intézetekben a népművelés kérdései tárgyalassanak ..." - olvasható a dokumentumban.¹⁹

A kongresszus konkrétan egy népművelési kézikönyv kiadásához valamint országos szaklap megjelentetéséhez kérte KLEBELSBERG támogatását. (A VKM megbízásából, CZAKÓ Elemér (1876-1945) helyettes államtitkár szerkesztésében 1924-ben Közművelődés címmel kiadásra is került egy szakfolyóirat. Összesen tíz szám jelent meg, utána megszűnt.) A népművelés tudományos és módszertani megalapozása érdekében pedig a résztvevők javasolták: a minisztérium hozza létre a Magyar Néplelektani Intézetet.

A kongresszus a népművelés anyagi alapjairól csak nagyon óvatosan foglalt állást. A javaslatban nem esik szó a megyék, városok és községek költségvetési kötelezettségeiről, mint

¹⁸Az iskolán kívüli népművelés ügyében tartott szakértekezlet szakosztályi ülésein (1923. július 23-28.) határozatait és azok indoklását. Bp. 1923. Magyar Tudományos Társaságok Sajtóvállalata Rt., 58.p. A továbbiakban: Szakértekezlet

¹⁹Szakértekezlet, 1923. 58-59.p. KLEBELSBERG egyébként 1924. április 10-én az Országos Közművelődési Tanács közgyűlésén is ismertette a törvénytervezetet, ahol még

a 18. életévüket be nem töltötték számára tette volna kötelezővé valamilyen tanfolyam látogatását.

²⁰A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Naplója, Bp. 1928., 104.p.

az 1923/24-es tervezetben.

Népművelési célokra az 1920-as években az állami büdgetben évente átlagosan 100-120.000 pengő szerepelt. Ez az összeg csupán a központi apparátus fenntartását és kiadásait fedezte. Az iskolán kívüli népműveléshez szükséges költségeket a városok és községek biztosították, elsősorban pótdadók kivetésével. A Belügyminiszter 51.308-1930. számú rendeletével mondta ki és szabályozta azt, hogy a kivetett pótdadónak 1%-a a népművelés céljait kell szolgálni.

A kongresszuson megfogalmazott tervzetből, illetve javaslatból nem lett 1928-ban törvénytervezet, ezért nem is kerülhetett a nemzetgyűlés elé.

Az 1923/24-es és az 1928-as próbálkozások mégis jelentős állomásai a közművelődési törvényhozásnak.

Mindkét tervezet-javaslat rendezni kívánta az iskolán kívüli népművelés spontán működő, különböző politikai párthoz és felekezethez tartozó, megszűnő, majd ismét megalakuló szervezeteinek a tevékenységét. A törvényt megalkotni akarók világosan felismerték a népművelés sokszínűségét és differenciáló világát. Az elképzelések a jogalkotás szempontjából minden addiginál magasabb rendűek voltak. Magyarországon az 1920-as években mondták ki hivatalosan is először, hogy az iskolán kívüli népművelés az állam és a társadalom közös feladata.

Az 1928-as javaslat túllépett az 1923/24-es tervezeten, amikor azt rögzítette, hogy mit tartalmazzon a törvény. Lényegesen meghaladta a korábban képviselt praktícizmust is. Az 1928-as javaslat alaptörvényt akart alkotni.

Ugyanakkor mindkét próbálkozás a törvény erejével távol kívánta tartani az ifjúságot a baloldali és liberális eszméket hordozó kultúrától, de a szélsőjobboldali nézetektől is. A dokumentumok fogalmazói nem vették figyelembe azt, hogy a kultúra a szellemi szabadság területe, ahol nem célszerű védővámokat felállítani. Arról is megfeledkeztek, hogy a művelődés mozgalmi jellegét és önkéntes voltát aligha lehet törvény útján előírni.

Amennyiben mégis törvényt alkot a nemzetgyűlés az iskolán kívüli népművelésről, akkor annak végrehajtására aligha kerülhetett volna sor, ugyanis hiányzott az anyagi bázis. Ezzel KLEBELSBERG is tisztában volt, mert a nemzetgyűlés 1926. május 11-i ülésén mondta: "... a népművelésnek, ahol mihelyt egy számottevő reform kezdődik... igen nagy összegekre van szükség..."¹⁹

Az iskolán kívüli népművelési törvény 1935-ös megalkotásának kísérletéről viszonylag kevés forrás áll a rendelkezésre.

HÓMAN Bálint (1885-1951) kultuszminiszter (1932.X.1.-1938.V.14.) az iskolareform meg tárgyalásakor arról tett említést a képviselőházban, hogy 1936-ra elkészül a népművelési törvény-tervezet.²¹

A népművelési titkárok országos értekezlete 1935. április 16-án valóban napirendre tűzte a törvényalkotás szükségességének a kérdését. Az értekezlet résztvevőinek egyöntetűen az volt az álláspontja, hogy a törvény ne alaptörvény, hanem kerettörvény legyen. "A népművelési törvényre nézve az a fel fogás alakult ki, hogy a népművelés alkalmazkodó természetének leginkább az u.n. kerettörvény felel meg, amely csupán a körvonalat rögzíti, s így nem állja útját annak, hogy az iskolán kívüli népművelés és annak szervezete a helyileg is különböző

és folyton változó élethez mindenkor zökkenés nélkül hozzáismulhasson"- olvasható a Pestvármegyei Népművelés VII. 1935. évi 5. számában.

A szakemberek jelentős része a törvénytől az iskolán kívüli népművelés egyöntetűségét és az egység megteremtését várta. A törvény nem engedheti meg, hogy szétváljon egymástól a "két ikertestvér", a népoktatás és a népművelés- fogalmazták meg többen álláspontjukat.

Amíg az 1923/24-es és az 1928-as tervezet-javaslat bizonyos korosztályokat akart arra kötelezni, hogy vegyenek részt a népművelésben, addig az 1935-ös már a "nép között működő közalkalmazottakat is" erre kötelezte volna. De azt is tartalmazta, hogy az államnak "biztosítani kellene a népműveléssel járó összes költségeket".²²

Az iskolán kívüli népművelési törvény megalkotását 1935-ben a számos ok mellett alapvetően az anyagi alapok hiánya akadályozta meg. A gazdasági világválság lassan múló hatása, a magyar hadsereg fegyverkezési programja nem tette volna lehetővé a jelentős nagyságrendű költségeket igénylő törvény-cikk végrehajtását.

A centralisztikus közművelődési törvény megszületése

A dualizmuskori, de elsősorban a két világháború közötti törvényalkotási kísérletek és az érvénybe léptetett jogszabályok bár erősen hangoztatták a népművelés társadalmi jellegét, mégis arra törekedtek, hogy mérsékeljék sőt korlátozzák a társadalom - különböző, elsősorban ideológiai megfontolásokból - részvételét a népművelésben. Aligha tekinthető ezért véletlennek, hogy a második világháború utáni ún. szabadművelődési időszakban a kormányzat és a tárca azt a cél tűzte maga elé²³, hogy az erőre kapott nagy társadalmi léptékű népművelési mozgalmakat segítse, támogassa és bátorítsa.

A szabad művelődés területei (és intézményei) azonban fokozatosan a Magyar Dolgozók Pártja (Kommunista Párt) által irányított államhatalmi szervek befolyása alá kerültek. A minisztérium élén végrehajtott személyi változások (gróf TELEKI Géza (1911-1983) VKM miniszter 1944.XII.22.-1945.XI.13., KERESZTÚRY Dezső (1904-1997) VKM miniszter 1945.XI.15.-1947.III.14., ORTUTAY Gyula (1910-1978) VKM miniszter 1947.III.14.-1950.II.25., DARVAS József (1912-1973) VKM, majd közoktatásügyi miniszter 1950.II.25-1953.VII.4., illetve 1956.X.24., népművelési miniszter, valamint RÉVAI József (1898-1959) népművelési miniszter 1949.VI.11-1953.VII.4.) a szabadművelődési politika jelentős módosulását vonták maguk után. A szabadművelődés az osztályharcos politikának rendelődött alá majd megszűnt. Tradíciókkal és nagy múlttal rendelkező társadalmi szervezeteket (egyesületeket, egyleteket stb.) számolt fel RAJK László (1909-1949) belügyminiszter 1946.III.20.-1948.VIII.5. és KÁDÁR János (1912-1989) belügyminisztersége 1948.VII.5.-1950.VI.23. idején. Majd az ún. fordulat évét (1948) követően, mintegy négy évtizeden át a kommunista párt (MDP, 1957-től a Magyar Szocialista Munkáspárt, az MSZMP) kongresszusainak és vezető testületeinek határozatai, állásfoglalásai jelölték ki a népművelés, illetve a közművelődés fejlesztésének államilag támogatott,

¹⁹VÁRADI József: Az iskolán kívüli népművelés pedagógiai és didaktikai kérdései = A Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus Naplója Bp. 1928., 238, 246.p.

²⁰Gróf KLEBELSBERG Kunó beszédei, cikkei ... im. 557.p.

²¹Budapesti Hírlap és a Nemzeti Újság 1935. május 11-i száma.

²²Dunántúli Népművelő, IV: 1935. 7-8.sz., 1-2. p. DEZSŐ Lipót kit. tanfelügyelő vezércikkében megfogalmazott, szakemberekre hivatkozó álláspontja.

²³Pl. a 12 100/1945. VKM.sz. r., a 720/1946. ME és a 31 600/1945. VKM. vagy a 240/1947. ME., a kormány 10 640/1948. sz. rendelete

tűrt, tiltott irányait, a művelődés tartalmait.

Igy kerülhetett sor az MSZMP Központi Bizottsága köz-művelődési határozatának (1974. március 19-20-ai ülésén "A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai" címmel meg-tárgyalt dokumentumokról van szó.) a Magyar Népköztársaság parlamentje által történt elfogadására.

A törvény előkészítése ORBÁN László (1912-1974) mi-nisztersége (1974.VI.21. 1976.VII.22.) idején kezdődött. A tör-vényjavaslatot azonban POZSGAY Imre (1933-) kulturális miniszter (1976.VII.22.-1980.VI.27.) terjesztette elő 1976-ban. (Egyébként 1974. VI.21-én vált szét a Művelődésügyi Minisz-terium Oktatási Minisztériumra és Kulturális Minisztériumra.)

A törvény megalkotását valójában - mind erőteljesebben és szakmailag megalapozottan - már az 1960-as évektől szorgal-mazzták, elsősorban a művelődési otthonokban dolgozó népmű-velők. A Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) támogatta a kezdeményezést, hiszen a tanácsok mellett különböző ágazati szakszervezetek tartottak fenn jelentős számban művelődési házakat és kulturális közösségeket (pl. népitánc csoportokat) Magyarországon.

A SZOT Kulturális, Agitációs, Propaganda és Sportosztá-lya készített is 1969-ben egy hivatalos javaslatot "Az egységes művelődési program és a népművelési törvény kidolgozásának megkezdésére", címmel a Művelődésügyi Minisztérium és a SZOT Együttműködési Bizottságának februári ülésére.

A javaslat szerint a népművelési törvénynek az alábbiakat kellene tartalmaznia:

- a népművelés helyének, szerepének meghatározását,
- a népművelés működési területének rendszerbe foglalását,
- a népművelés célkitűzéseit,
- a legfontosabb elvégzendő feladatának megjelölését,
- választ adhatna a népművelés szervezeti, személyi és tárgyi (anyagi) feltételeinek fejlesztésére, ezek elveire,
- a törvény tartalmazhatná a népművelésben résztvevő állami és társadalmi szervek szerepét, hatás- és jogkörét, az együttműködés és munkamegosztás alapelveit,
- jelölhetné a népművelés továbbfejlesztésének irányát.

Az 1970-ben megrendezett Országos Népművelési Konfe-rencia már nem csupán azt szorgalmazta, hogy az Országgyűlés Kulturális Bizottsága rendszeresen tüzze napirendjére a közmű-velődés kérdését, hanem azt is, hogy terjesszen a parlament elé kerettörvény-javaslatot a közművelődésről.²⁴

Figyelemre méltó, hogy a Konferencia nem népművelési, hanem közművelődési törvényt akart. Nemcsak szélesebb mű-velődési formációkban gondolkodott, hanem a kulturális érté-kek terjedéséhez szükséges demokratizálódás lehetőségét is megfogalmazta. A korábbi egyirányú közvetítést végző, szinte kizárólag intézményekhez kötött népművelés helyett a tömeg-szervezetek, gazdasági egységek aktivitására és az állampolgári öntevékenységre egyaránt építő, nyitottabb közművelődési tör-vényt szorgalmazott.

A pártállami rendszerben, ebben az időben ez volt a le-hetséges maximum, amit a Konferencia javasolhatott.

A kelet-európai szocialista országok közül nemcsak Ma-gyarországon törekedtek arra, hogy törvénnyel szabályozzák a nép művelődését, a közművelődést. A Csehszlovák Köztársaság Nemzetgyűlése 1959. július 9-én fogadta el azt a Népművelési Törvényt²⁵, amely lényegét tekintve - a népművelés céljait, szervezeteinek létesítését, irányítását és fenntartását illetően -

valamiféle modellként szolgált a magyarországi törvénykezéshez is.

Mégis érdemes összevetni a két törvényt, ugyanis a kü-lönbőségek szembeötlőek és jól mutatják a két szocialista ország egymástól eltérő közművelődési szemléletét.

A Csehszlovák Népművelési Törvény alapvető célkitűzé-sei a szocialista kulturális forradalomból fakadnak. "A népmű-velés tartalmát főképp a tudományos világnézet rendszeres ter-jesztése, a burzsoá ideológiák és az emberek gondolkodásában jelentkező csökkenések elleni harc, a Csehszlovák Kommunista Pártnak a szocializmus betetőzésére és a világbéke erősítésére irányuló politikájának a magyarázata és érvényesítése képezi. A népművelés hozzájárul a dolgozók általános műveltségi színvo-nalának emeléséhez, a művészet által való neveléshez, vala-mint a gazdag kulturális és társas élet feltételeinek kialakításá-hoz." (1.§)

A Magyar Népköztársaság 1976. évi V. tc. célkitűzése²⁶ (1.§), valamint a közművelődési tevékenység alapelveinek fel-sorolását kezdő 2.§ 1.2. és 3. bekezdése is leszögezte, hogy a "fejlett szocialista társadalmat tudatosan építő, műveltségüket és szakmai képzettségüket folyamatosan tökéletesítő, szocialista világnézetű és magatartású személyek és közösségek" kialakítá-sa a feladat: hogy a "közművelődési tevékenységet a fejlett so-cialista társadalom építésének feladatai határozzák meg".

A két célmegfogalmazás között nem csupán a törvények meghozatala közti időpontok tesznek különbséget. A Csehszlo-vák törvény a kommunista párt propaganda- és agitációs intéz-ményének tekintette a népművelési szervezeteket. A magyar közművelődési törvény a társadalom fejlesztését tartotta fon-tosnak.

Mindkét törvény intézményekre és szervezetekre lebont-va jelölte ki a feladatokat. A modell a következő. A Csehszlo-vák Kommunista Párt útmutatása és felügyelete alapján az álla-mi szervek irányítják a Népfrontba tömörült társadalmi szerve-zeteket. Vagyis a Csehszlovák törvényben a társadalom szerve-zetei azonosak a Népfronttal. A magyarban jóllehet nem lett nevesítve az MSZMP, a törvény szövegezése mégis egyértelmű-en tükrözi a kommunista párt hegemon szerepét a közművelő-dés állami irányításában. Ugyanakkor a Hazafias Népfront és a társadalom szervezetei közé nincsen egyenlőség téve. A ma-gyarországi törvény a népfrontot csak a társadalom egyik szer-vezetének tekinti a különféle formális (szakszervezetek, a Kom-munista Ifjúsági Szövetség (KISZ), a vállalatok, a szövötteze-tek és a kulturális intézmények stb.) illetve informális (művelő-dési, családi) alakzatok mellett.

A szövegezés olvasásakor látszólag úgy tűnik, hogy a két törvény hasonló közösség-képpel rendelkezik. Alaposabban ta-nulmányozva a dokumentumokat azonban itt is felfedezhetők szennléletbeli különbségek.

A közösségek törvényekben előírt kívülről-felülről törté-nő "létrchozásán" és "megszervezésén" kívül a magyar törvény a spontánul szerveződő művelődő közösségek "felkarolását" és a róluk való "gondoskodást" is fontosnak tartja. A Csehszlovák Népművelési Törvény "klub-típusú" közösségi szervezetekben gondolkodik, amíg a hazai Közművelődési Törvény a klubot csupán egy lehetséges formának tekinti.

Végül érdemes még egy lényeges különbséget kiemelni. A Csehszlovák törvényben a népművelés területein végzett szak-mai munka elsősorban ideológiai-politikai tevékenység. A ma-gyar törvényhozás a közművelődést olyan társadalmi szintnek

²⁴Országos Népművelési Konferencia 1970. rövidített jegyzőkönyv. Bp., 1970. ONT. Bővebben a 131-156.p. Valamint javaslat az "egységes művelődési program" és a népművelési törvény kidolgozásának a megkezdésére. Bp. 1969. február hó. SZOT Kulturális, Agitációs, Propaganda és Sportosztály. Stsz.n.

²⁵A Csehszlovák Köztársaság Nemzetgyűlése által, 1959. július 9-én hozott Népművelési Törvény. Stsz. n.

²⁶Magyar Közlöny, 1976. évi 79. sz.

tekinti, ahol a kulturális szolgáltatásokat és a szervező munkát a laikusokkal együttműködő szakembereknek kell végezni. Vagyis jóllehet "az értelmiség megtisztelő kötelessége, hogy szakmai, világnézeti és politikai felkészültségét hasznosítva, valamint saját műveltségét fejlesztve tevékenykedjék a közművelődés érdekében (53.§) mégis a magyar felsőoktatásban szakképesítést szerzettek látják el a feladatokat (34.§).

A népművelés, illetőleg a közművelődés finanszírozása mindkét törvényben az állami budget feladata. A maradékelv alapján a pártállami parlamentben évenként megszavazott összegek a különböző szervezetek költségvetésén átáramoltatva (az ún. sokszektorú támogatás útján) jutottak el az intézményekhez.

Az 1976. október 26-án kihirdetett Közművelődési Törvény magán viselte a történelmi (ideológiai - politikai) korszak számos jellemző jegyét. Kifejezésre juttatta a pártállamiságból származó centralisztikus irányítási struktúrát, érvényesítette az állam atyáskodó szerepét, paternalizmusát, erősítette a marxista ideológiának és politikának a kulturális területeken történő megjelenítését, képviselte a tervutasítást, mégis valamiféle legitim mozgásteret biztosított olyan művelődési formációk és közösségi tevékenységek keretei között megszülető törekvéseknek is, melyek nem, vagy alig estek egybe a törvényalkotók szándékaival.

A társadalomvezérelt közművelődési törvény!?

Tagadhatatlan, hogy az 1976. évi V. tc. hozzájárult a közművelődés területeinek a fejlesztéséhez, sőt egyes területek túlfejlesztéséhez is. A törvény segítségével az állam monopol szerephez jutott a hazai kulturális élet alakításában. Ugyanakkor a társadalom mindinkább kiszorult a közművelődésből, szerepe elsősorban a részvételre és a fogyasztásra kezdett korlátozódni. (Egyébként mindez egy igen tisztességesnek mondható szemlélet jegyében történt. Látogassa az állampolgár a rendezvényeket, járjon moziba, színházba, múzeumba és állatkertbe. Legyen olesó a kultúra, a szépirodalom stb, hogy bárki hozzájuthasson az értékekhez.)

Az állam, amely idővel valóságos "közművelődési birodalmat" épített fel, mind nehezebben tudta átlátni annak bonyolult - főként a művészeti területek finomívű szerkezetét, és egyre kevésbé volt képes fenntartani, s működtetését finanszírozni, ezáltal az irányítást kézben tartani. KÖPECZI Béla (1921-) minisztersége idején (1982.VI.25.-1988.VI.29.) történtek is kezdeményezések a közművelődés egyes területeinek - elsősorban a könyvkiadás- és kereskedelm területén - a társadalmisításra, illetőleg a piacosításra.

Az 1980-as évek legvégén már napirendre került a "birodalom lebontása". GLATZ Ferenc (1941-) miniszter (1989.V.10.-1990.V.23.) - többek között - abba az irányba tett lépéseket, hogy pontosan körülhatárolja a közművelődés alapellátását szolgáló szervezeteket és nevesítse a nemzeti kulturális alapintézményeket. A minisztérium arra törekedett, hogy ez alapján kijelölje és meghatározza az állam szerepét és kötelességeit.

A közművelődés társadalmisítása terén legelőször 1989-ben tett határozott lépést az állam. A Magyar Népköztársaság Parlamentje 1989. január 11-én elfogadta az egyesülési jogról szóló törvényt. Az 1989. évi II. tc. leletővé tette, hogy - többek között - a különféle kulturális és művelődési közösségek jogi személyléc válhassanak.

A közművelődési intézmények közül a művelődési otthonok egy része igen erőteljesen reagált a törvényre. Egyes népművelő körökben a "konkurencia" megjelenése kezdetben bizonytalanságot és tanácstalanságot eredményezett, amelyet a

pozícióföltés, a nélkülözhetetlenség bizonygatása, majd a szakmaiságra hivatkozó érdekvédelem kezdte felváltani. Helyenként afféle "közművelődési polgárháború" kibontakozásától is lehetett tartani.*

Az 1990-es szabad, többpárti választásokat követő politikai, gazdasági és kulturális rendszerváltás anakronisztikussá tette az 1976. évi V.tc.-t. Ismét napirendre került a kérdés, hogy milyen helyet, szerepet és feladatot kell a közművelődésben - mostmár a XXI. században - az államnak és a társadalomnak betöltenie?

Az 1976. évi V. tc. megalkotását - többek között - szakmai konferenciák előzték meg, amelyek tisztázták a népművelés és a közművelődés közti szemléleti, tartalmi és metodikai eltéréseket. A rendszerváltás utáni művelődési- és közoktatási miniszterek (ANDRÁSFALVY Bertalan (1931-) miniszter 1990.V.23.-1993.II.23-ig, MÁDL Ferenc (1931-) miniszter 1993.II.23.-1994.VII.15-ig, majd FODOR Gábor (1962-) miniszter 1994.VII.15.-1995.XII.31.-ig és MAGYAR Bálint (1952-) miniszter 1995.XII.31.-) időszakában is szerveztek ilyen fórumokat. Elsősorban az MKM Közművelődési Főosztálya fordult a kulturális élet viszonylag széles körét képviselő szakmai reprezentánsokhoz, hogy fejték ki nézeteiket a készülő új törvényről. A döntő álláspont ugyanakkor jobbára a népművelőket tömörítő Magyar Népművelők Egyesülete (Baja, 1992. októberében) és a MNE, valamint a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete által rendezett (Budapest, 1996. júliusában) országos tanácskozásokon született meg, melyek szakmai konferenciáknak számítottak, a jelenlévők túlnyomó többsége azonban művelődési otthon típusú intézményekben dolgozó közalkalmazotti (vagyis állami szolgálatban álló) státussal rendelkező szakember volt.

A valamiféle szempontok alapján felkért szakmai reprezentások véleményei, és az említett konferenciák természetesen nem jeleníthették meg és aligha képviselhették a közművelődés társadalmi szinten szerveződő sokszínű és sokrétű világát, mégis sokféle álláspont fogalmazódott meg a törvénykezéssel kapcsolatban. Következzen ezek közül néhány.

Talán a legalapvetőbb vitát az a kérdés váltotta ki, hogy szükség van-e törvényre? Ugyanis az érvényben lévő törvények minden lehetséges tevékenységi formát megengednek, ezért elég lenne egy parlamenti deklaráció, amely alapján aztán elkészülne a közművelődés részterületeire vonatkozó többi törvény.

Ez az álláspont legalább két vonatkozásban érdemel figyelmet. Az egyik az, hogy elnevezésében és törvényileg is gyűjtőfogalomként használt közművelődést társadalmi differenciálódásában kezeli. Törvényekkel biztosítaná a gyakorlatban már önállóvá vált tevékenységek fejlődését. A másik pedig az, hogy figyelembe veszi; a történelem során a közművelődési szervezetek mellett igen markánsan létrejöttek a közművelődést is ellátó intézmények, amelyeknek a fő funkciója nem a köz művelődésének elősegítése.

A mit tartalmazzon a törvény kérdésre megfogalmazott javaslatok egy része a már működő és létező intézmények részletes leírását, működési rendjének, az ellátandók és az alkalmazottak körének, és jogállásának a meghatározását, az irányítás rendszerének a leírását szorgalmazta. Tehát a különböző típusú és funkciójú kulturális intézmények közművelődési tevékenységének szabályozását tartotta fontosnak.

Más álláspont szerint kizárólag a közösségi művelődés kezeiről és támogatási rendszeréről kellene szólnia a törvénynek. Hogy a közösségi művelődésen a javaslatot tévők mit ér-

* Számos egyéb településen viszont éppen a népművelők voltak a civil társadalom megszerveződésének kezdeményezői. (a kiadó megjegyzése)

tenek, arról erősen megoszlanak a vélemények. Vannak, akik szűken értelmzik (amatőr művészeti csoportok, olvasókörök), mások annyira tágra fogják fel, hogy szinte valamennyi emberi tevékenység beléfér.

Mint a törvénykezés története során mindig, most is jelentős vita bontakozott ki a finanszírozásról. Sokak szerint az anyagi nehézségek megoldását az jelentené, ha a parlament elfogadja az ún. non-profit törvényt. Ez a törvény ugyanis a közművelődésen kívül valamennyi művelődési, oktatási, művészeti tevékenység kedvezményezettségét, az egyesületi, alapítványi formák és a költségvetési intézmények működési szabályait tartalmazná, lényegében a társasági vagy a szövetkezeti törvényhez hasonlóan.

A kormányprogram szerint a törvénytervezetet 1996. október 31-ig kellett volna a művelődési és közoktatási miniszternek benyújtania a parlamentben. A kodifikáció előtti szövegtervezet 1996. júliusában el is készült, amelyhez további észrevételeket és javaslatokat kért az MKM Közművelődési Főosztálya.

Az alaptörvénytervezet segítheti stabilizálni a helyzetet, vagyis azt, hogy a közalkalmazotti státusban lévő népművelőknek ne kelljen intézmény bezárástól és elbocsátástól tartaniuk.

A törvénytervezet általában a kulturális jogokról, illetve ezek érvényesítéséről, a felelős állam és a helyi önkormányzatok feladatairól rendelkezik és ez érvényes a muzeális intézményekre, a könyvtári ellátásra és a közművelődésre egyaránt.

A tervezet kitér arra, hogy milyen országos, helyi és önkormányzati, sőt alapítványi és magántámogatásokra épülő források állnak rendelkezésre: hogy az intézmény átszervezéséhez, más szervezettel történő összevonásához vagy megszüntetéséhez előzetes miniszteri egyetértésre van szükség; a szakemberek kötelező továbbképzését, közművelődési intézmények működ-

tetési kötelezettségét a városok szintjétől fölfelé tartalmazza az előterjesztés, a községi önkormányzatokat nem kötelezi erre a javaslat stb.

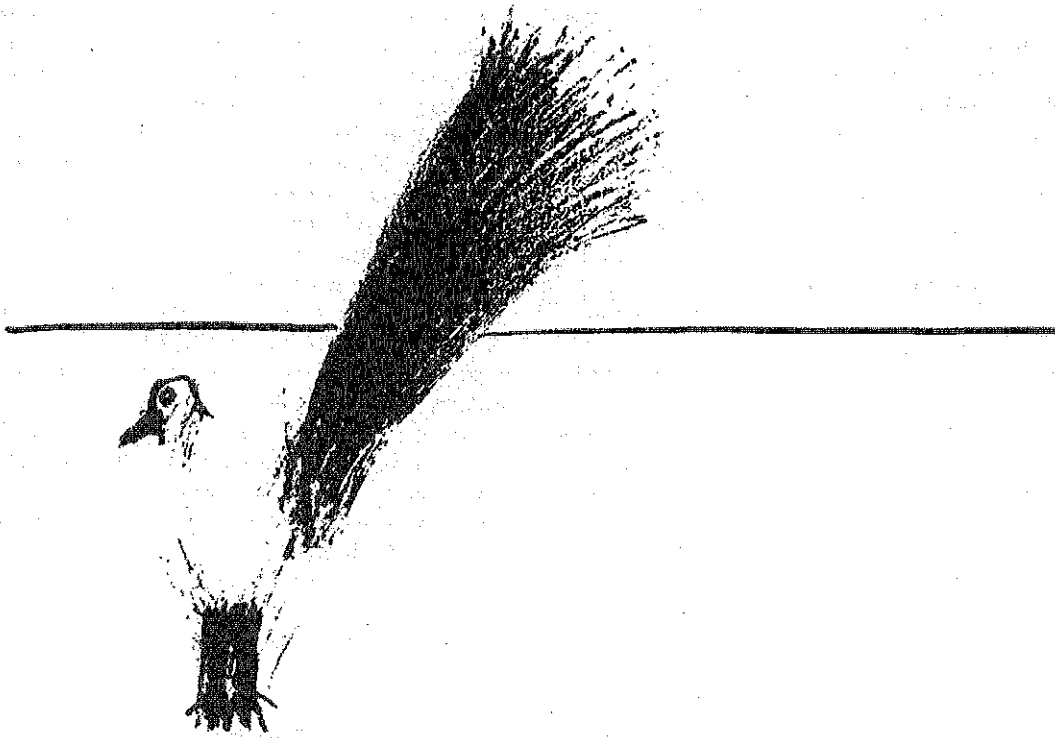
Külön paragrafus rögzíti a Magyar Művelődési Intézet feladatát és jogállását.

"A Magyar Művelődési Intézet a helyi közművelődési tevékenységek és a megyei (fővárosi) feladatok segítése érdekében országos közművelődési szakmai tanácsadást és szolgáltatást biztosító önállóan gazdálkodó, központi költségvetési szerv, amelyet a minisztérium tart fenn" - olvasható a "Törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről" szövegtervezet IV. rész, III. fejezet, 88.§-ban.

MAGYAR Bálint miniszter véleménye szerint "az állampolgár egymaga nem tudja fogyasztóként finanszírozni a kultúrát, azért ha az állam kivonul a támogatási rendszerből, összeomlik a kultúrafogyasztási modell. Ezt el kell kerülni. Most készült el a kulturális alapellátásról szóló törvénytervezet, amely a múzeumokról, a kulturális örökség védelméről, a könyvtári ellátásról és a közművelődésről szól. Ez a törvény próbálja szavatolni azokat az intézményi és finanszírozási garanciákat, amelyek stabilitást adhatnak a magyar kultúrának."

A Kormány 1997. július 10-i ülésén elfogadta a Kulturális alapellátásról szóló törvényjavaslatot és az országgyűlés elé terjeszti.

A remélhetőleg az 1997. őszén parlament elé kerülő törvénytervezet, amelynek anyagi vonzataival a Pénzügyminisztérium számol az 1998. évi állami költségvetésben, nagyon fontos szerepet tölt majd be a kultúra egyetemes és nemzeti értékeit őrző, ápoló, azt fejlesztő intézményrendszer demokratizálásában, a társadalomvezérelt közművelődés kialakulásának elősegítésében.

AZ 1997. ÉVI KULTURÁLIS TÖRVÉNYTERVEZET KÖZMŰVELŐDÉSI FEJEZETEIRŐL*

A kormány által elfogadott, az "1997. évi ... törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről" című Törvényjavaslat közművelődésre vonatkozó, IV. részét alapos szakmai előkészítés és egyeztetések sora előzte meg. A jelenlegi Törvényjavaslat egyfelől széleskörű szakigazgatási, szakmai, érdekképviseleti egyetértés eredménye, másfelől határozottan elhatározott szándékok - ma is vitatott - terméke.

Minden érintett szervezet és szakember egyöntetű véleménye szerint szükség van a közművelődés jogi rendezésére, a gazdasági feltételek javítására, a közművelődés egészének törvényi megerősítésére. Önmagában ez a jogalkotási törekvés nem váltott ki politikai vagy ideológiai vitát. (Szórványosan találkozhattunk csak globális kritikával, - például Tamás Gáspár Miklós Ilócipőben közzétett megjegyzésével, - ezek száma azonban eltörpül a támogató észrevételek mellett.) A kultúra, egyébként erős ideológia-hordozó szerepének ismeretében, ezt a pártatlan rokonszenvet jelentős eredményként könyvelhetjük el. Reményeink szerint mindez a magyar társadalom - évszázados - művelődés iránti elkötelezettségét tükrözi.

Megmutatkozott továbbá az is, hogy a közművelődés mibenlétét, célját, szerepét illetően meglehetősen egységes kép él a társadalomban. Magyar Bálint miniszter a Törvényjavaslat közlését bevezető interjúban mondja: az elmúlt évtizedekben a közművelődés "az aktív, öntevékeny, nem hivatásos, iskolán kívüli közösségi művelődési tevékenység gyűjtőfogalma lett". Feltehetően az egyöntetű megítélésnek köszönhető, hogy a közművelődés fogalmi tisztázása nem váltott ki vitát, az állam és a települési önkormányzatok feladatainak meghatározásában, a közművelődési tanácsok funkcióinak megjelölésében, a normatív költségvetési támogatás szükségességének kérdésében az érintettek körében a legteljesebb egyetértés alakult ki.

Ezzel szemben szélsőségesen eltérnek a vélemények az intézmények szerepének a megítélésében. A két évvel ezelőtt felkért szakmai előkészítő bizottság olyan tervezetet készített, melynek egyik határozott célja a meglévő intézmények működési feltételeinek a biztosítása volt. Ezt a törekvést megerősítette minden érintett szakmai szervezet és valamennyi e tárgyban összehívott közművelődési fórum. A jogalkotók azonban ezzel a szándékkal ellentétes Törvényjavaslatot készítettek és terjesztették a kormány elé, amely:

- se közszégi, se városi, se megyei szinten nem teszi kötelezővé intézmény fenntartását,
- pattalanná bővíti a közművelődési intézmény fogalmát,
- megerősíti az Önkormányzati Törvényben szereplő közösségi színtér kategóriát, amely a 6. §) pontja szerint lényegében lehet valamiféle egyszerű "helyiségegyüttes",
- lehetővé teszi, hogy a települési önkormányzatok köz- művelődési megállapodás keretében bármilyen szervezetet vagy magánszemélyt megbízzanak ennek a feladatnak az ellátásával,
- a megjelölt feladatok tartalmi megvalósítására semmiféle garanciát nem jelöl meg, semmiféle ellenőrzésre vagy nyilvántartásra nem teremt lehetőséget.

A helyzet ellentmondásosságát mutatja, hogy a Kormány által elfogadott Törvényjavaslatot, a Művelődési és Közoktatási

Minisztérium támogatásával közlő Magyar Hírlap melléklet a "KÖNYVTÁR, MÚZEUM, MŰVELŐDÉSI HÁZ" alcímet viseli, miközben az egész terjedelmes javaslatban egyetlen egy helyen szerepel a művelődési ház szó, a 75. §-ban, amikor a tervezett törvény azt sorolja, hogy mi töltheti be a közművelődési intézmény szerepét. Kulturális vagy sportlétesítmény is lehet közművelődési intézmény, de minden egyéb intézmény lehet közművelődési intézmény, amennyiben közművelődési szolgáltatást ellát. Itt említi a Törvényjavaslat, hogy "művelődési otthon, ház, központ, szabadidőközpont, közösségi ház, ifjúsági és gyermekház, faluház, klubkönyvtár" is lehet közművelődési intézmény. Nevezett alcím bizonyára csak publicisztikai fogásként került a melléklet elejére, az ellentmondást azonban így is jelzi. Valamilyen mélyebb okának kell lenni annak, hogyha a fehér elefántról szóló törvényben bármi szerepelhet, csak éppen a "fehér elefánt" szóösszetétel-nem.

Az ellentmondás mibenlétét a Törvényjavaslat közlését bevezető miniszteri interjú világítja meg. Az interjú - önmagát nem felfedő készítője - a következő állítást és kérdést fogalmazza meg: "Közismert a nonprofit terület és a közművelődési intézmények közötti rivalizálás. Dönt-e a jogszabály, nyit-e az első felé, vagy inkább 'bebetonozza' az utóbbiakat?" A művelődési és közoktatási miniszter nem igazítja ki a kérdést megelőző téves és félrevezető állítást, hanem válaszával kimondatlanul is bizonyos mértékig igazolja azt, amikor a következőket mondja: a nonprofit szféra "lehetőséget nyit e színterek közművelődési megállapodás keretében történő működtetésére. A jövőben várható a fenntartói társulások és működtetési formák bővülése, ezért a jogszabály nyit ebbe az irányba..."

Ez az újságírói állítás jól tükrözi azt a szemléletet, ami miatt az intézmény vagy nonprofit szervezet látszatellenőrzése oldódás helyett inkább kiéleződött. Holott az állítás nem igaz, gyakorlatilag nincs ilyen rivalizálás, elvétel lehet csak ilyen példát találni. A legtöbbször éppen erőteljes együttműködés van a közművelődési intézmények és a civil szervezetek között. Szerény vizsgálattal számszerűen bizonyítható lenne, hogy ott tevékenykedik több közművelődési civil szervezet, ahol infrastruktúrát, információt, pályázati tanácsokat (stb.) biztosítani képes művelődési ház működik és ott van lényegesen kevesebb és gyengébb nonprofit szervezet, ahol nincs intézmény! Ez az úgynevezett rivalizálás az értelmiségiek egy szűk csoportjának megingathatatlan és fennmaradó meggyőződése, de a gyakorlatban jóval ritkábban fordul elő, mint ennek az ellenkezője, azaz az értelmes, tartalmas, hasznos együttműködés.

A kétféle szerveződési forma ellentétbe állítása azonkívül, hogy nem felül meg a valóságnak, azért rendkívül hátrányos, mert gyökeresen mások a kétfajta szervezet értékei, erői, lehetőségei. A jól működő nonprofit szervezetek döntő többsége egyetlen célra alakult, egyetlen területen végzi munkáját, sokszor kimagasló színvonalon és rendkívül nagy társadalmi haszonnal. A Törvényjavaslat azonban (a 77. §-ban) nyolc pontban sorolja fel a települési önkormányzatok közművelődési feladatait. Valószínűleg egyetlen nonprofit szervezet sincs az országban, amelyik ténylegesen a felsorolt nyolc feladatcsoport mindegyikében tevékenykedne. Emellett ez a nyolc pont a jogi megfogalmazás szükségszerű tömörsége miatt erősen elvonatkoztatott. Szakmai anyagban a nyolc pont szinte mindegyikét további 8 vagy 10 konkrét feladattá kellene felbontani. A d)

* A tanulmány az Országgyűlési Könyvtár megbízásából készült szakértői anyag.

pontban szerepel például - az ismeretszerző körök említése mellett - "az amatőr alkotó művelődő közösségek tevékenységének támogatása". Ennek az egy feladatnak való megfelelés feltételezi - a felosztás részletességétől függően - 12-18 amatőr művészeti szakterület áttekintését, információinak, kiadványainak, képzéseinek, pályázatainak, fesztiváljainak és találkozóinak valamilyen mértékű ismeretét. (Kórusok, szimfonikus és kamara zenekarok, egyéb sajátos zenekari ágazatok (pl. citera, fúvós), képzőművészeti szakkörök, fotószakkörök, film és videó alkotókörök, színjátszó csoportok, drámapedagógia mozgalom, báb-csoportok, társastánc és mozgásművészeti csoportok, pantomimesek, szavalóköri, sajátos komplex, nyitott művészeti formák, pl. játszóházak) S itt a népművészeti szakterületeket még nem említettük, mert a hagyományok ápolása másik pontban szerepel). Nincs mód mind a 8 feladatcsoport példaszertű részletezésére sem, csak annak hangsúlyozására, hogy összességében a közművelődés az országot behálózó szakmai mozgalmak és események rendkívül sokszínű szövedéke. Ebből a civil szervezetek döntő többsége - adottságaiból következően - szükségszerűen egyetlen egy szakágazatban vagy mozgalomban érdekelt (népfőiskolát szervez vagy néptánc együttest működtet vagy helytörténeti gyűjtőmunkát végez és a többi szakterületről semmiféle tájékozottsággal nem rendelkezik). Az intézménynek és a szakembernek viszont kötelessége az egész átlátása, ismerete, valamennyi információ helyi közvetítése, valamennyi tevékenység helyi segítése és - a lehetőségek szerint - feltételeinek biztosítása.

Az intézmények megszűnésével vagy működési kereteik csorbulásával a különböző közművelődés szakágak és mozgalmak is hátrányt szenvednének, mivel képtelenek lennének minden településre kiterjedő hálózat kialakítására. Kisebb településeken gyakorlatilag ma a művelődési házban integrálódik mindaz, ami fentebb egymástól független műhelyekben születik. Minél lejjebb haladunk a területi és települési hierarchiában, a szakosodás sokszínűsége aszerint csökken és végül is lenn fűt össze minden egy helyi központban. Helyben azonban lehetetlenné válna ennek az integrációs szerepnek a megvalósulása, hogyha nem lenne egységes áttekintés és információs rendszer. A művelődés egésze is vesztené, de az egyes szakterületek is csorbulnának, mert lényegesen csökkenne a helyi, települési bázisainak a száma.

Intézményes feladat ezenkívül az épületek és az eszközök szakszerű fenntartása, karbantartása, fejlesztése. Kis egyesületek nehezen képesek erre, olyan munkát vállalnak - kezdetben talán örömmel -, amely saját céljaik megvalósítását veszélyeztetheti.

Mindez részéről nem intézmény pártiság és különösen nem nonprofit ellenesség, hanem azért való protestálás, hogy mindkét szerveződési típus megtalálja a maga helyét, a saját eszközeivel legyen részt a magyar közművelődés meglévő értékeinek megőrzésében, gazdagításában és ne rivalizáljon, hanem éppen együttműködjön egymással.

A Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete által a jelen Törvényjavaslatához fogalmazott módosító javaslat ezt az alapkérdést illetően a következőképpen fogalmaz: "A közművelődési intézmény és/vagy közösségi szintű fenntartója költségvetési normatív támogatásban abban az esetben részesülhet, ha az általa fenntartott intézmény és/vagy közösségi szintű rendelkezik érvényes működési engedéllyel, alapító okirattal és a közművelődési intézmények és/vagy közösségi szintűek országos nyilvántartásában szerepel." Gyakorlatilag a javaslat lehetővé teszi, hogy szakmailag megfelelő intézmények biztosítsák továbbra is a közművelődési alapellátást. A stabilitás, valamint a nyilvántartás érdekében történő ellenőrizhetőség vitathatatlan előnye a KKDSZ javaslatnak. Hátránya, hogy azokon a településeken sem tesz lehetővé más meg-

oldást, ahol valóban erre a célra alakult, jól és hasznosan tevékenykedő egyesület, alapítvány, közhasznú társaság működik vagy jöhet létre.

Maga a Törvényjavaslat viszont az intézmények rovására nyit a nonprofit szféra felé, tehát bizonyos mértékig a kiszorításukat sugallja, így a nyitással hasznot hajthat, de a kiszorítással kárt okozhat. Ez az egyik hátránya, de még jelentősebb veszélyt hord magában a javaslat, mivel a kiválóan megfogalmazott közművelődési célok és feladatok megvalósítását a lehető legteljesebb mértékben parttalaná teszi, miközben - egyébként nagyon helyesen - pénzt rendel hozzá. Magyarán: az intézmény felváltása érdekében az önkormányzat a jelen Törvényjavaslatban leírtak szerint bárkivel köthet közművelődési megállapodást, gyakorlatilag a kocsmárossal, a diszkóossal, a sógorral vagy a komával, s hogyha esetleg ezek a személyek vagy fantomszervezetek semmit nem csinálnak vagy csak kárt okoznak - mivel ezt senki semmilyen mértékben nincs joga ellenőrizni -, a normatív támogatás akkor is jár.

A problémát csökkentené, ha megyei, városi, fővárosi kerületi szinten a közművelődési intézmény fenntartása kötelezővé válna. Ez nem zárja ki egyes konkrét feladatok más szervezetekkel történő megoldását közművelődési megállapodás keretében. (Jelenleg ezen a települési szinten - clég homályosan - a közművelődési intézmény "fenntartásában résztvesz" megfogalmazás szerepel.)

A települések összességében többféle megoldás is célravezető lehet:

- a KKDSZ. fentebb idézett módosító javaslatának elfogadása, azzal a kitételrel, hogy a nyilvántartásba vett intézmények és színterek kötelesek a civil szervezetek működéséhez az általuk igényelt feltételeket és szolgáltatásokat biztosítani,

- a közművelődési intézmények, közösségi színterek és a Törvényjavaslatban meghatározott valamennyi feladat folyamatos ellátását vállaló nonprofit szervezetek nyilvántartásba vétele és fent jelzett módon a normatív támogatás függővé tétele,

- a 77. §-ban meghatározott feladatok ellenőrizhetőségének megteremtése (bármilyen szervezet által történik is annak megvalósítása) és a költségvetési normatív támogatás szintén a már említett módon történő függővé tétele.

Mindegyik változatnak van előnye is, hátránya is, egyéb módzatok is elképzelhetők. Döntő fontosságú és művelődéstörténeti jelentőségű azonban az, hogy a fent jelzett probléma valamely formában feloldásra kerüljön. Mind a feladat tartalmát, mind nehézségét érzékelteti az UNESCO Kultúra és Fejlődés Világbizottságának ajánlása: "A demokratikus irányítás minősége két oldal együttműködésétől függ: az egyik oldalon ott van az állami intézmények jellege és az állami hivatalnokok fogékonysága és elszámoltathatósága; a másik oldalon ott van a civil társadalom jellege és az, hogy ellenőrizni tudja-e az állami apparátust. Mindkettőt segíteni, ösztönözni kell, fokozatosan és gyakran fájdalmasan kell létrehozni."

KISTELEPÜLÉSEK KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKEMBEREINEK ORSZÁGOS TANÁCSKOZÁSA - ENCS, 1997. JÚNIUS 25-26-27

1997. június 25-26-27-én Miskolc és Kassa között félúton, az Abaúj központjaként is emlegetett aprófalvas régió egy városában, Encsen került sor a fenti tanácskozásra. A rendezők - Encs város Önkormányzata, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési Főosztálya, Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Önkormányzata és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet - nyíltan vállalt célja az volt, hogy lehetőséget biztosítson a kistelepüléseken dolgozó közművelődési, a munkájukat segítő, a szolgáltatás különféle útjait kereső szakembereknek: a hasznosítható gyakorlati tapasztalatok cseréjére, a speciális gondok megtárgyalására, az ezekkel kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdések vitájára.

A tanácskozás programja hátrias szerkezetű volt - plenáris ülések, szekciók és tapasztalatcsere.

A plenáris ülések keretében Vitányi Iván országgyűlési képviselő tartott előadást a kultúra és modernizáció összefüggéseiről, kitérve a magyarországi viszonyokra. Kerekes László, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium főosztályvezető helyettese tájékoztatást adott a közművelődési törvény előkészületeiről, várható elfogadásáról, részletesen kitért arra, hogy mennyire változtathatja meg a törvény a kistelepülések közművelődési fejlődését. Ildiák András a Magyar Művelődési Intézet igazgatója tájékoztatást adott a megújult intézet munkájáról, törekvéseiről, míg Tóth Csaba a Magyar Népművelők Egyesületének elnöke szolt a szervezet előtt álló legfontosabb feladatokról.

A tanácskozás résztvevői az első nap délutánján Kassára kirándultak, ahol találkoztak a CSEMADOK és a kassai magyar pártok vezetőivel. A találkozón tájékoztatás hangzott el a Szlovákiában élő magyarok kulturális-közművelődési lehetőségeiről, törekvéseiről, s megbeszélés folyt a kulturális kapcsolatok terén adódó jövőbeni feladatokról, tennivalókról.

A második napi tapasztalatcsere a megye három kistelepülésén - Bodrogkeresztúron, Boldogkővátalján és Hejőcén - a résztvevők meghallgatták az adott kistelepülés vezetőit közművelődési törekvéseiktől, továbbá konzultációt folytattak adott aktuális szakmai kérdésekről.

A tanácskozáson három szekcióban folyt vita szakmai kérdésekről. Ezeket a szekcióvezetők a következőkben foglalták össze:

KEREKES LÁSZLÓ

az MKM közművelődési főosztályának helyettes vezetője

A TÖBBCÉLŰ INTÉZMÉNYEK MŰKÖDÉSI TAPASZTALATAI

Már az előző napon rendezett plenáris ülésen - melynek témája a kistelepülések és a közművelődési törvény volt - alkalmam kínálkozott arra, hogy jelezzem: az új közművelődési törvény a kistelepülések közművelődési feltételeinek jelentős mértékű kedvező változását eredményezheti. Amellett, hogy egyértelműen megfogalmazza a helyi önkormányzatok feladatait, kötelezettségeit, a feladatok végrehajtásának feltételeit - szabályozza a feladat végrehajtásához biztosított központi finanszírozás kérdéseit is. A törvénytervezet a normatív finanszírozás erősítésével a vidéki Magyarországot és elsősorban a kistelepülések önkormányzatait kívánja kedvezőbb helyzetbe hozni a feladatellátás érdekében. A normatív központi költségvetési hozzájárulás számítási alapja az országos ráfordítás,

mely a főváros és a városok esetében jóval magasabb lakosonkénti átlagot jelent, mint a kistelepüléseken, így az átlagolás a kistelepüléseket részesítené kedvezményben. Így mintegy 2940 településen ugrásszerű forrásnövekedést lehet elérni.

Ugyancsak szóba került az, hogy a többfunkciójú intézmények létrehozása és működtetése elsősorban és hangsúlyozottan a kistelepüléseket érinti. A szaktörvény rendelkezik a feladatellátás intézményi feltételeiről is, és szabályozza a többfunkciós intézmények működtetésével kapcsolatos kérdéseket is. Erre most azért van nagy szükség, mert a fenntartók - pénzügyi gondjaik miatt - szorgalmazzák az intézményi összevonásokat. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az intézményi összevonások sok esetben nem a feladatellátás jobb, racionálisabb szervezeti feltételeit eredményezik.

Rátérve a szekcióülésre, fontosnak érzem hangsúlyozni, hogy a szekciótémák közül a többfunkciójú intézmények működési tapasztalatainak elemzését tartom a legidősebbnek és a tanácskozás szempontjából az egyik legfontosabbnak. Elsősorban azért, mert a kistelepüléseken a helyi oktatási-kulturális-sport-helyi kommunikáció stb. feladatellátás integrált szervezetben történő megvalósítása a legcélszerűbb megoldás. Természetesen akkor, ha megfelelő programot megvalósító szervezet jön létre. Ahol az egyes szakfeladatok ellátása nem egymás rovására, hanem erősítésre történik. Ahol a szervezeti integráció a tevékenységek integrációját is jelenti.

A vitaindítóban beszéltem arról, hogy készülve a tanácskozásra, a megyéből - a megyei művelődési központban dolgozó kollégáktól - kértem segítséget, adatokat, véleményeket, tapasztalatokat (Nógrád, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Békés, Bács-Kiskun, Fejér.) A hat megye közel 2,5 millió lakosával, településkezleti jellemzőivel megfelelően reprezentatív mintavétel.

Az általam ismertetett helyzetkép és tendenciák alkalmasak voltak arra, hogy a résztvevők körében élénk eszmecsere induljon meg és tapasztalataikkal, véleményeikkel megerősítsék a hat megye konkrét helyzetértékelésének lényeges elemeit. Természetesen, mint az ilyen szakmai fórumokon történni szokott, a napirend kapcsán mindenki szükségesnek érezte, hogy a témától függetlenül a szakmai, egzisztenciális létezésről és a helyi intézményi specifikumokról adjon tájékoztatást. Ez sem volt haszontalan, de időnként szükséges volt visszatérni a vitát az eredeti mederbe.

A szekcióülés résztvevői a napirendre vonatkozóan az alábbi kérdéskörökben fogalmazták meg véleményüket:

- az intézményhálózat jelentősen gyorsuló ütemű és általában nem kedvező tendenciájú átalakulási folyamatban van;

- az átalakulásokat a fenntartók kezdeményezik és többnyire nem abból a célból, hogy egy racionálisabb szervezettel szakmai, ellátási fejlesztést érjünk el, hanem elsődleges cél, hogy létszámcsökkentéssel vagy vezetői pótlékok megtakarításával a személyi kiadásait csökkentésük;

- a kényszerátalakulások minden esetben intézményi összevonásokat jelentenek. Ezek során az egy szervezetbe integrált szakmai egységek önálló tevékenysége a legtöbb esetben sérül, mely végső soron a lakossági ellátás mennyiségi és minőségi károsodását vonja maga után;

- elégtelen az országos, regionális, megyei és kistérségi szakmai kapcsolatrendszer. A települések és intézmények magukra maradtak, sok esetben elszigetelődnek;

- a terület - hatályos törvény és kísérő jogszabályok hiányában - jogi szabályozottsága elégtelen;

- az összevont, többfunkciós intézmények működési tapasztalatok

talatai ellentmondásosak. A kistelepüléseken kialakult intézményi modellek (általános művelődési központ, klubkönyvtár) szakmódszertani gondozása nem kielégítő. Az általános művelődési központok működési tapasztalatai (közművelődési funkciójuk tekintetében) kedvezőtlenek, mint a hivatalos megítélés. Az összevont intézmények működésére vonatkozó statisztikai rend tartalmában elavult, hiányos, alig használható;

- az ágazati irányításért felelős szaktárca és a Belügyminisztérium, illetve az önkormányzati szövetségek összehangolt szerepvállalása a szakterület érdekképviseletében nem kielégítő.

A szekció ajánlása a tanácskozásnak:

Fogalmazzon meg egy állásfoglalást a művelődési és közoktatási miniszternek, melynek részét képezze a következő:

1./ a várt közművelődési szaktörvény megjelenését követően a végrehajtást segítő követt jogszabályokban és ajánlásokban, irányelvekben jusson érvényre ez a települések közművelődéséért felelős testületeket, intézményi felmentőket orientáló, segítő ágazati, szaknapolitikai-szándék, hogy a kistelepülések meglévő, intézményi keretekben megvalósuló, a helyi közművelődést szolgáló értékes tevékenységei ne sérüljenek a jövőben. A közművelődési alapellátás fejlesztését szolgálják az intézményi átalakítások.

2./ Kérjük a miniszter urat, hogy tegyen lépéseket annak érdekében, hogy az országos és megyei közművelődési szakmai tanácsadást és szolgáltatást ellátó intézmények és szervezetek összehangoltan és közösen végrehajtott program során vizsgálják meg a többfunkciós - integrált - intézmények helyzetét és működési gyakorlatát. Szakmai fejlesztő munkájukban kapjon kiemelt szerepet az elkövetkező időszakban a kistelepülések speciális közművelődési feladatellátása, és ezzel összefüggésben az intézmények szervezeti és személyi feltételeinek vizsgálata, elemzése, az ezekre vonatkozó szakmai tanácsadás és a szolgáltatások.

SAJÓATIILA

az Egressy Béni Művelődési Központ és Könyvtár igazgatója

ÖNKORMÁNYZATOK-KÖZMŰVELŐDÉS, INTÉZMÉNYEK-CIVIL SZFÉRA

10 bevezető kérdés a szekcióhoz:

1. A közművelődés sokszínűségéből adódóan a működés szervezeti formái (önkormányzati fenntartású, ÁMK, alapítvány) is változatosak. Az is lehet, hogy ahány ház, annyi szokás. Az egymástól eltérő formák is lehetnek eredményesek. Lehetnek jó példák, de ugyanúgy rosszak is. Létezhet-e egységes szervezeti működési modell?

2. A kistelepülések közművelődésében minden a helyi adottságokon múlik. Bizonyos „szabályozók” jelenthetnének garanciákat? Milyen legyenek ezek a „szabályozók”?

3. Mennyire reálisak a regionális együttműködés formái? (Társulások, több település közös intézmény fenntartása, szövetségek...)

4. Milyen pénzforrásokat kutathatunk fel - vannak-e egyáltalán ilyenek, s ha igen, mennyire stabilak, hosszútávúak?

5. Ha nem vitatjuk az önkormányzatok intézményfenntartó vagy nem fenntartó jogát, az önkormányzatok sem vitathatják a polgárok közművelődéshez való jogát. Tehát valamilyen keret kell minden településen. Milyen legyen, milyen lehet ez a kerete a közművelődésnek a kistelepüléseken?

6. Ha az önkormányzatok közművelődési szolgáltatási kötelezettségéről beszélünk és nem intézményfenntartásról, ez hogyan valósítható meg a kistelepüléseken?

7. A közművelődés egy sokszínű, sokoldalú tevékenységrendszer. Minden formáját személyek töltik fel tartalommal. Ezért döntő fontosságú a személyi tényező. Hogyan állunk szakemberekkel?

8. Van-e reális esély a művelődési házak, mint épületek meg-

mentésére? Méltóak-e az épületek kulturális programok lebonyolítására?

9. Hogyan erősíthetjük pozíciónkat a településeken? (együttműködés az önkormányzattal, az iskolával - ha van -, közéletiség, nyitottság...)

10. A polgárosodás folyamatában elvitathatatlanul óriási jelentősége van (lanc) az erős civil szférának. Erősök-e az egyesületek a kistelepüléseken, van-e mögöttük tényleges és jelentős bázis? Képesek-e a közművelődésben jelentős szerepet vállalni? Tud-e együttműködni a közművelődés intézményes kerete és a civil szféra?

E gondolatok jegyében láttunk neki a szekcióülésnek, és a Debrecen-Kismacsról jött kollégánál véleményével azonosulva zártuk: „...nagyon jó, hogy így kibeszéltük magunkat, de azon már túl vagyunk, hogy ez elég is legyen. Nagyon jó, hogy összegyeztük, rendszereztük gondolatainkat, és még jobb, hogy üzenünk, s üzenetet fogalmazunk meg sok mindenkinek..., és ehhez csak azt fűzöm, hogy reméljük, üzenetünk meghallgatásra is talál ott, ahol kell.”

A 10+1 összegző gondolat és üzenet a végektől és a végekre a kultúra fenntartóinak és a kultúráért tenniakaróknak

1. Kategorikusan kinyilvánítjuk, hogy a települések polgárai igénylik a közművelődési, kulturális szolgáltatásokat. Ezért joggal várható el, hogy az ehhez szükséges kereteket biztosítsák a fenntartók, az önkormányzatok.

2. A szervezeti kereteket nem szabad, nem lehet modellezni. A települések specialitásai határozzák meg a közművelődés szervezeti kereteit. A szervezeti keretek létrehozásánál ne adminisztratív szempontok döntsenek, hanem a tartalomhoz kell igazítani a keretek létrehozását.

A meglévő közművelődési intézményeket ne labdaként dobják a települések intézményi struktúrájának kialakításakor, hanem találják meg a tiszta profilú létezés legjobb formáit.

3. Nagyrabecsülve az önkormányzatok intézményfenntartó szándékát, tisztelettel kéretik, hogy a közvetlen fenntartási költségeken és héten túl, a szakmai munkára is tervezzenek lehetőleg önálló költségvetést, hogy az intézményt tartalommal lehessen megtölteni.

4. Felhívjuk a figyelmet arra a veszélyre, hogy a közművelődés épületei nagyon sok esetben nem méltóak a kulturális munka végzésére. Öröndetes, hogy az újonnan épült faluházakra, közösségi házakra ez nem jellemző, de kéretik figyelembe venni, hogy a régi épületek is értékek, amelyeket meg kell menteni, illetve a kor kihívásainak megfelelően fejleszteni, hogy vonzóak legyenek a lakosság számára. A közművelődési intézmények részt kívánnak venni a közvetlen és tágabb környezet szépítésében.

5. Fontosnak tartjuk, hogy az intézmények több lábon álljanak. Fontos ez az anyagi biztonság miatt is. A fenntartók támogatásán kívül ajánljuk alapítványok létrehozását, az 1%-os adófelajánlás lehetőségének kihasználását, a saját bevételek növelését (bérleti díjak), illetve a pályázati lehetőségek jobb kihasználását. A kistelepülések fiataljainak művészeti tehetséggondozásában ajánljuk a művészeti oktatásba való bekapcsolódást ott, ahol ehhez adott a személyi és tárgyi feltétel.

6. Kinyilvánítjuk együttműködési szándékunkat a civil szférával. Ajánljuk a kistelepülések közművelődési szakembereinek és a civil szférának, hogy találjanak egymásra, hisz kölcsönösen erősíthetik egymás pozícióit. A civil szférának nem csak a teret, hanem a szakmai tudást illetve segítségnyújtást is felajánljuk.

7. Fontosnak tartjuk, hogy a közművelődési intézmény és a közművelődést végzők aktívan legyenek jelen a települések közéletében, működjenek együtt az intézményekkel (óvoda, iskola, sportkör), tegyék fontossá, kihagyhatatlanná magukat. Ez is a pozíciókat erősíti. Ehhez nagyon fontos a nyitottság.

8. A kistelepülések közművelődési dolgozói sok esetben szak-

mamódszertani és információs területen magukra hagyatottnak érzik magukat.

9. Fontosnak tartjuk a képzések megszervezését. Elsősorban a megbízásból, mellékfoglalkozásként, tiszteletdíjasként dolgozókra gondolunk, akik nem kifejezetten népművelők, illetve nem ilyen végzettséggel rendelkeznek. Ezeket a képzéseket, továbbképzéseket vállalják fel a megyék.

10. A közművelődési intézmények (és ez nemcsak a kistelepülések felé üzenet) a nemzeti kultúra ápolásának bázisai legyenek. Különösen fontos ez ma, amikor nem mindegy, hogy az egységes Európába ataszolunk, vagy nemzeti kultúránk megtartásával büszkén masírozunk.

+1. A kistelepülések művelődési intézményei, illetve keretei a közművelődés végvárai. Ezért csak elismerés jár, illetve köszönet illeti az ott dolgozókat, különös tekintettel az egyszemélyes házak esetében.

HAZAG MIHÁLY

a B-A-Z Megyei Önkormányzat hivatalának közművelődési főtanácsosa

„A MEGYEI KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKTANÁCSADÁS ÉS SZOLGÁLTATÁS” FELADATAI

A szekció résztvevői kinyilvánították, hogy a megyei közművelődési szaktanácsadás és szolgáltatás ellátásáról 1994. után, a módosított önkormányzati törvény megjelenését követően semmifajta jogi és szakmai szabályozás, állásfoglalás nem jelent meg. Ennek is tulajdonítható az a tény, hogy a megyében e kötelező feladatellátás mind formailag, mind tartalmilag rendkívül sokszínű.

A kollégák egyértelműen üdvözlik a kulturális alapellátásról szóló törvénytervezetet, azt, hogy megjelöli a megyei közművelődési feladatellátás főbb területeit. Kinyilvánították, hogy e témakörben a törvény hatályba lépése után szükség van miniszteri rendelet kibocsátására. A megyei közművelődési szolgáltatásban és a kistelepüléseken dolgozó munkatársak, a szekcióban résztvevő kistelepüléseken élő szakalkalmazottak az alábbi csomópontokat jelölik meg a megyei közművelődési szolgáltatás feladatainak, elsősorban a kistelepülések érdekében:

- a) szaktanácsadás: melynek feladata a közművelődési módszerek, innovációs és fejlesztő tevékenységek megismertetése, a közművelődési igazgatás segítése,
- b) közművelődési tájékoztatás: melynek feladata szakmai információk és dokumentumok gyűjtése, őrzése, feldolgozása, használatba adása, továbbá a regionális statisztikai adatok feldolgozása, műkedvelő szervezetek és ezek alkotásainak, tevékenységének nyilvántartása, tájékoztatás nyújtása,
- c) a közművelődési szakalkalmazottak, a művészeti csoportok, a közművelődési civil szerveződések vezetőinek és tagjainak szervezett ön- és továbbképzések szervezése, annak segítése,
- d) a műkedvelő művészeti mozgalom, a társas együttlét formáinak regionális figyelemmel kísérése, segítése, megyei műhelyek (bázishelyek) kialakítása,
- e) az iskolán kívüli tehetséggondozás, részvétel a területi, regionális, országos és nemzetközi kulturális közművelődési rendezvé-

nyek előkészítésében és lebonyolításában.

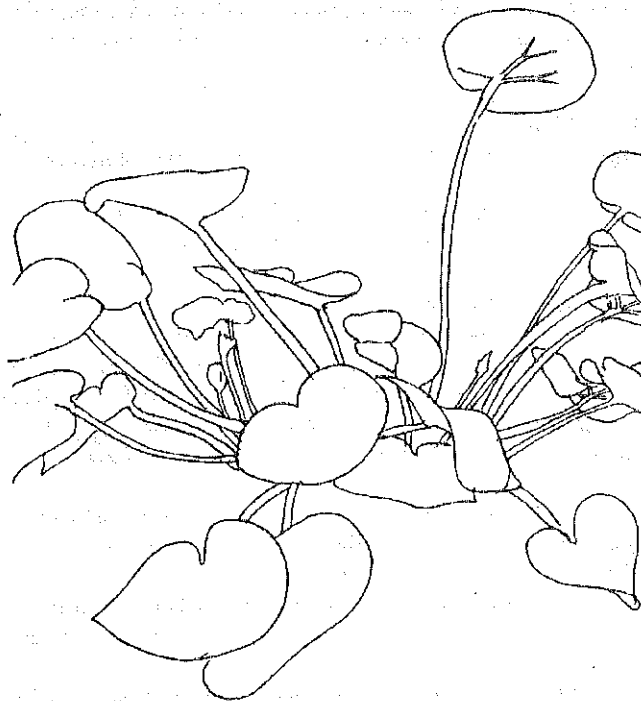
A szekció fontosnak tartja, hogy elsősorban a soktelepüléscs megyékben kistérségi együttműködés alakuljon ki elsősorban a városközpontok szolgáltatási lehetőségeire építve. Ebben a feladatsorban nagy szerepe van a társadalmi elvárásoknak megfelelő és újjászervezett Magyar Művelődési Intézet közreműködésének, koordinációjának.

A kistelepüléseken dolgozó népművelők, kultúráközvetítők kinyilvánították, hogy szükség van a megyei közművelődési szakmai tanácsadásra és szolgáltatásra, s ebben a társadalmi igény ellátásában számítnak a megyei önkormányzat és a megyei közművelődési intézmények cselekvő támogatására.

Ennek konkretizálására a kulturális alapellátásról szóló törvény hatályba lépése után célszerű lenne a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési Főosztálya, a megyei önkormányzatok illetékes vezetői és szakreferensei, a megyei közművelődési intézmények, a Magyar Művelődési Intézet vezetői részvételével egyeztető, koordináló megbeszélést tartani.

A szekció reményét fejezte ki, hogy a törvény hatályba lépésével, az ebből adódó miniszteri rendeletek megalkotásával mind szakmailag, mind pénzügyileg, de szervezettel is új lehetőségek adódnak a megyei közművelődési szaktanácsadás és szolgáltatás, a kistérségi közművelődési együttműködés területén, elsősorban a kistelepülések érdekében.

Az encsi tanácskozás hasznában hívva 1999-ben hasonló rendezvény kívánja majd segíteni a kistelepüléseken dolgozó közművelődési szakemberek munkáját.

FELHÍVÁS

UTAZÁS '98 21. Nemzetközi idegenforgalmi kiállítás, március 25-29-ig a Budapesti Vásárközpontban, ahol önálló pavilonban mutatkozik be Magyarország belföldi turisztikai kínálata. Ön sem hiányozhat az idegenforgalmi szakma legnagyobb hazai rendezvényéről, amelyet közel 100.000 utazni vágyó keres fel évente. Várjuk művelődési házak jelentkezését belföldi programajánlataikkal. A Magyar Turizmus Rt jelentős támogatást nyújt a „D” pavilon kiállítói számára. A 6 nm-es egységstand ára: 60.000 Ft + Áfa. Jelentkezési határidő: 1997. október 31. Az elmúlt évben a rendezvény nettó 9.300 nm területén 680 kiállító mutatta be ajánlatait, melyből 130 külföldről, 36 különböző országból érkezett. Kérje részletes tájékoztatónkat a jelentkezési feltételekről: Hungexpo Rt. UTAZÁS project. 11-1441 Budapest Pf 44. Telefon: 263-6105. Telefax: 263-6104 Kristóf Lászlóné project igazgató, Bencze Katalin project manager.

KITÜNTETETTEK AUGUSZTUS 20. ALKALMÁBÓL

ANGYAL MÁRIA

népművelő, művészettörténész, a Magyar Művelődési Intézet nyugalmazott osztályvezetője, Népművelésért Díj

A beszélgetés az Újlipótvárosi Galériában, stílusos műtárgyak között, Angyal Mária rendezte kiállítás helyiségében készült.

„Egerben születtem, az ottani főiskolán végeztem népművelés-történelem szakon, utána a Színművészeti Főiskolán szereztem színházelméleti diplomát, s közben bejártam a bölcsészkarra Németh Lajos kortárs művészeti szemináriumaira.

Az egri megyei könyvtárban kezdtem dolgozni, egyszerűen Hidy Péter - aki akkor megyei közművelődési csoportvezető volt - kifizetett egy pályázatot, amit megnyertem, és a megyei művelődési központban folytathattam a pályát.

Amikor férjhez mentem, erdész volt a férjem, tehenet fejtem a Bükk-fennsíkon, voltak bikáim, anyakocáim, pontosan ott éltünk, ahol a „Simon Menyhért születése” című film játszódott. Hármaskúton született a második gyerekünk, hónapokig nem mentem le a hegyről, és nagyon boldog voltam.

Később jónak láttuk, s családotól Szentendrére mentünk. Vonzó volt a város és képzőművészeti pezsgés. Munkát az akkor új Pest megyei Művelődési Központban találtam, az igazgatója Rozsgonyi Gizi - hivatalos nevén Rozsgonyi Ernőné dr. volt. Nagyon szerettem vele dolgozni. És nagyon lehetett dolgozni a 80-as években Szentendrén. Sajnos a házasságom nem viselte el, hogy túl sok minden kötött le. Elváltunk, tíz évig egyedül neveltem a gyerekeimet. Közben hazahívtak Egerbe. Az egri színház önállóságának megteremtése volt a feladat, egyrészt leválasztani a miskolci színházról, másrészt önálló társulatot és művészeti intézményt létrehozni. Nagyon jó érzés ma is rágondolni, hogy tizenegy hónap alatt megoldottam, persze társakkal, jó kollégákkal, máig kedves barátokkal. Eger után megint Pest, a Pest megyei Tanácsnál dolgoztam kilenc hónapig, az akkoriakkal való foglalkozás nem az én világom, így amikor Benkő Éva hívott a Corvin térre, hogyan mentem volna.

1986-ban lettem a Vizuális Osztály vezetője az azidőben Országos Közművelődési Központnak nevezett intézetben. Ragaszkodtam a tábortokhoz és kiállítások rendezéséhez, sok min-

dent meg tudtam csinálni, hogy csak a szakmailag legfontosabbakat említsem: viaszveszejtési bronzöntő művésztelepet (amit inég a hivatásosok sem mind ismernek), sómázás, raku, porcelán kerámia alkotótábor, 44 környezetformáló szobrászati alkotóműhelyt Zala megyében, komplex nyári műhelyeket Mórton. Megszerveztem, rendeztem a triennálé rendszerű autodidakta kiállításokat, kitűnő partnerekkel, kollégákkal, mint Bálványos Huba, Bakay Erzsébet, Kun Éva, Mayer Berta és az azóta sajnos elhunyt Misch Ádám, Topor András. Elképzelhetetlenül boldog éveket töltöttem az Intézetben 1986 és 1992 között. Az azt követő évekre leginkább az ellehetetlenülés kifejezés illik rá. Korábban betegem is boldogan dolgoztam, 1992 után bemennem is nehéz volt. Kilátástalan szélmalomharcot egy idő után nem akartam vívni, 1995 december 14-én - saját, többszöri kérésre - korengedményes nyugdíjba mentem. Nem volt könnyes búcsú, a hajdani osztályom és magam is zavarodottak voltunk.

Földiák András három napja volt igazgató, és fogalma se volt arról, hogy már semmilyen jogviszonyban nem állok az Intézetrel, amikor keresett, kellőképpen meglepődött és felkért, hogy csináljam meg a XVI. országos amatőr képző- és iparművészeti kiállítást.

Először tudtam elérni, hogy a kiállítás Budapesten legyen, még hozzá a Kongresszusi Központban. Bálványos Hubával együtt rendeztük-szerveztük, „Autodidakta” alcímmel. Nem állítom, hogy szakmailag ez volt a legjobb, nagyon nehéz volt összehozni, az Intézetnek egy fillérje se volt erre a célra, Bíró Ági segítségünkre sietett, értő, tökéletes partnerként elérte, hogy a minisztérium közművelődési főosztálya egymillió forinttal támogassa a kiállítást.

Amióta nyugdíjas vagyok, a szabadság olyan fokát élem meg, amit sose hittem volna: csak azt vállalom el, amihez kedvem van. Kiállításokat rendezek, legtöbbit a szekszárdi Művészetek Házában, Zala megyében is dolgozom, meg ebben a barátságos Újlipótvárosi Galériában. Tanítok a pécsi egyetemen, zsűrizek, ha szükség van rám, akkor szakértek. Jól érzem magam. A most kapott díjra a Szabad Képzőművészek és Iparművészek Országos Szövetsége javasolt, nagy örömet szereztek vele.”

SZAKALL JUDIT

a budapesti Marczibányi Téri Művelődési Központ igazgatója, Magyar Köztársaság Arany Érdemkereszt kitüntetés

Szakall Juditnak a kitüntetést átadó miniszter, Magyar Bálint, Ancsel Éva „Hogyan kell harangot önteni?” című írásából idézett.

- Hogyan lehet harangot önteni, hogyan lehet dolgozni a Marczibányi téren?

- Ebben a nemsokára 25 éves művelődési központban mindig tudtak értelmeset és hasznosat nyújtani a közönségnek. Kilenc éve vagyok a ház igazgatója, az értékes hagyományokat igyekeztem megtartani. Talán sikerült továbbfejleszteni is, és látogatóink, törzsközönségünk újabb és újabb igényeinek is megfelelni. Szinte félve használom az érték és a szolgálat kifejezést, annyira cicsépeletem az utóbbi időben. Mégis csak így foglalkozom össze munkánk vezérelvét. Sosem törekszünk „nagy durranásokra”, az egyszerű, csillogó produkciókra. Ez nem jelenti azt, hogy állandó rendezvényeink unalmasan konzervatívak lennének. A házunkat 30 éve otthonának tekintő Kaláka együttes programjai például változatlanul népszerűek. Ugyancsak nagy sikere van mindig a Calcutta triónak és a Muzsikás együttes bensőséges, gyertyafényes klubestjeinek, a Táros zencakar Guzsalyas táncháza pedig a legnépszerűbbek egyike egész Budapesten.

- A Művelődési Központ a II. kerület intézménye. Könnyebb a dolguk a népművelőknek egy ilyen gazdag, „úri” környezetben?

- Hát először is, az itt lakók egy részének a szociális helyzete korántsem rózsás, igényeik sem rózsadombi elit-szinten jelentkeznek. Egyik legkeresettebb programunk például a nyugdíjas klub, amelynek összejöveteleit sok idős, többnyire szegény ember várja évek óta. Számukra ünnepet jelentettek az ebéddel egybekötött autóbuzos kirándulások. Egyelőre nincs fedezetünk a folytatásra, de valahogy majd találunk megoldást. Szintén sokan veszik igénybe a többnyire térítésmentes gyerekprogramokat, a Down-kóros fiataloknak szervezett foglalkozásainkra pedig a város legtávolabbi pontjairól is jönnek a családok. Munkatársaimmal nagyon hiszünk a gyerekeket aktivitásra ösztönző művelődési formákban. Ebben jó partnereink az évek során házunk barátaivá vált alkotók, művészek, mint például Fellegi Ádám, Jankovics Marcell. Feltétlenül meg kell említenem a kilencvenedik évén túllevő Berczik Sári nénit is, aki a Budai Táncklubunkban máig is fáradhatatlanul tanít.

- Diszkó, pop-rock koncert nincs is a házban?

- Nincsen, de nem sznobériából, hanem mert úgy gondoljuk, hogy elég ezzel foglalkozó szórakozóhely van elérhető közelségben. Ugyanígy vagyunk bizonyos művészeti rendezvényekkel, nem tudunk és nem is a dolgunk versenyezni a profi színházakkal, hangversenytermekkel, mozikkal.

- Színelőadások, színjátzó produkciók azért bőségesen vannak, hiszen erről külön híres a Marczibányi téri ház.

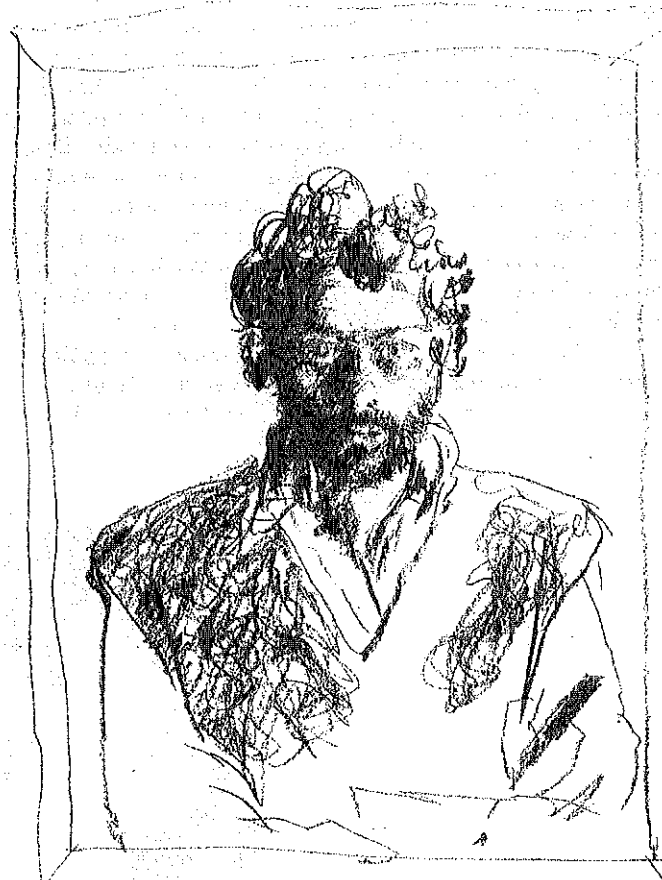
- Töredelmesen bevallom, hogy a kísérleti- és gyermekszínjátzás, különösen a drámapedagógia ügyében nagyon elfoglult vagyok. Magam is gyerekszínjátzóként kezdtem, és családom mellett életre szóló példát kaptam egy néhány éve elhunyt kitűnő művészpédagógustól, Takács Ágnesztől. Utódjának tekintett, értékes szellemi hagyatékát igyekszem minden erőmmel gondozni, továbbadni. 1989 óta nálunk működik a Budapesti Drámapedagógiai Központ, világszerte vannak kapcsolataink a kollegákkal. Ez a módszer nem azonos a színjátzással, mert nem egy produkció létrehozása a cél. A drámapedagógia segítségével a gyerekek - képzelt szerepekben és szituációkban - valós élethelyzetekkel szembesülnek, konfliktusokat oldanak meg. Örömmel látom az eredményt: a személyiségfejlődést, a sokszor gyógyító crót.

- Lelkes szavaid arról tanúskodnak, hogy nem tartozol a művelődési házak sanyarú helyzetéről panaszkodók közé.

- Nem hiszem, hogy állandóan az akadályokról, a pusztátólól kell beszélni. Azt sem érzem, hogy ma egy művelődési ház csak vegetálhat, talmi üzleti vállalkozásokból maradhat talpon. Amúgyis gyógyíthatatlanul optimista alkat vagyok. Meg lehet találni a módokat, forrásokat, hogy kerületünk polgárainak, budai és pesti közönségünknek kedvükre valót, értékeset és jót nyújtsunk. Persze mi is elképesztően sok pályázatot frunk, fűhöz-fához folyamodunk támogatásért, kevés, de annál elhivatottabb kollegámmal együtt minden szellemi és fizikai energiánkat mozgósítjuk.

- Néha meg is becsülik ezt a munkát, mint most, amikor Téged a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntettek ki.

- Magam is meglepődtem a rangos elismerésen és nagyon jólesett. A mi szakmánkbeliek ritkán kapnak ilyen magas kitüntetést, ezért úgy gondolom, hogy nemcsak nekem szól, hanem társaimnak, mindenkinek aki segítette pályámat, a közös ügy érdekében végzett munkát. Hadd büszkélkedjek azzal is, hogy nemrég újabb öt évre megbízást kaptam a Marczibányi Téri Művelődési Központ vezetésére. Pályázatomat - egyben intézményünk munkáját, terveit - az önkormányzat, a II. kerületben igen sok pártból összetevődő képviselőtestület egyhangúan fogadta el, ellenszavazat, de még tartózkodás sem volt.

KISS LÁSZLÓ

népművelő, a Magyar Versmondók Egyesületének elnöke,
Népművelésért Díj

Országsszerte úgy is ismerik, mint a Művelődési és Közoktatási Minisztérium főtanácsosát. Örül, hogy kiténtetését népművelőként, egy civil szervezetben végzett munkájáért kapta.

- Elsőgenerációs értelmiségi vagyok. Ipari tanuló koromban érintett meg a színjátszás, a legendás Danuvia gyári irodalmi színpad tagja voltam. Nagyon sokat köszönhetek Csomák Ervinnek és az ottani közösség erejének. Azt is, hogy felébredt bennem a tanulás vágya, a dolgozók esti gimnáziuma után a főiskolát, majd az egyetemet is munka mellett végeztem.

- Hogy kerültél Kaposvárra?

- Házasságom révén, de hamarosan megtaláltam a kapcsolatot az ottani kulturális élettel. A Tonómunkás Kiszínpad oszlopos tagja lettem, a hetvenes évek elején számos országos érdeklődést keltett előadást hoztunk létre. Máig meghatározóak nekem az ott töltött évek, a szakma mélyvízébe kerültem. Lelkes üzemi kultúros voltam, irodalmi színpadot szerveztem, könyvtárat hoztam létre. Romantikus hevülettel tárgycsodáról kínáltam a könyveket a műhelyekben - még azt is megkíséreltem, hogy az általam hígnak tartott szerzőket (például Berkesit) kiiktassam az állományból. Ez talán ma megmosolyogtató, de amikor látom-hallom az egykori társak, tanítványok életútjának alakulását, azt gondolom, hogy nem volt hiábavaló az akkori munkám. Különböző is hallatlanul izgalmas időben éltem és dolgoztam Kaposváron, hiszen akkor indult a színház felújítása. A „kaposvári jelenségről” sokat írtak már, mint színházi csodáról. Arról viszont keveset, hogy volt a városban olyan amatőr közösség, amelyik művészeti értékeken nevelkedett föl, és a színházi újítások értő befogadója, törzsközönsége lett. Ma is jó érzéssel tölt el, hogy tanúja és részese lehettem annak az időszaknak, amikor az Ady által is megénekelte poros kisvárosból jelentős dunántúli centrum lett.

- A Somogy megyei Művelődési Központban, meg a Kaposvári városi tanácsnál dolgoztál, azután visszajöttél Pestre.

- Először a Kőbányai Patakyban voltam, majd a VIII. kerületben lettem közművelődési csoportvezető. Izgalmas korszak volt, a maga politikai és népművelési voluntarizmusával együtt is. Lehetett izgalmas dolgokat csinálni. Ilyen volt a Józsefvárosi Galéria „gründolása”, ahol a Fajó János, Nádler István, Keserű Ilona, Bak Imre fémjelzte társaság hozott létre szellemi műhelyt. Afféle szélfogó szerepem is volt, nem azt mondom, hogy „hősleg” szerepeltem, de sokszor tartottam a hátamat a botrányosnak minősített kiállítások, performance-ok miatt. Volt már annyi szellemi municióm és humorérzésem, hogy rezzenéstelen arccal tudtam végighallgatni a „Kiss elvtárs, tűrhetjük mi ezt?” kezdetű funkcionáriusi dörgedelmeket. A szellemi háttérrel többek között a tanárim és diáktársaim jelentették, mert akkor jártam az ELTE népművelés szakára. Az 1979-82 közötti évfolyam nagy csapat volt, beleértve az oktatókat is: Gelencsér Káti, Heleszta Sándort, Király Jenőt és természetesen Maróti Andor tanár urat.

- Akkoriban rengeteg mindenben vettél részt. Magad is úgy gondolod, hogy a 80-as években „volt egy csapat”?

- Volt bizony, és ez erőt, újabb célokat adott. Belekóstoltam például a rádiózásba, a jó emlékü Ötödik sebesség, a Sulisajtó, a Segíthetünk és a Táskarádió riportereként működtem. A rádiós szerelem bizonyos fokig megmaradt, mert később a Civil Rádió létrejötténél magam is bábáskodtam. A civil kezdeményezések elég korán megérintettek, 1982-től a minisztérium közművelődési főosztályán dolgoztam, így részese lehettem - s talán segítője is - azoknak az izgalmas folyamatoknak, amelyeket társadalmi önszerveződésnek nevezünk. Közreműködtem az első önálló szakmai egyesületek létrehozásában, támogattam

a Magyar Népművészeti Egyesület, a Fotóklubok és Szakkörök Szövetsége, Táncsport Szövetség, Országos Bábos Egyesület, a Martin Alapítvány és mások megalakulását. Ez volt az a korszak, amikor az amatőr mozgalmakban felerősödött a minőség, a szakágakban egyre jobban közeledtek egymáshoz a hivatások és az amatőrök.

- A szívem közepé azért a színjátszás maradt.

- Ott is megindult a pezsgés, először megalakult a Nemhivatásos Színházak Szövetsége - most Magyar Színháti Szövetségnek hívják -, amelynek első elnökévé választottak. Igazolás volt ez a bizalom, hogy a szakmabeliek harcostársnak tekintettek, nem pusztán minisztériumi, később OKISZ tisztviselőnek, funkcionáriusnak.

- Hogy jött létre a Versmondó Egyesület?

- Ez számomra nevezetes esemény volt. Ma is kedves emlék, hogy 1982. április 11-én - természetesen a költészet napján - összeültünk tizenegyen, főként a Szódy Szilárd által FMH-ban működtetett stúdió tagjai, és megalakítottuk az Országos Versmondó Egyesületet. Ennek is alapító elnöke voltam. Azóta is működünk, az elmúlt évtől társaságunkat Magyar Versmondók Egyesületének hívják. 15-18 helyi, megyei, regionális és határon kívüli szervezetünk van, ez utóbbit nagyon lényegesnek tartom. Közel ezer tagunk van Soprontól Békéscsabáig, a Felvidéktől a Vajdaságig.

- Igen szép kivitelű folyóiratokból, a Versmondóból kitetszik, hogy még ma is komoly országos csapata van a versmondásnak, holott világunk nem „díjazza” nagyon az amatőr elhivatottságot.

- Egyszer összeszámoltam, szerintem egy év alatt majd tízezer ember mond verset nyilvános fórumokon Magyarországon. A versmondást nagyon magyar műfajnak gondolom, gazdag hagyományokkal. Bár van egy réteg - a 30-50 év közöttiek -, amelyik alig van jelen, de szerencsére sok a fiatal, ígéretes a diák-utánpótlás, és biztos bázisunk a nyugdíjas korosztály, amelynek tagjait a költészet, a vers szeretete tart fiatalon. Évente sok fesztivál, verseny bizonyítja ezt.

- Három olyan folyóirat fűződik a nevedhez, amelyekért évek óta irigyellek. Hogyan tudsz előállítani olyan szép kivitelű, gazdag tartalmú lapokat, mint amilyen az ACTA volt, ma pedig a Versmondó, legújabbban a Játékos? Hol tanultad a lapcsinálást?

- Mint oly sok mindent az életemben, ezt is főként a magam erejéből. Mint nagyon alulról indult embert, sok esetben a dac vezérelt, de közrejátzott az is, hogy ezekben a témákban nem volt szaksajtó. Autodidakta módon tanultam, elég kesztyűs gyakorlat árán. Vannak persze társak, segítő partnerek.

- A mindig műves címlappal, vonzó irodalmi mellékletekkel megjelenő Versmondó mégiscsak egyszemélyes lap, még szerkesztőbizottsága sincs, s gondolom, a pénzt is saját magadnak kell összeszedned rá. Minisztériumi munkád, civil szervezeti részvétele és még sok minden mellett hogy van erre ennyi energiád?

- Sok helyre pályázom, a Nemzeti Kulturális Alap és a Minisztérium lap támogatási keretéből eddig még sikerült a Versmondót kiadni. Van olyan szerzőgárda is, akikre biztosan számíthatok. Különböző pedig úgy hiszem, hogy az embernek arra mindig van ideje, amit fontosnak tart és nagyon akat.

A kiténtetettekkel az interjúkat készítette: Hámory Gabriella

A NEMZETISÉGI KULTURÁLIS AUTONÓMIÁRÓL*

A Balatonalmádiiban 1994. április 14-16-án rendezett tanácskozási előadásai (Szerk.: Halász Péter)

Századunk, e fogyóban lévő, világméretű drámákkal teli huszadik század egyik alapvető eszménye volt végig a népek önrendelkezése, az autonómiák különböző változata. Éppen azért, mert a népek, nemzetiségek alapvető jogainak megtagadása, elsikkasztása, visszájára fordítása okozta a legtöbb háborút, vérengzést, bosszút és revánst az első világháborútól, Wilson amerikai elnök nevezetes 14. pontja, az önrendelkezés gondolatának ilyen rangú és mérvű meghirdetése óta népek konfliktusainak kieledződése országok között és országokon belül mindig felvetette a megoldás legésszerűbb és legigazságosabb módozataként az önrendelkezés, az autonómia megvalósítását. Messze vezetne, ha fel akarnók sorolni mindazokat a szenvedéseket, amelyeket a népek akaratának eltiprása, semmibe vétele okozott nemcsak Európában, de az öt kontinens mindegyikén.

Minket, magyarokat egyenesen létünkben érint az autonómia eszménye, reménye, mind inkább gyakorlati céljá válassza. Bonyolult történelmi helyzetünkben, nyolc országra szagatva - még a kurd nemzet sincs ily mértékben feldarabolva - egyetlen békés eszközünk maradt a nemzeti túlélésre: az autonómia különböző formáinak kiépítése. Semmilyen más kezessége nincs nemzeti önazonosságunk, nyelvünk, iskoláink, intézményeink, egyházaink fennmaradásának. Jelképszerű, hogy a Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1992-ben megválasztott parlamenti képviselői és szenátorai a kolozsvári Szent Mihály-templomban, megannyi magyar történelmi esemény színhelyén közös esküt tettek a belső önrendelkezésre. Ebben a templomban választották volt Erdély, az önálló ország fejedelmévé Bethlen Gábort. Ez az esküvés - ha nem is emlegetik túlságosan gyakran - legalább olyan történelmi kihatást érlelhet be, mint a megmaradás fejedelmének hajdani országálása.

Kisebbségi nemzeti közösségek életében előfordulhat és meg is lehet érte a magyarázat, hogy egy adott időszakban a politikai érvelésben átmenetileg háttérbe szorul az autonómia igénye, követelése. Például olyankor, amikor politikusi tartózkodással, mindennapi szívós aprómunkával kell megteremtteni éppen az autonómia távlati lehetőségeit. Ez minden nemzeti kisebbség életében előfordul. Egyáltalán nem jelent lemondást a célról és eszményről. A kisebbség(ek) anyaország(ai), azonban semmilyen taktikai megfontolásból, nagyhatalmak igényeinek teljesítéséből vagy „halált megvető óvatosságból” nem pártolhatnak el az autonómia gondolatától, nem függeszthetik fel az eszményt, mert nem mondhatnak le a nemzet elszakított részének jövőjéről.

Különbséget tehetünk itt is a hivatali és állam és az anyaország társadalmi szervezetei, civil képződményei vagy egyénei között. Az állami felelősség néha hallgatást vagy halogatást parancsolhat, ezzel szemben demokráciákban a társadalmi, művelődési, egyházi csoportosulások a nemzet egyetemes művelődési, politikai érdekeiket képviselik. A „hosszú távú” politikázás felelőssége ez esetben az övék.

A Magyar Művelődési Intézet 1994 áprilisában nemzetközi tanácskozást szervezett a kisebbségi kulturális autonómia kérdéskörében. A magyarországi és külföldi szakértőket, művelődési vezetőket, kisebbségi politikusokat Balatonalmádi látta vendégül; termékeny eszmecsereket színhelye, a Balaton

Akadémia. Finnországi, spanyolországi, dániai, belgiumi kisebbségpolitikusok ültek össze a kárpát-medencei magyar kisebbségek és a magyarországi nemzetiségek képviselőivel. Eljött az autonómia kérdésének egyik legtekintélyesebb tudósa, a bécsi Felix Ernakora; jelen volt a kisebbségi jogok nemzetközi szinten ismert harcosa, a Svájcban élő Komlóssy József. Az üdvözlteken kívül mintegy 25 előadás hangzott el, három nap alatt. A tanácskozás anyagát 1997-ben, tehát több mint három év múltán tette közzé a Magyar Művelődési Intézet, a vita legfontosabb szervezőjének, Halász Péternek a szerkesztésében és bevezetőjével. Soha ennél időszerűbb téma! Nem azért, mert a tanácskozáson elhangzottak szellemében a gyöttrő, égető és veszélyeket rejtő kisebbségi kérdés azóta megoldódott, az egyetlen elfogadható módon, a kulturális autonómia kiépülésével a Kárpát-medencében, hanem éppen azért, mert néha úgy tűnik, főleg Szlovákiára és Romániára gondolva, hogy távolabb vagyunk a céltól, mint 1994-ben. Dehát a kulturális autonómia kivívása és kibontakoztatása olyan bonyolult feladat, ami csak a történelmi folyamatok mércéjével mérhető. Halász Péter már három évvel ezelőtt józanul elmondta köszöntőjében, hogy a felvetett elképzelések, megoldások illúzióknak is bizonyulhatnak, az egész tanácskozásról emondható, hogy illúziókra épült, de „illúziók nélkül nem érdemes élni”.

Hitelesen hangzott ez Halász Péter szájából, aki személyes feladatként olyan munkát vállalt és végzött évtizedek óta, ami a kisebbségi kérdés nagy egészében a leginkább tűnik illúzióknak: a moldvai csángó-magyarok nyelvének, öntudatának megmentését, csakugyan az utolsó 24. óra 60. percében. Egy végzetes sorsú népcsoport kiemelését a történelem kátyújából. Ha ez nem is sikerült (nem sikerülhetett) teljességgel, Halász Péter, küzdőtársaival együtt sok tekintetben mégis a lehetőleg győzte le.

Mik azok az „illúziók”, amelyeket az 1994-es balatoni eszmecsere résztvevői tudatosan vállaltak? Mindenekelőtt az, hogy egy ilyen vita oldhatja vagy eltüntetheti az ellentéteket, félreértéseket, szándékos félreértelmezéseket. Mi illúzió ebben a hitben? Az, hogy a kérdés nem ismeréséről van szó. Valójában azok ismerik legmélyebben a kisebbségi kérdés történetét, az autonómia mibenlétét, akik szándékosan - a többség uralmának fenntartása érdekében - meghamisítják a nyílt elveket és a tiszta szándékokat. Mivel a kisebbségi kérdés nem Közép- vagy kelet-Európa fájó sebc, hanem a nyugati világé éppen így (bretonok, északfréek sorsa), illúzió az is, hogy a fejlettebb, régebbi demokratikus hagyományokkal rendelkező országok gyakorlati tapasztalata hatékonyan, ötletekkel, javaslatokkal, jó példákkal segítheti a mi duna-menti gondjaink megoldását. Éppen ezért, bármilyen okos gondolatok fogalmazódtak is meg Balatonalmádiiban, felületes, könnyelmű optimizmus lett volna azt hinni, hogy egy ilyen tanácskozás egymagában döntően előre viheti a kérdés megoldását.

Sőt, egyenesen kishitűség, reménytelenség foghat el, ha például megismerjük a kiváló bécsi professzor, Felix Ernakora felvázolásában az autonómiáért folyó majdnem teljes évszázada tartó - de még régebbi időkig visszavezethető - küzdelem elméleti alapjait, illetve a célok megfogalmazását és módosulását idők rendjén. Belehelyezem magamat egy erdélyi magyar helyzetébe - mivel az vagyok -, és eltűnök: az első világháborút lezáró békekötések, amelyeket Erdély iskoláiban kötelezően úgy tanítanak, mint a népek, a románok, szlovákok, szerbek öntudatának jogos teljességét, hiszen ez is volt, egyben az önrendelkezés „visszautasítását” is jelentették (Ernakora jellem-

* Kiadta a Magyar Művelődési Intézet 1997. Megjelent az Illyés Közalapítvány támogatásával.

zése), hiszen a győztes hatalmak és árnyékukban a balkáni nyertesek egyenesen visszautasították azt, hogy egy-egy terület népe döntsen állami hovatartozásáról. A második világháború után ez a diktatúra ismétlődött meg, „sokkal súlyosabb formában” - megint Ermakora szavai -, s főleg ennek következtében jelenleg Európában 30 millió ember él kisebbségi sorsban. A magyar nemzet egyharmada, az elszakított részek lakói a párizsi második csonkítás után majdnem fél évszázadig abban a tudatban éltek, hogy a „szovjet példa” jelenthet egyedül megmaradást számukra, mert lám, Nyugaton a baszkok, bretonok, katalánok és más kisebbségek eltűnnek a többség tengrében. Mikor pedig a szovjet birodalom szétmállott - jószerént a benne elnyomott több mint száz kisebbségi nép és népcsoport belső szétfeszítő erejétől is -, az erdélyi, felvidéki, délvidéki és kárpátaljai magyarok teljes védtelenségben találták magukat a soha nem ismert erővel fellángoló többségi nacionalizmus támadásainak keresztütlésében. Lassan jutott el a tudatunkig, hogy nyugaton nemcsak északír fegyveres háború folyt az eltelt fél évszázadban, de lassan beérelődött az autonómia korszerű elmélete is, ennek nyomán pedig kezdtek begyógyulni a kisebbségi sebek.

„Az öntendelkezéssel kapcsolatos vitákban 1949 óta fontos új elem jelent meg: a belső és a külső öntendelkezés különválasztása. A belső öntendelkezés ugyanis nem érinti a nemzetközi határokat, a külső pedig a nemzetközi határokat is érinti. A közös elem az alkotmányjog, az utóbbinál pedig a nemzetközi jog is érintett. (Felix Ermakora)

Ma a világ nagyhatalmai, elsősorban a minden katonai erőt felülmúló Egyesült Államok legfőbb gondja a béke, a nemzetközi csend, a biztonság garantálása. Sajnos, vezető amerikai körök nem azt a tanulságot vonták le a jugoszláviai polgárháborúból, hogy ezeket a kisebbségi jogok eltiprása váltotta ki, hanem a külső öntendelkezés érvényesülésében látják minden fegyveres konfliktus okát, így saját érdekeik érvényesítésének atrocitását. Márpedig az igazi tanulság - európai és kisebbségi szemmel nézve - éppen fordított. „Csak ott garantálható a régió békéje, ahol a kisebbségek nyugodtan élhetnek” - mondja Ermakora professzor. Tehát minden pluralista régióban alapvető történelmi igény, a béke kezessége - a kisebbségek nemzetközi védelme.

Megnyugtató viszont, hogy ezeknek az elveknek az alapján távlatokban biztosítani lehetne a kisebbségek jogait, nyelvi, nemzeti megmaradását. Ermakora professzor, akit 1990 után számunkra Barki Éva bécsi jogásznő tett ismertté, de aki már nincs közöttünk, 1960 óta rendszeresen dolgozott az ENSZ megbízásából, 1959 óta pedig Európai Tanácsban is foglalkozott az emberi jogok védelmével, a kisebbségi jogokat egyértelműen a kollektív jogok csoportjába sorolta, amit a legegyszerűbb példa bizonyíthat. Erdélyben éltünk azzal az érveléssel, hogy az anyanyelvünk csak addig egyéni jogunk, amíg némán gondolkodunk, de azonnal közösségi joggá változik, ha anyanyelvünkön másvalakivel is megosztjuk a gondolatainkat. Ermakora professzor megállapítása egyértelműen a demokrácia kiépítésére ösztönöz, hiszen „autonómia csak ott működik igazán, ahol demokratikus államstruktúra létezik”. Tehát hiába is vártunk volna autonóm kisebbségi jogokat Iliescu rendszerétől és várjuk Meciar szlovák kormányfőtől. Fordított előjellel azt is jelenti ez, hogy az új romániai kormányzat, Constantinescu elnök rendszere csak a kisebbségi jogok teljeskörű biztosításával, a magyarság és más kisebbségek kulturális autonómiájának az engedélyezésével, sőt: a kiépítésével, anyagi és jogi támogatásával bizonyítja be igazán, hogy demokratikus államstruktúrát épít.

Dél-Tirol német kisebbsége ma a kulturális autonómia példás állapotát élvezheti. De az ide vezető tárgyalások, amelyekben Ermakora professzor is részt vett, 1947-től 1992-ig tartottak. Közben a békés vitákat robbantások szakították meg,

amelyek nyilván az európai nyugalmat is veszélyeztették. Emlékeztünk, hogy akkoriban a „szocialista” ország sajtója, főleg a romániai, „felelőtlen terroristákat” emlegetett, míg ma ezek a „terroristák” a demokratikus olasz állam békés és öntudatos osztrák-német építői. Persze, közben a déltiroli kérdés vitája megjárta az ENSZ-közgyűlés fórumát is, a hatvanas évek elején, mégpedig úgy, hogy Ausztria, tehát a hivatalos bécsi kormány vitte odáig a nemzet Dél-Tirolba szakított részének ügyét. „Most Dél-Tirolban autonómia van, amely demokratikus alapokon nyugszik, ahol a törvényhozási és a közigazgatási funkciók autonóm és demokratikus módon működnek. Ugyanakkor az állami ellenőrzés sem szűnt meg” - mondta Ermakora professzor, mintegy eleven cáfolataként annak a többségi vád-nak, hogy a kisebbségek autonómiája szétrombolhatja magát az államot.

Balatonalmádin a volt „szocialista” országokból jött szakértők ismerték el, hogy „az autonómia a kisebbségek és a kisebbségi jogok elismerése” - miként Devetak Silvo maribori szlovén szociológus mondta. Ugyancsak ő bizonyította be, mennyire hibás az a felfogás, hogy csak a gazdasági fejlődés érlelheti be az autonómia feltételeit, mennyire hibás az a feltételezés, hogy a kisebbségek ne jogokat követeljenek, hanem előbb tegyék virágzóvá gazdasági életüket, majd a jogok azután önműködően megjelennek. „Láthatjuk - így a szlovén tudós -, hogy például a flamandok vagy a katalánok virágzó gazdasága azután teljessé vált ki, miután autonóm fejlődésüket elkezdheték.”

Éppen a katalán résztvevő, a Barcelonából érkezett Josefina Fernandez i Barrera hozta szóba a tanácskozáson azokat a kisebbségeket - saját hazájáról szólva -, akik valójában csupán egyéni érvényesülésük szemszögén át vizsgálják a kisebbségi kérdést, és érdekeik szerint akár nyelvi árulókká válnak. A katalán nyelv egyenjogúságának kimondása, iskolai oktatásának bevezetése után akadtak katalánok (legalábbis önön állításuk szerint azok), akik bíróságon támadták meg a kisebbségi jogok törvényét. Függetlenül a tárgyalások kimenetelétől, a jelenség önmagában megdöbbentő és tanulságos. Úgy hittük ugyanis, hogy csak a „szocialista” országok egykori „kisebbségi képviselői” között akadnak nyelvi árulók, renegátok, akik valamelyik kisebbségi közösség „nevében” a többségi államnationalizmust testesítik meg. Lehetett ez tudatos érvényesülési szándék, de lehetett származásból való kisebbségi érzés, amelyet a többségi elnyomás, a lelki, közigazgatási, iskolai terror váltott ki a gyengébb öntudatú vagy jellemű kisebbségekben. A nemzeti egyenjogúságért vívott harc - immár jól látható, éppen a katalán példából - nemcsak Európa keleti, de nyugati felén is az állampolgári bátorság, a nemzeti öntudat, a nyelvi hűség élet-halál próbája.

Igen fontos „nyugati figyelmeztetés” az a katalán példa, amit az ottani római katolikus egyház mutatott. A papok nagy többsége akkor is kitartott a katalánok mellett, a katalán nyelv mellett, mikor Katalónia a diktatúra idejében bevándorló spanyolokkal töltődött fel olyan arányokban, hogy megváltozott a terület etnikai összetétele, és amikor saját hazájában - a hatalom nyomása alatt - degradálódott a katalán nyelv. Az egyház azonban megőrizte fő nyelvének a katalánt, és a miséket is katalánul tartották” (Barrera).

Mennyire kellene nekünk ilyen öntudatos „katalán” papok a moldvai csángók földjére, a plébániákra és az egyházi méltóságokba! Katalóniában tulajdonképpen előbb alkalmazták az anyanyelvűség elvét, még mielőtt a második vatikáni zsinat ezt törvényébe foglalta volna. Hát akkor Moldvában?

Nyilván, távol állunk még attól, hogy mondjuk egy nemzetközi kisebbségvédelmi eszmecsere-n a csángók ügye is szóba kerüljön. Éppen elég gondokat soroltak fel Erdély, a Felvidék, Délvidék és a Muravidék küldöttei (Göncz László Lendvától, Gyurcsik István Pozsonyból, Kötő József Kolozsvártól,

Matekovic György Temesvárról, Szabó György Marosvásárhelyről, Virág Ibolya Újvidékről.) Ismétlődnek, majdnem azonosak a gondok, a panaszok és fájdalmak, akár egy tízezres, akár egy kétmillió magyar kisebbségi közösségről van szó. Kelet- és Közép-Európa ilyen vonatkozásban akár a kontinens „beteg emberének” is nevezhető. De immár lábadozó állapotban. Ezt mutatják a tanácskozáson részletesen bemutatott jó példák: a finnországi svédek autonómiája, a katalán állapotok, a dániai és belgiumi németek sorsa. Mivel az egyes kisebbségi népcsoportok életébe egyféle történelmi tükrös segítségével pillanthatunk be, így, együttesen közös tanulságot tudatosíthatnak: minden országban, minden kisebbség esetében hosszabb vagy rövidebb küzdelem árán érték el a megnyugtató vagy még további javításra váró helyzetet, a kisebbségi kérdés nem gordiuszi csomó, amit egyetlen kardvágással meg lehet oldani. Kisebbségi népcsoportok és többségi nemzetek érdekei, érvei ütköznek, itt is, ott is találni egymásnak okozott sebeket. Sok minden középpont kérdése. Erdély magyarsága igen örvenduc annak, hogy a magyarországi kisebbségek önkormányzataihoz hasonlóan, olyan saját maga által állított igazgatási szervei lennének, amelyek a többségben élő kisebbségek telephelyein - például mindenütt Székelyföldön - államhatalmi hatóságokká minősülnének, rendelkeznének a város vagy község pénzalapjával, irányítanák a helyi oktatást, vagyis államalkotó közösségként építközhetnének a maguk területén. De ha magyarországi kisebbségi szemszögből vizsgáljuk ugyanazt, kiderül, hogy még rengeteg tennivaló vár a magyar állam kisebbségi politikájára is. Noha kétségtelenül kitűnik - éppen az akaratlan összehasonlításokból is -, hogy a magyar anyaország nemcsak az elszá-

kított nemzetrészek sorsát viseli szíven, de egyképpen gondoskodik más nyelvű, más nemzetiségű állampolgáiról is. Még akkor is, ha a számszerű összehasonlítás olyan „aránytalanságokat” is mutat, mint hogy az erdélyi magyarok lélekszáma hetvenötösröze a magyarországi románokénak, a magyarországi szerbek 5 ezres létszáma szintén hetvenszer kisebb a szerbiai magyarokéhoz képest. Egyedül a németeknek nincs ilyen „ellentétpárja” Ausztriában. Balatonalmádin mégis egyenlő hangsúlyt kapott a nagyon kicsiny kisebbségi csoportok mindegyike és az olyan nagyságtendű népesség, mint az erdélyi magyarság, amelyről joggal mondta el Kötő József, hogy ilyen létszámú népek, nemzetek - még ennél kisebbek is - államalkotó, többségi közösségek Európában és az egész világon. Vagyis: a kisebbségi kérdés megoldása, így a kulturális autonómia biztosítása nem a közösségek létszámától függ, de még attól sem, hogy ezek a kisebbségi közösségek tömbökben élnek-e vagy szórványokban a többségi nép körében. A kulturális autonómia elvi kérdés, amit a világ mai állapota, a rendezetlen ellentétek sokasága tűzött napirendre.

Bizonyosan hasznos lenne, ha a nemzetiségi kulturális autonómiáról címet viselő könyv - a magyar után - románul, szlovákul és szerbül is megjelenne. Az autonómia megvalósítása ugyanis - ez a könyv is többszörösen bizonyítja - elsősorban a többségi népek és vezetőinek a politikai akaratától, bölcsességétől és távlatos gondolkodásától függ. Ezt a könyvet minden politikus kezébe oda kellene adnunk a szomszédos országokban, mert akadnak, akik azt hangoztatják, hogy kulturális autonómia egyszerűen nem létezik sehol, csak a magyar „szeparatisták” találták.

KITÜNTETÉSEK AUGUSZTUS 20. ALKALMÁBÓL

Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt

Erneszt Péternének, a Martfű Város Önkormányzata Művelődési Központja igazgatójának; Szakall Juditnak, a budapesti Marczibányi Téri Művelődési Központ igazgatójának; Iuri Endrénnek, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Nemzetközi Zománcművészeti Alkotó Műhely igazgatójának, képzőművésznek.

Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt

Felföldi Lászlónak, az MTA Zenetudományi Intézete osztályvezetőjének, néptánckutatónak; Köles Sándornak, a Magyar Művelődési Intézet főosztályvezetőjének.

Magyar Köztársasági Bronz Érdemkereszt

Bilkei Gorzó Magdolnának, a Magyar Fotográfiai Múzeum munkatársának; Kovács Ferencnek, a Tolna Megyei Önkormányzat Pedagógiai Intézete szaktanácsadójának.

A Népművészet Mestere

Fekete János táncosnak, Galánfi András fafaragónak, Polyák Imre késmesternek, Rostás Ferenc táncosnak, Tóthné Nagy Amália csipkeverő népi iparművésznek, Vincze Ferenc énekesnek, Zerkula János zenésznek

A Népművészet Ifjú Mestere

Barakonyi István fazekasnak, Busai Norbert táncosnak, Dávidné Gyarmati Zsuzsanna szövőnek, Fenyvesi Mária szövőnek, Fiákné Kovács Éva szövőnek, Gerlecz László táncosnak, Katonka Sándorné szövőnek, Kovács Norbert táncosnak, Kristály Ágnes népdalénekesnek, Mészáros Tibor népzeneésznek, Papp Anikó és Papp Zsuzsa népdalénekeseknek, a Pántlika Énekegyüttesnek, Pásztor Barnabás népzeneésznek, Szakács Aliz bőrművesnek, Vass Henrik fafaragónak.

Életfa-díj

Balla Antal táncosnak, Szathmári Károly kórusvezetőnek, Vásárhelyi László koreográfusnak.

Népművelésért Díj

Angyal Mária népművelőnek, művészettörténésznek, a Magyar Művelődési Intézet nyugalmazott osztályvezetőjének; Baross Éva népművelőnek, a Bartók Béla Megyei Művelődési Központ igazgatójának; Bánszkiné Varga Judit táncpedagógusnak, népművelőnek, az isaszegi Csata Táncegyüttes vezetőjének; Bartos Éva könyvtárosnak, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár személyzeti és oktatási vezetőjének; Belgyár Lászlóné könyvtárosnak, a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár osztályvezetőjének; Bicsánszky Mihályné népművelőnek, könyvtárosnak, az olaszliszakai művelődési ház vezetőjének; Garai Katalin népművelőnek, a Karcag Városi Önkormányzat Polgármesteri Hivatala címzetes főtanácsosának; Horváth László népművelőnek, helytörténésznek; Kelemenné Boross Zsuzsa népművelőnek, a szadai Általános Művelődési Központ közművelődési igazgatóhelyettesének; Kiss László népművelőnek, a Magyar Versmondók Egyesülete elnökének; Kovácsné Lapu Mária pedagógusnak, az inárcsi színház és versmondók vezetőjének; Kriston Vízi József néprajzkutatónak, népművelőnek, a kecskeméti Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely vezetőjének; Láng Tibornak, a Bakony Fotóklub vezetőjének; Ledzényi Pálné népi iparművésznek, a Békés Megyei Népművészeti Egyesület titkárának; Nagyné Huszár Judit népművelőnek, a szombathelyi Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ Nonprofit Irodája vezetőjének; Neuwirth Annamária népművelőnek, a magyar Művelődési Intézet Néptáncosok Szakmai Háza vezetőjének; Paizer Györgyné népművelőnek, a Pécser Megyei Művelődési Központ igazgatóhelyettesének; Scheide Lajosné vezető népművelőnek, a budapesti Csokonai Művelődési Ház munkatársának; Ugrai Gyula népművelőnek, az egyetemi művelődési ház nyugalmazott igazgatójának; Váczi Mária népművelőnek, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szakszervezete munkatársának.

Bessenyci György-díj

Benkő Zsófia és néhai Benkő Mártonné táncpedagógusoknak; Kaposvári Dénesné népművelőnek, a Szakszervezetek Fővárosi Művelődési Háza munkatársának; Mohainé Fejes Ágnes népművelőnek, a bicskei Petőfi Művelődési Központ igazgatójának; Orbán Hedvig népművelőnek, a szegedi Százszorszép Gyermekszínház igazgatójának; Tóth Tibor népművelőnek, a mátészalkai Városi Művelődési Központ igazgatójának.

Móra Ferenc-díj

Petercsák Livadarnak, a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatójának, a néprajztudomány kandidátusának; Selmeczi Lászlónak, a debreceni Déry Múzeum igazgatójának, a filozófiai tudomány kandidátusának; Szőke Mátyásnak, a visegrádi Mátyás király Múzeum igazgatójának, Vásárhelyi Tamásnak, a Magyar Természettudományi Múzeum főigazgató-helyettesének, a biológiai tudomány kandidátusának.

Pauler Gyula-díj

Blazovich Lászlónak, a Csongrád Megyei Levéltár igazgatójának.

Szinnyei József-díj

Gócza Gyulánának, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjtemény osztályvezetőjének; Herczeg Ágnesnek, a Paksi Városi Könyvtár könyvtárvezetőjének; Korompai Gábornénak, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára nyugalmazott könyvtárosának; Nagy Anikónak, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosának; Szabó Sándornak, az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar tanszékvezető főiskolai docensnek; Szántó Péternek, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár könyvtárigazgatójának.